

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Čína jako symbol v české politice

Jakub Chabr

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická
Katedra politologie a mezinárodních vztahů
Studijní program Politologie
Studijní obor Mezinárodní vztahy

Diplomová práce

Čína jako symbol v české politice
Jakub Chabr

Vedoucí práce

Mgr. Lubomír Lupták, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2014

.....

Poděkování

Rád bych zde srdečně poděkoval vedoucímu práce Mgr. Ľubomíru Luptákovi, Ph.D. Dík mu patří nejen za vedení této práce, ale za celých pět let mého studia mezinárodních vztahů, během kterých mi byl vždy ochotný naslouchat a poradit. Nesmírně si toho vážím.

Jakub Chabr

Obsah

1) Úvod.....	7
2) Teoretická část práce.....	18
2.1 Relační přístup k identitám	22
2.2 Reprezentace Číny	24
2.3 Od reprezentací k diskursům	28
2.4 Čína jako politický symbol	32
2.5 Politické vnímání Číny v ČR – dílo Rudolfa Fürsta.....	36
2.6 Dílčí shrnutí.....	38
2.7 Vybrané limity teoretické části	39
3) Metodologie práce.....	40
3.1 Metodologické volby	40
3.2 Datový korpus – sběr dat a jejich selekce, limity korpusu	42
3.3 Sledované deníky – základní informace	44
3.4 Limity korpusu	46
3.5 Analytický aparát	46
3.5.1 Rámec pro reprezentace	47
3.5.1.1 Texty/články	47
3.5.1.2 Texty/fotografie	48
3.5.2 Rámec pro diskursy.....	49
3.5.3 Rámec pro symboly	49
4) Analytická část	51
4.1 Deník Blesk.....	51
4.2 Rok 1997	52
4.3 Olympijské hry v Pekingu	57
4.4 Roky 2012 a 2013	63
4.5 Dílčí závěr první analytické části.....	66
4.6 Analýza fotografií	69

4.7 Dílčí souhrn.....	77
5) Závěrečná diskuse.....	79
6) Seznam použitých zdrojů	86
6.1 Literatura.....	86
6.2 Ostatní zdroje	93
7) Resumé	95

1) Úvod

- Martha: *Tell me, mother, is it true that over there in Africa the sand is so hot that it burns your feet?*
- Mother: *How should I know? I've never been there. But they do say that the sun is so fierce that it devours everything.*
- Martha: *I read in a book that it eats right through, right to your soul. The glow on the bodies hides the emptiness inside.*

(Albert Camus. Nedorozumění. Akt první, scéna první. Překlad Grahama Leye)

Úvodní citát z Camusovy tříaktové divadelní hry Nedorozumění dobře vystihuje jeden z ústředních aspektů této práce. V Africe je písek údajně tak žhavý, že spaluje chodidla. Žár Slunce téměř neúnosný. Obě ženy, Marta i její matka, o Africe vědí pouze z doslechu či z knih. Čili nepřímou, zprostředkovanou. Martinu otázku bych dokonce mohl nahradit otázkou zobecňující „jaké je to v Africe, jaká je Afrika“? Její matka pak odpovídá: „jak to mám vědět, nikdy jsem tam nebyla“.

Hra končí velmi tragicky. Cizinec, host v zapadlém hotýlku, je zavražděn majitelkami (matka a Marta) neprosperujícího podniku, které se živí právě vražděním bohatých cestovatelů. Zároveň však byl synem a bratrem, kterého jeho matka a sestra Marta léta neviděly, tudíž ani nepoznaly, on sám navíc nechtěl jimi být hned poznán. Matka a sestra spáchají sebevraždu poté, co při ohledání jeho majetku odhalilo cizincovu, pro ně tak bolestnou, identitu. První odstavec ilustrují některá teoretická východiska práce, druhý odstavec, popisující vyvrcholení absurdního dramatu, může, byť je jistě až příliš drastický, sloužit jako příklad dopadů mispercepce (pro aplikaci konceptu mis/percepce na vztah Ruska a Západu viz Jervis dle Leichtová 2010: 28-31).

Tato práce, nazvaná *Čína jako symbol v české politice*, se věnuje několika aspektům vztahu mezi Českou republikou (dále jen ČR) a Čínskou lidovou republikou (dále jen Čína). Troufám si tvrdit, že drtivá většina obyvatel ČR nikdy nebyla v Číně. Informací o Číně získává z médií – a na základě těchto informací si vytváří o Číně určité představy a „obrazy v hlavě“ (srov. Lippmann 1998). Co způsobilo, že jsem o tomto tématu vůbec začal přemýšlet?

Ještě než jsem zpracoval projekt této práce, absolvoval jsem metodologický seminář, v jehož rámci probíhala simulace hlavních fází výzkumného projektu. První fází byla formulace výzkumného problému i s argumenty o relevanci problému. Nakonec jsem dospěl k problému, který byl ovlivněn reflexí zdánlivě banální každodenní rutiny studenta mezinárodních vztahů – čtením zpráv „ze světa“. Vzhledem k tomu, že mě zajímala Čína, zaměřil jsem se zejména na zprávy o ní. Zprávy o Číně v té době (podzim 2012) mi jednoduše přišly divné. Lépe řečeno problematické hned, a to hned v několika aspektech. Zdály se mi „neobjektivní“¹, mnohdy zbytečné (přitom by zprávy měly informovat o důležitých věcech), absurdní, referující o událostech, které nešlo vysvětlit tím, že se staly právě v Číně (mohly se stát kdekoli), vykreslující v mé hlavě dojem z Číny jako bizarního prostoru, kde se dějí samé „šílené“ věci.

Že se možná nejednalo o úplně neopodstatněný pocit, dokládá následující úryvek ze stále aktuálního policy paperu Rudolfa Fürsta s názvem *Má mít Česká republika dlouhodobou strategii ve vztazích s Čínou?* „Zklamání z nedemokratického vývoje v ČLR reflektujeme v České republice aktivní neohroženou kritikou Pekingu a ostentativní podporou dalajlamy. Česká média se vesměs zabydlela ve stereotypch a vlastních konstrukcích (až na čestné výjimky) a namísto úsilí o objektivitu vytváří jen negativní obraz ČLR“ (Fürst 2013: 2).

Měl jsem tak dojem, že to by mohl být problém hodný pozornosti člověka, kterého zajímá vztah Číny a ČR, vztah Číny a „Západu“, a který zároveň nehovoří mandarínskou čínštinou, nezná čínské znaky. Se znalostí češtiny a angličtiny však může získat porozumět tomu, jak je Čína vnímána širokou českou veřejností, což tvoří část vztahu obou zemí, která by neměla být ignorována. Důležitost veřejného mínění v politice obecně snad netřeba rozvádět.

Konkrétní téma vnímání Číny v ČR, jeho vliv na česko-čínské vztahy, i vlivy českých médií, zkoumal jako jediný již zmíněný Rudolf Fürst (srov. zejména Fürst 2005, Fürst 2010a: 115-143, Fürst 2010b: 80-101, Fürst 2011:

¹ Problém objektivity zpravodajství o Číně rozvádím níže, i proto je zde pojem v uvozovkách.

115-125) Jeho práci vnímám jako pomyslné základy, ze kterých lze vycházet, s kterými lze vést dialog, na které lze navazovat.

Na počátku stála velice široká otázka: *co je Čína?*, kterou jsem pak rychle upřesnil na otázky: *co je Čína v ČR, jak je Čína v ČR vnímána?* Aby mohl člověk něco vnímat, potřebuje k tomu smysly. S ohledem na výše zmíněné je logické upřednostnit zrak a sluch člověka. O Číně se toho člověk v ČR dozví asi nejvíce z tištěných médií, internetu (a sociálních sítí), televize a rozhlasu.² Právě tyto instituce či komunikační kanály jsou hlavními producenty informací, tedy i vědění o Číně ve smyslu jejich masového dosahu. Dostávám se tím k důležitosti samotných médií a významu jejich produkce. David Giles (2012: 11) zmiňuje, že „žijeme v době médií; média se kolem nás vyskytují v takovém množství, že se někdy ocitáme ve stavu jakési „mediální slepoty“, kdy si už ani neuvědomujeme jejich přítomnost, natož jejich vliv na naše rozhodování, postoje a přesvědčení“. Na tomto místě označím veškerou mediální produkci za *mediální diskurs*. Diskurs je jedním z klíčových konceptů teoretické části této práce, v oné části bude podrobněji vysvětlen. Mary Talbot (2007: 3) k mediálnímu diskursu říká, že „[p]ouze hrstka lidí není mediálním diskursem nikterak ovlivněna; [p]ro určitou složku společnosti slouží média dokonce jako náhrada starších institucí (církve či odborový svaz), které znamenaly primární zdroje porozumění světu“.

Vrátím se nyní k prvotní široké otázce. Odpověď na ni se bude nepochybně lišit v různých kontextech a bude ovlivněna řadou faktorů. Není těžké si představit, že Čína bude *znamenat* něco jiného ve Spojených státech amerických (dále jen USA), něco jiného v Německu, v Indii, v Severní Koreji, v Japonsku atd. Možnosti odpovědí a *významů* se pak budou dále strukturovat i uvnitř států, budou se rovněž měnit v čase. Čína je nepřítel, jsou to komunisté,

² Mohlo by to znít jako vtip, nicméně jsem přesvědčen o tom, že vnímání Číny v ČR může velmi významně ovlivnit i chuť. Mezi oblíbená česká jídla patří nepochybně „čína“. Lidé si ji často připravují doma, velmi často navštěvují i „čínská“ či jiná „asijská“ bistra. Vnímání Číny spojené s jídlem, respektive zkoumání tohoto vnímání, sleduje logiku, kterou v práci budu rozvádět – pro mnoho lidí může pokrm symbolizovat a v sobě zahrnovat nějaké charakteristiky celého vzdáleného státu, národa. Čínské či „orientální“ pokrmy mohou v lidech vyvolávat asociace spojené s (odlišnou) kulturou, filozofií, stylem života atd. (srov. se zmínkami o diskursu orientalismu v teoretické části). Vnímání Číny spojené s chutí však tato práce neobsahuje, zejména pro autorovu neznalost příslušné teorie, která by takový výzkum měla doprovázet. Zřejmým důvodem pro vynechání tohoto aspektu vnímání Číny v ČR plyne z názvu a zaměření práce, které se týká *české politiky*. Ta bude daleko více ovlivněna právě vnímáním plynoucím z četby textů, sledování televize či poslechu rozhlasu.

jsou to nacionalisté, je to náš spojenec, je to ekonomický soupeř, je to hrozba atd. Zcela logicky se pak liší i politiky různých států, v různých dobách vůči Číně. Od těchto naivně znějících konstatování se dostávám k dalšímu zásadnímu bodu, k důležitosti *významu*.

Jeden z předpokladů práce úzce souvisí právě s významem. Předpoklad chápe jednání člověka jako sociální záležitosti. Jednání je odvozeno ze sdíleného významu (Sugiman et al. 2008: 2). „[Ž]ijeme životy významu – [životy], ve kterých máme některé věci za reálné, racionální, cenné či morálně správné; a jiné nikoli. V rámci tohoto světa významu nalézáme lásku a nenávisť, boje za spravedlnost, moc a peníze, jakož i dramata dodávající životu jeho hloubku i vášně“ (ibid: 3) Orientace na význam je vysoce relevantní, zaměření na lidské významy je naprosto zásadní při tvorbě politického vědomí, veřejné deliberace a možnosti změny (Sugiman et al. 2008: 17).

Jednají-li lidé na základě významů, mělo by to platit i pro jednání politiků v politice. *Jak je význam tvořen? Kdo ho tvoří? Jak je možné, že význam lidé sdílejí? Jaké významy jsou spojovány s Čínou, jak se liší v rámci ČR, jak se měnily v čase? Jaké převažovaly? Co z toho plyne pro českou politiku?* To jsou otázky, které určují další směřování tohoto úvodu.

Proč vlastně zkoumat v českém kontextu zrovna Čínu? Čína je podle mnoha světových akademiků důležitým aktérem mezinárodních vztahů, mluví se dokonce o přesunu mocenské rovnováhy ze Západu do „asijsko-pacifické“ oblasti, Čína vyvíjí nové zbraňové systémy, zefektivňuje armádu, narůstá její energetická spotřeba (a poptávka po zdrojích energie), roste její ekonomika, zhoršuje se znečištění životního prostředí, to vše i s (mnohdy) globálními efekty, zejména v ekonomice. Čína podle všeho rozhodně má velkou váhu v mezinárodním systému. Na Číně „záleží“, ale je nutné zohlednit jak a komu (srov. Buzan 2004: 143-164). Jinými slovy je nutné zohlednit, jaké významy se s Čínou kde pojí. Poté možná lépe porozumíme tomu, jak a proč vznikají nové instituce, think tanky, obchodní komory a investiční fóra, novinové rubriky atd.

Čína je stále spíše sporadickým předmětem výzkumu v českém akademickém oboru mezinárodních vztahů, s výjimkou v podobě Fürstových

prací. O Číně se naopak hojně hovoří v českých médiích a politice. Fürst (2011: 115) píše: „Český mediální a politický diskurz spíše reflektuje procesy uvnitř české společnosti než v ČLR, a ještě méně pak cílevědomou a racionální snahu o naplnění národního zájmu a dosažení konkrétních cílů v ČLR“. Existuje zde tedy jistý nepoměr mezi informacemi o Číně, kterými nás hojně zásobují média, mezi stavem vědeckého výzkumu Číny v českém oboru mezinárodních vztahů, a nakonec i velké rozpory v samotné české zahraniční politice vůči Číně, se kterou úzce souvisí i politika vnitřní.

Nepřekvapí tedy, že podle Fürsta ve vztazích ČR s Čínou může převládat jistá *nevěcnost* (Fürst 2010a, kurziva doplněna); „generalizující negativní vykreslení Číny ve svém důsledku přináší *neschopnost* formulovat dlouhodobou [českou] strategii vůči této v mnoha ohledech významné zemi“ (Střítecký 2011: 11, kurziva doplněna); hrozí různá *nedorozumění*, což se ale na obecné rovině týká celého „Západu“ a jeho vztahu s Čínou (srov. Drulák 2013: 5, 8, kurziva doplněna), Ruskem (Jervis dle Leichtová 2010: 28-31) a podobnými státy.

Myslím si, že odborné (vědecké) zázemí české politiky týkající se Číny (jakožto důležité světové mocnosti) je ve velkém nepoměru k záplavě mediální produkce o Číně, která českou politiku nepochybně ovlivňuje. Tato práce na obecné rovině reaguje na tento nepoměr. Z tohoto pohledu by měla být zajištěna relevance práce.

Ještě jednou se vrátím k poznatku diskursivní analýzy Rudolfa Fürsta, že „český mediální a politický diskurz spíše reflektuje procesy uvnitř české společnosti než v ČLR“ (Fürst 2011: 115). Dalším předpokladem práce je, že mediální informace o Číně ve velké míře reflektují českou společnost, či se k ní velice často nějakým způsobem vztahují. A že to tedy nic neobvyklého není, zejména s přihlédnutím k pokrytí Číny českými mediálními pracovníky.³ Jak má

³ Česká televize a Český rozhlas mají v Číně po jednom reportérovi. Za ČT je v současnosti v Číně Barbora Šámalová, která vystřídala Tomáše Etzlera, za ČRo pak Kateřina Procházková, ta nahradila Roberta Mikoláše. Oba posty obou médií navíc pokrývají i oblast „Jihovýchodní Asie“ či „Dálného Východu“.

Novou zpravodajkou ČT v Číně bude Barbora Šámalová, Česká televize. Dostupné zde: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/media-it/254264-novou-zpravodajkou-ct-v-cine-bude-barbora-samalova/> (2. 3. 2014). Mapa zahraničních zpravodajů. Český rozhlas. Dostupné zde: <http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/zzz/> (2. 3. 2014).

být české zpravodajství o Číně objektivní, když dvě z největších českých médií disponují v terénu nejlidnatější země světa dvěma zaměstnanci? Jak mohou česká média objektivně vypovědět o téměř půldruhé miliardě lidí? Jednoduše to nelze, objektivitu ve zpravodajství chápou spíše jako ideální stav, kterému se lze přibližovat; navíc není jisté, kdo by objektivitu měl určit.

Jestliže existuje pluralita významů, politik a vnímání Číny, stejně jako pluralita interpretací různých událostí spjatých s Čínou, vracíme se zpět k důležitosti významu. Vzhledem k tomu, že význam neexistuje jako objektivní danost, musí být nějak konstruován. „Proč je svět takový, jaký je, proč věříme věcem konkrétním způsobem [a nikoli jiným]“, zmiňuje Andrew Williams hlavní otázku řady vědců a filosofů jako byli Dilthey, Weber, Husserl, Wittgenstein či Gadamer, otázku týkající se *významu* a *porozumění*, otázku hermeneutiky (Williams, A. 2003: 2-3, kurziva doplněna).

Jeden z prominentních teoretiků mezinárodních vztahů Steve Smith⁴ pak hermeneutiku a zmíněné vědce a filosofy zmínil jako jednu ze zásadních oblastí pro obohacení disciplíny mezinárodních vztahů v práci z roku 1996 (Smith dle Williams, A. 2003: 2). Výše zmíněná jména německých filosofů jsou v kontextu oboru mezinárodních vztahů úzce spojena s „vpádem sociálního konstruktivismu do disciplíny v 80. a 90. letech“ (Barša 2009a: 9). Podobně jako tito filosofové konce 19. století účastníci se tzv. *Methodenstreit* „v čele s Wilhelmem Diltheyem viděli základní odlišnost sociální skutečnosti v tom, že na rozdíl od přírodní skutečnosti jsou její součástí lidské *představy* o skutečnosti, konstruktivističtí pokračovatelé W. Diltheye tvrdí, že na rozdíl od přírodní reality není sociální realita nějakou objektivní, materiální daností, která by existovala mimo ideje, diskursy a řečové akty“ (Barša 2009b: 14-15). Příroda a její realita je vždy objekt, je sama o sobě, sama sebe si nepředstavuje. Člověk si sám sebe naopak představuje, je objektem i subjektem, je o sobě i pro sebe. Přírodní věda zkoumá bytí hmoty, společenská věda bytí ducha. Změnilo se tedy pojetí reality (ontologie), a proto „již nemohou být představy (*reprezentace, ideje*) pojaty jako

⁴ V českém prostředí poměrně známý díky překladu jeho práce s Martinem Hollisem. (viz Hollis – Smith 2000)

pouhé odrazy reality – jako něco druhotného a odvozeného – ale naopak jako její *konstitutivní elementy*“ (Barša 2009b: 14, kurziva doplněna). Změněné pojetí ontologie k tomu pozměnilo i způsob poznávání reality (epistemologie).

Jazyk německé klasické filozofie z dob Diltheje se sice pozměnil na jazyk „husserlovské fenomenologie, francouzského poststrukturalismu či wittgensteinovské filozofie přirozeného jazyka, (z)ákladní teze však zůstala: *pochopit sociální realitu znamená především pochopit představy, jejichž prostřednictvím dávají lidé smysl světu*“ (Barša 2009b: 14-15, kurziva doplněna) Již od dob *Methodenstreit* se pro upřednostnění duchovědního přístupu vžilo označení „rozumějící“ přístup, který je v kontrastu s „vysvětlujícím“ přístupem naturalistů; sociální realitě se snažíme rozumět skrze významy, nikoli ji vysvětlit poukazem k příčinám (Barša 2009b: 15, 27). Významy pak podrobujeme analýze – *interpretaci* – umožňující pochopit jednání zkoumaných jednotlivců a skupin (Drulák 2008: 19, kurziva doplněna). Přikláním se na stranu (široce pojatého) konstruktivismu, k přístupu rozumějícímu.

Abych tyto poslední odstavce shrnul jinými slovy, parafrázuji Vincenta Pouliota (Pouliot 2007: 364) a jeho tři metodologické implikace příklonu ke konstruktivismu v oboru mezinárodních vztahů. První implikace je *indukce* jakožto hlavní způsob vědění – výzkum se musí snažit zjistit, co sociální aktéři považují za reálné, čemu sociální aktéři věří (např. Čína je komunistická, protože..); tedy nikoli začínat s tím, čemu věří analytik (např. Čína je hrozba, a proto..). Druhou implikací je *interpretace* jakožto ústřední metodologická technika. Třetí implikace vidí konstruktivismus jako inherentně historický (k dilematu historismu a objektivismu srov. Barša 2009b: 18-23). To jinými slovy znamená, že konstruktivismus „chápe svět jako projekt v neustálé výstavbě, jako svět co se světem neustále stává, nikoli jako svět, který prostě je“ (Adler dle Pouliot 2007: 364).

Vrátím se nyní opět k mému tématu vnímání Číny v ČR, a pokusím se naznačit, již vybaven upřednostněním široce pojatého konstruktivismu, další upřesnění, postup práce a její rozčlenění. Stejně jako je svět v „adlerovském“ pojetí znovu a znovu vytvářen, je i Čína v ČR stále „v procesu konstrukce“.

Vzhledem k nemožnosti o Číně objektivně informovat, má Čína povahu konstrukce, která vzniká v diskurzech, např. v těch mediálních. Zde již mohu zmínit ústřední teoretické koncepty spjaté s diskursivní konstrukcí Číny v ČR. Jsou jimi *reprezentace*, *diskurs* a *kondenzační symbol*. Čína je stále znovu a znovu re-prezentována, re-konstruována, re-produkována (mezi sebou soupeřícími) diskursy, čímž je konstruován (proměnlivý a tudíž historický a nestabilní) význam či představa Číny. Je-li takto Čína vytvářena, bude se v člancích zároveň velmi často nějak vztahovat k představám a významům českým, byť třeba jen formou jednoduchých slov, např. zájmen (oni, my, naše).

Reprezentace Číny znamenají jednoduše něco, co zastupuje Čínu, ale není to Čína. Pouze její část, možnost ji popsat, která je ale vždy jen dílčí a neúplná. Pro vnímání Číny v ČR se jako nejlepší materiál jeví záznamy mediální produkce s velkým dosahem, tedy zprávy v podobě textu či obrazu, které vytvářejí diskurs – ten je pak nutné chápat jako proces – jelikož reprezentace se mohou a budou v čase měnit (Talbot 2007: 10). To je hlavní předpoklad analýzy mediálních diskursů – reprezentace Číny a jejich proměny v čase mohou leccos vypovídat o naší společnosti, politice.

Dostávám se k tomu, co bude tvořit data práce. Z důvodu omezeného rozsahu práce je nutné obrovský mediální diskurs o Číně nějak zredukovat. Rozhodl jsem se zůstat věrný té části diskursu, která znamenala počáteční impuls. Tuto část tvoří celostátní deníky. Jejich veškerou produkci shromažďuje v digitální podobě od roku 1997 databáze společnosti Anopress IT. Podrobně bude datový korpus a proces jeho selekce a úprav popsán v kapitole věnující se metodologii, dále i v části analytické. Korpus zpráv bude analyzován pomocí softwaru MAXQDA pro textovou analýzu. Pro zhodnocení dalšího aspektu reprezentací Číny jsem se rozhodl do analýzy zařadit rovněž několik fotografií zobrazujících Čínu. Mechanismus jejich výběru je rovněž popsán níže, příslušnou teorii vizuálních reprezentací poskytuje příslušná teoretická podkapitola.

Koncept *symbolu* by měl načrtnout cestu k odpovědi na otázku či alespoň porozumění tomu, *kdo benefitoval – a benefituje z převládajících reprezentací*

Číny v různých situacích? Teorie symbolické politiky se opírá hlavně o práci Murrayho Edelmana (Edelman 1985). Tento americký politolog dělí symboly na referenční a kondenzační, zajímá se pak především o druhý typ.

Čína je každou zprávou v českých novinách nějak reprezentována a zároveň v každé zprávě figuruje jako kondenzační symbol. Jedná-li se o takovýto symbol, vždy platí, že nejsme schopni empiricky ověřit věci, ke kterým symbol referuje – navzdory tomu symbol v některých vyvolává spoustu emocí (Edelman 1985: 6-7). Nemůžeme posoudit, zda se děje v Číně právě to, co popisují mediální zprávy. Neznamená to, že se tak skutečně v Číně neděje, nýbrž fakt, že nemáme možnost porovnat zprávu a reálné dění v Číně (ani to, jestli se vůbec konkrétní událost stala).⁵ I přes tento fakt neověřitelnosti, díky emocím či názorům, které v sobě Čína jako symbol nese, může sloužit k účelům, které s děním v Číně nesouvisejí. Například s rozdělováním veřejných prostředků, vznikem a zánikem institucí a dalšími aspekty politiky – *politiky české*.

Výborným příkladem symbolické interakce mezi politiky u moci a zbytkem obyvatel, které lze zahrnout neosobním pojmem veřejné mínění, je kniha Davida Altheideho (Altheide 2006). Altheide ukazuje, jak po teroristických útocích z 11. září roku 2001 exponenciálně narostl poměr mediální produkce v USA, která vyvolávala především jeden druh emoce – strach – a stejně tak i definovala/konstruovala různé zdroje a hrozby, ze kterých tento strach plynul. Symbolické významy týkající se bezpečnosti, nebezpečí a strachu pak, byť nebyly jedinou příčinou, vedly k rozsáhlým institucionálním změnám a dokonce k válce, kterou obyvatelé USA alespoň zpočátku schvalovali (Altheide 2006: x).

Jaké jsou cíle práce? První cíl se týká reprezentací Číny. *Jaký jazyk je používán pro reprezentování Číny ve zprávách českých deníků? Liší se*

⁵ Námitkou by mohlo být, že konkrétní zprávu lze ověřit z jiných zdrojů informací, např. v jiných médiích, třeba i z jiné země. Ani to však problém neřeší. Stále jsme závislí na zprávě, kterou nemáme šance ověřit přímo, z vlastní zkušenosti. Dobrou ilustrací, která navíc souvisí s Čínou, je zpráva serveru iDnes z 5. 6. 2011, ve které se píše, že „(d)vaadvacet let staré tajné depeše z ambasády Spojených států v Pekingu, které unikly na server WikiLeaks, tvrdí, že na náměstí Nebeského klidu v centru Pekingu krev tisíců lidí nikdy netekla“. Masakr lidí protestujících proti vládě a volajících po demokratických reformách se měl odehrát na několik kilometrů vzdáleném místě, což by mělo z hlediska historie a politiky a symboliky náměstí určitě mnohé důsledky. Masakr se nekonal na Tchien-an-men, naznačují depeše diplomatů USA., iDnes.cz, 5. 6. 2011. Dostupné zde: http://zpravy.idnes.cz/masakr-se-nekonal-na-tchien-an-men-naznacuji-depese-diplomatu-usa-pxu-/zahranicni.aspx?c=A110605_162330_zahranicni_stf (30. 12. 2013).

reprezentace Číny v čase, jak? Jak se reprezentace Číny liší v produkci různých deníků? Druhý cíl se týká Číny jako symbolu české politiky a měl by diskutovat otázku, *kdo benefituje z převažujících reprezentací Číny, komu vyhovují.*

Na úplný závěr úvodu se ještě pokusím problematiku českého vnímání Číny zařadit do soudobého kontextu jedné debaty. Na myslí mám stále probíhající⁶ debatu o zobrazování cizinců v českých seriálech (potažmo filmech, médiích obecně), která byla „zviditelněna“ hlavně filmovým kritikem Kamilem Filou⁷. Fila kritizoval zejména velmi zjednodušené, často stereotypní a mnohdy orientalizující⁸ podobizny cizinců a cizích kultur v českých seriálech, konkrétně pak v Českou televizí vysílaném (a značně populárním) seriálu Sanitka 2. Režisér seriálu Filip Renč byl dalším z významných protagonistou debaty, za jejíž „vrchol“ lze považovat vysílání pořadu Českého rozhlasu *Zaostřeno na cizince*⁹ z 18. 1. 2014 nazvané *Cizinec jakožto významná filmová nebo televizní postava a stereotypy, s nimiž je v českých filmech spojován*¹⁰. Fila se opakovaně snažil vysvětlit, že postavy cizinců (muslimů, ale též jiných menšin žijících na území České republiky) jsou zobrazovány velmi stereotypně, často jako násilníci, kteří však své jednání nikdy nemají šanci vysvětlit (na rozdíl od ostatních, „českých“ postav); a jelikož se jedná o audiovizuální reprezentace cizinců, bývají scény s těmito cizinci doprovázeny třeba i démonickou, orientalizující hudbou,

⁶ Psáno v únoru roku 2014.

⁷ Mezi další protagonisty pokračování debaty lze zařadit např. Tomáše Profanta z Ústavu mezinárodních vztahů, který nejprve jemně korigoval některá Filova tvrzení, resp. poukázal, že ani Fila sám neunikl „eurocentrickému“ pohledu a hierarchizaci států či kulturních okruhů (co do jejich „vyspělosti“). Jeho článek je dostupný zde: <http://a2larm.cz/2013/12/boj-kamila-filu-eurocentrizmom-proti-eurocentrizmu/> (7. 2. 2014, v seznamu literatury citováno jako Profant 2013). Na ten pak reagoval s „konzervativní“ odpovědí Roman Joch zde: <http://www.ceskapozice.cz/domov/politika/obrana-svobody-projevu-aneb-hanba-novym-cenzorum> (7. 2. 2014, v seznamu literatury citováno jako Joch 2014); aby mu Profant odpověděl:

<http://www.ceskapozice.cz/domov/pravo-bezpecnost/polemika-absence-autocenzury-prispiva-k-diskriminaci-mensin> (7. 2. 2014, v seznamu literatury citováno jako Profant 2014).

⁸ K diskursu orientalismu viz níže.

⁹ Pořad vysílala od roku 2007 stanice Český rozhlas 6, od února 2013 *Zaostřeno na cizince* vysílá Český rozhlas Plus, http://www.rozhlas.cz/cro6/porady/_porad/1977 (7. 2. 2014). Všechny díly pořadu lze vyhledat a poslechnout si je v archivu Českého rozhlasu, dostupný je zde: <http://hledani.rozhlas.cz/iradio/> (7. 2. 2014).

¹⁰ Dostupné k poslechu rovněž ve výše zmiňovaném online archivu Českého rozhlasu.

stereotypním oblečením, což v naší kultuře umocňuje dojem z cizince jako nebezpečí¹¹.

Hlavní logiku, kterou Fila v debatě sleduje je následující: kritika takových zjednodušených reprezentací nespočívá v tom, že by snad nemohl existovat „zlý“ muslim, Rom, cizinec, to Fila nepopírá; nýbrž v tom, že takové reprezentace vytvářejí *esencialistické identity* těchto cizinců. *Nemají šanci se změnit, jejich hlas je naprosto marginální*, není jim dáván prostor pro výpověď a ospravedlnění. Divák se pak může utvrzovat v již existujících stereotypech, které jsou nadále posilovány. Oni (muslimové, Romové atd. jsou prostě takoví, jací jsou – není příliš alternativ (spíše žádná) jejich vnímání.

Fila dále zmiňuje, že¹² „(h)lavní problém je v tom, že v Česku vlastně žádné velké zkušenosti s cizinci nemáme. Renč pak odpovídá: *(s) Rusákama a Němcema nemáme žádný zkušenosti, kde žijete, na Marsu? Vy nemáte zkušenosti s Rusama a Němcema? Vožralejma, který tady putujou Prahou a Rusáci, který okupujou celou Karlovu ulici a celý Karlovy Vary a odjeli na tancích a vrátili se v Mercedesech. Vy nemáte zkušenost s cizinci, prosím vás? S Vietnamcema nemáte zkušenosti, s Vietnamcema, který jsou všude a maj všechny krámy tady. Neříkejte, že my nemáme zkušenosti s cizincema.“*

Nedovolím si nazvat tuto debatu celospolečenskou, přesto si myslím, že zejména díky možnostem internetu a sociálních sítí debata v jistém segmentu společnosti poměrně značně rezonovala. Již následuje teoretická část.

¹¹ Konkrétně scéna ze seriálu Sanitka 2, ve které muslim bodá a téměř zabíjí lékaře, který chce pomoci muslimově těhotné manželce. Zaostřeno na cizince, 18. 1. 2014, dostupné zde: <http://hledani.rozhlas.cz/iradio/> (7. 2. 2014).

¹² Následuje přepis debaty, který není doslovný. Oba protagonisté si někdy skáčou do řeči, zapsány nejsou ani přechůtky či intonace, pousmání se atd. Český rozhlas. Zaostřeno na cizince, 18. 1. 2014, dostupné zde: <http://hledani.rozhlas.cz/iradio/> (7. 2. 2014).

2) Teoretická část práce

„Čína zůstává totalitním státem. Státem, který lpí na vládě jedné strany, pronásleduje skutečné či jen domnělé odpůrce a tají důležité informace - jak to úřady naposledy předvedly s tutláním zpráv o šíření choroby SARS. A přece: Čína se mění. Nedosti na tom, že hospodářství komunistického státu je stále kapitalističtější“ (Hospodářské noviny, 6. 6. 2003).

„Přitom je třeba mít neustále na paměti, že Čína JE komunistickou zemí, že nejlidnatější země světa je sice ekonomicky našlápnutá jako žádný komunistický stát před ní, avšak čínský občan například nemůže na veřejnosti hlasitě a svobodně vyjádřit názor, že jeho vlasti vládne uzurpátorský režim“ (Mladá fronta Dnes, 4. 9. 2004).

„V Číně nevládnou komunisté. V zemi pořádající olympiádu je kapitalismus a tamní režim se liberalizuje v každém ohledu“ (Lidové noviny, 9. 8. 2008).

Teoretická část práce představí ústřední koncepty, které poslouží jako vodítka pro zodpovězení otázek. Jsou jimi koncept *reprezentace* a koncept *symbolu*. Nebudou to však koncepty jediné. Teoretická část práce se musí vypořádat rovněž s koncepty *diskursu*, *identity* a její konstrukce. Proto bude nejlepší vnímat ji jako svého druhu „rozhovor“ či interakci mezi těmito koncepty. Takové nahlížení na teorii vidím jako vhodné proto, že většina konceptů se v různých společenských vědách objevily jako součásti mnoha různých teorií, ve kterých nabývaly různých významů. Budu se tedy snažit představit ty významy a ty aplikace konceptů, které mi při práci s literaturou přišly jako inspirativní a vhodné.

Společnost chápu se Stuartem Hallem jako *systém kulturních reprezentací*; „národní kultura je diskursem – způsobem konstrukce významů, způsobem zároveň ovlivňujícím a organizujícím naše jednání a naše smýšlení o nás samých“ (Hall dle Li 2009: 85-86). Politika může být v souladu s tím konceptualizována rovněž jako kulturní systém reprezentací. V takovém systému je důležité sledovat praktiky tvořící reprezentace, texty, diskursy a symboly. Ústřední roli v nich hraje jazyk a jeho užívání. Hned vzápětí však musím uvést ještě další konceptualizaci politiky, která se týká její symbolické formy.

Politika konceptualizovaná nikoli jako systém reprezentací a abstraktních symbolů, ale chápaná jako svět, v němž lidé dělají věci s přímo pozorovatelnými

důsledky, svět, kde člověk může své představy a jednání konfrontovat s jejich dopady – a případně tak opravit chyby, a tudíž svět, kde existuje zpětná vazba – taková je politika jen pro úzkou výseč lidí. Pro tvorbu významů politických událostí je tak naprosto klíčová blízkost/vzdálenost lidí ve smyslu přímé možnosti ověření dopadů akcí, jejich přímé konfrontace. Význam přiřazený události se může dramaticky lišit u zúčastněného *praktika* (praktická forma politiky) a člena masy veřejnosti – politického *diváka* (symbolická forma politiky, politika jako systém reprezentací). Každý politický akt má *instrumentální charakter* pro hrstku praktiků a zároveň *expresivní charakter* zapojující emoce masy diváků (srov Edelman 1985: 1-21).

Jak píše Holý (2001: 10), je pro tuto konceptualizaci politiky charakteristické, že „symbolické jednání je hlavní formou interakce politických elit s veřejností a s kýmkoli, na koho je v daném okamžiku pozornost veřejnosti zaměřena; [s]ymbolické jednání potvrzuje legitimitu mocenských vztahů a upevňuje autoritu vládců; [s]ymboly jsou široce používány k tomu, aby *působily na emoce* a nadchly pro politický program; vyjadřují identifikaci s politickou linií nebo politickými silami a jsou hlavní prostředky, jimiž lidé dávají politickým procesům smysl“ (Holý 2001: 10, kurziva doplněna). V práci lze uplatnit obě konceptualizace politiky – 1) politika jako systém reprezentací relevantní spíše pro „masu veřejnosti“ a 2) politika, pro jejíž praktiky, kterých je ve srovnání s veřejností hrstka, existuje i zpětná vazba a přímá konfrontace s vlastními činy.

Vrátím se nyní k praktikám, které jsou zásadní rovněž pro chápání státu a národa (či národní identity). Cynthia Weber odkazuje k pojmu psaní či přepisování státu (*writing the state*). Je to pojem slučitelný s metaforou světa jako textu či knihy, na jejíž stránky jsou zapisovány reprezentace (*inscribing modes of representation*). Jinými slovy, že v textu je vepsán jeho význam právě skrze akt (*praxi*) psaní – použití slov, znaků, symbolů, které čteme, interpretujeme a pak jim nějak rozumíme. Psát stát je zároveň dát mu esenci či přítomnost – konkrétní identitu, existenci. S existencí takto vznikajícího státu jsou pak spojeny *praktiky* – třeba ochrana státních hranic, různé činy spojené se

zajišťováním národní bezpečností, vlastizradou atd. (srov. Weber dle Steans et al. 2010: 146).

Předchozí odstavec navazuje na diskusi z úvodu, na předpoklady práce. Ukazuje na proces tvorby, proces sociální konstrukce státu skrze praktiky (srov. Campbell 1992: 46-56). Stát neexistuje jako jasně daný, ohraničený objekt, na který stačí ukázat a říci „toto je stát“, nemá žádný jasně daný a empiricky (smyslově) ověřitelný referent – přesto je stát nesmírně důležitou součástí naší sociální reality s velkým vlivem na životy lidí. Problémem může být, že stát existující jako koncept, nikoli objektivně, je vnímán jako na lidské činnosti a vlivu autonomní, neměnný, přirozený, objektivní.

Přitom je to spíše naopak – existence státu je zcela závislá na našich každodenních praktikách, stát neustále ([ne]vědomě) reprodukuje. „Realita státu neplyne z předurčené koncepce bytí, ale z kombinací pravidelně opakovaných aktů“ (Campbell dle Fournier 2012: 25). Zde je na místě zdůraznit rovněž neustálé vytváření a připomínání *hranice*. „Odlišení mezi vnitřkem a vnějškem [státu] se děje každým dnem na základě praktik jako jsou pohraniční kontroly, činnost národních statistiků či práce vědců z oboru mezinárodních vztahů“ (Adler-Nissen 2012). Idea hranic v sobě však nenesou jen konotaci rozparcelování geografického prostoru, ale i prostoru morálního, který souvisí s identitou (obyvatel) různých prostorů geografických (srov. Campbell 1992: 85-87).

Hranice s vnějškem a naše zacházení s nimi souvisí i s tím, jak ono „vnější“ vnímáme, jak je reprezentováno, ať již v podobě textu, obrazu¹³ či jiné. Jak je v ČR vnímána Čína má tedy velký vliv na to, jakou politiku bude ČR vůči Číně upřednostňovat. Dále to může mít vliv na to, jak bude zacházeno s lidmi z Číny, např. ve smyslu udělování pracovních povolení, víz, občanství atd. A v neposlední řadě má vnímání Číny v ČR vliv i na re-konstruování a neustálé připomínání *české* identity. Pokud je v souvislosti s Čínou uvažována i čínská (národní) identita, musí být, jak ukáži níže, uvažována i česká identita. Nyní v krátkosti shrnu konstruktivistické pojetí národa.

¹³ K obrazu jako textu, který lze rovněž číst, viz níže.

Národ chápou s Benedictem Andersonem nutně jako myšlený, „protože i členové toho nejmenšího národa nikdy nepoznají většinu dalších členů národa, nepotkají je, vůbec o nich neuslyší; přesto v myslích každého přežívá obraz jejich komunity“ (Anderson 2006: 6). Jestliže je komunita tradičně tvořena a udržována lidmi v přímém kontaktu a vše nad rámec takto definovaných vztahů odpovídá myšlené komunitě na úrovni představ, není ani možné chápat český národ v této práci jinak. Při výzkumu mediálního diskursu logicky nepřicházím do styku se všemi čtenáři deníku (veřejnost), nejde tedy o přímý a v komunitě zakotvený kontakt. Komunita rozsahu čtenářské obce českých celostátních deníků tak nutně musí být komunitou myšlenou, tedy konstruovanou (srov. Talbot 2007: 9). Pocit národní komunity je produkován masovou komunikací idejí v novinách a také sdílenou zkušeností lidí jako čtenářů novin a vědomím, že ostatní členové národa praktikují četbu podobných novin (Anderson dle Li 2009: 86).

Podobně vnímá národ i Michael Billig v jeho koncepci banálního nacionalismu. Banální nacionalismus je tvoření každodenními praktikami, které umožňují *viditelnost* národa (Billig dle Li 2009: 86, kurziva doplněna). Na úrovni jazyka pak sama o sobě „nevýznamná slůvka [třeba zájmena my, naše] spíše než velké památeční projevy nabízejí konstantní, ale zřídka kdy vědomé připomínky vlasti, čímž činí naši národní identitu *nezapomenutelnou*“ (Billig dle Fialová 2011: 15, kurziva doplněna).

Billig i Anderson teoretizovali a zkoumali (nejen) jazyk novin a jejich zprávy ve spojení s národem/státem, na jehož území vznikaly, např. Billig zkoumal anglické noviny a anglický (banální) nacionalismus. Co tím naznačují? Jak mohou zprávy o Číně, tedy několik tisíc kilometrů vzdáleném státu, vypovídat o české identitě? Mohou mít podíl na českém národním uvědomování, na reprodukci české identity? Odpověď zní ano. Vycházím zde z relačního přístupu k identitám a jejich relační tvorbě, česká identita se znovu a znovu reprodukuje neustálým vymezováním se a vztahováním se k identitám jiným.

2.1 Relační přístup k identitám

"Identita se formuje při srovnávání, a tedy setkávání s ostatními - buď ve skutečnosti, nebo v myšlenkách" (Tesař 2007: 142). Z toho plyne, že "[i]dentita nás a těch druhých jsou *spojené nádoby*, klíčové prvky identity jednoho druhu popírají a vylučují prvky, jež mohou být pojátkem k identitě jiného druhu, takže upevnování identity s sebou často nese negaci" (ibid: 143, kurziva doplněna). Identita vzniká ve vztahu k sériím diferenciací, které jsou sociálně rozpoznány, odlišnosti jsou pro identitu nezbytné (Connolly 2002: 64). Lze tak říci, že vše jiné (tvořené v procesu diferenciací) neustále krmí identitu moji/naši, tvořenou tím stejným procesem, v němž vzniká i jiné/oni (Shim – Nabers 2011: 8).

Tesařovo tvrzení o časté negaci v procesu diferenciací musí být ověřováno empiricky, protože negace není jediným typem našeho vztahu k jinému – a navíc se může vnímání jiných v čase měnit¹⁴, diferenciací proces nemusí být vždy procesem negace. Za všechny příklady lze uvést třeba vzájemné vnímání Francie a Německa. Diferenciací proces byl určitě velmi negativní během světových válek, s postupem evropské integrace se však negace postupně vytrácela. Přesto lze u německé identity a vnímání německé moci Evropany hovořit o jakémsi břemenu, které Němci často nesou, když jsou německé akce často interpretovány prizmatem minulosti, často se varuje před „hrozbou silného Německa“ (srov. Liu – Atsumi 2008: 339). Dostávám se ke klíčovému aspektu teoretizování identity a procesu diferenciací – jde o stupeň odlišnosti jiného. Tuto myšlenku jsem v literatuře mezinárodních vztahů objevil v díle Lene Hansen (2006), která ve své knize *Security as Practice. Discourse Analysis and the Bosnian War*, vede dialog s podobně zaměřenými pracemi, zejména pak s dílem Davida Campbella *Writing Security. United States Foreign Policy and the Politics of Identity*.

Campbell je radikální – konstrukci identity situuje do diskursu národní bezpečnosti, ve kterém je jiné/jiní konstruováno výhradně jako radikálně odlišné a ohrožující (Hansen 2006: 6). „Schopnost reprezentovat věci jako cizí,

¹⁴ Byť to stěžují např. stereotypy zmíněné v úvodu a inherentní „snaha identity fixovat odlišnost“ (Connolly 2002: 64).

subverzivní, špinavé či nakažlivé, je klíčová pro artikulaci hrozeb; identita státu je zajišťována skrze diskursy nebezpečí“ (Campbell: 2, 52). Identita Američanů a jejich země tedy (alespoň podle empirické části Campbellových knihy [srov. Hansen 2006: 35]) byla a je v historii USA konstruována výhradně skrze radikální a negativní odlišnost jiných.

Hansen se snaží národní identitu teoretizovat „jemněji“, Campbellovu radikalitu¹⁵ zmírňuje. Vztah mezi Sebou a Jiným¹⁶ (*Self and Other*) je podle Hansen možné charakterizovat *stupni jinakosti (degrees of Otherness)*. Jiné může být konstruováno geografickými reprezentacemi stejně dobře jako politickými reprezentacemi typu civilizací, národů, kmenů, teroristů, žen, civilistů či humanity; geografické a politické reprezentace jsou navíc často artikulovány společně s časovými v podobě témat opakování, pokroku, rozvoje, transformace, zpátečnictví. Jiné může být konstruováno jako hrozba, spojenec, cizinec, nerozvinutý subjekt (s potřebou naší pomoci) – tedy nikoli *vždy* jako hrozba, radikálně odlišné a Nás ohrožující Jiné (srov. Hansen 2006: 6, 36, 68).

Identita vyžaduje odlišnost, aby sama mohla být, a stejně tak převádí odlišnost do jinakosti, aby si zajistila sebe-jistotu. Identita je tedy „kluzkou“, nestabilní a nejistou zkušeností, která je závislá na schopnosti definovat odlišnost – a zároveň zranitelná s ohledem na tendence entit, které identita definovala či označila jako odlišné, těmto definicím a nálepkám kontrovat a vzdorovat (Connolly 2002: 64-65). Neexistuje jen ostrá dualita mezi mnou/námi a jiným/jinými, Jiné je situováno uvnitř *sítě* identit (Hansen 2006: 36). Komplikovanost této sítě je možné naznačit např. variacemi v našem vnímání odlišnosti jiného od naší v podobě komplementárních identit, soupeřících identit, negativních identit či ne-identit; variacemi v našem naslouchání hlasu jiného – je to partner vhodný k diskusi, nebo blázen (častá metafora pro vládce Severní

¹⁵ Lene Hansen upřesňuje, že díla Campbella i Connollyho (v této práci Connolly 2002) nejsou v pojetí diferenačního procesu diskursivní konstrukce identity nutně radikální, oba autoři připouštějí možnosti stupňů odlišnosti. Zejména Campbell si však v empirickém zaměření vybírá právě radikálně odlišně konstruovanou jinakost jako zdroj identity (USA – v případě jeho knihy). Neznamena to však, že všechny zahraniční a bezpečnostní politiky jsou konstruovány skrze vztah s radikálně odlišným (srov. Hansen 2006: 34-35).

¹⁶ Rozhodl jsem přeložit spojení *Self and Other* v jednotném čísle a s velkými písmeny, to kvůli větší věrnosti originálu, což ale může působit trochu kostrbatě. V češtině se lze běžně setkat spíše s plurálem „My a Oni“, které asi lépe vystihuje kolektivní identity a procesy diferenciací mezi nimi.

Koreje), podřadný člověk (stát), či ďábel, se kterým se nediskutuje atd. (srov. Connolly 2002: 64-65)

Každopádně platí, že „význam a identita jsou vždy důsledkem vztahu mezi námi a jinými, který vzniká interpretací – a nejsou tedy produktem odhalení nějaké dané domény s její vlastní a apriorně existující identitou“ (Campbell 1992: 24). Zde lze citovat Ruth Wodak a její autorský kolektiv. Hned na první straně jejich knihy (Wodak et al. 2009: 1) zmiňují, že „ego-, etno- a národovědní pohled je obecnou a trans-kulturní charakteristikou etnických a nacionalistických šablon vnímání jiných“. Bylo by však chybou vnímat tyto šablony vnímání jako dané a neměnné. Navíc lze najít mnohé problémy, které z etnocentrického vnímání světa plynou pro mezinárodní vztahy a komunikaci mezi státy, národy, kulturami. Spolu s Connollym a Hansenovou ještě musím dodat, že pro identitu jedněch je typická potřeba *institucionalizovat* zodpovědnost jiných – a to na úrovni individua i kolektivu (státu). Tuto tendenci přitom Connolly stopuje až do dob křesťanského myslitele (Svatého) Augustina, zejména ve spojitosti s jeho křesťanskou konstrukcí Manichejců jako radikálně odlišných a za křesťanské nesnáze zodpovědných heretiků, sekty (Connolly dokonce píše Augustinovi „dopis“ srov. Connolly 2002: 123-157, Hansen 2006: 35)

Nyní přejdu k vyjasnění smyslu hlavních teoretických konceptů, které budu používat. Prvním konceptem jsou již několikrát zmiňované reprezentace.

2.2 Reprezentace Číny

„Když něco reflektuje či zastupuje něco jiného, můžeme hovořit o procesu reprezentace“ (Jasinski 2001: 483). Někteří autoři zmiňují koncept reprezentace už v souvislosti s Platónem, který reprezentace považoval za falešné, škodlivé, s potenciálem vyvolávat antisociální emoce jako násilí – proto chtěl procesy reprezentace přísně regulovat, v čemž se jeho úmysly podobali dnešním obhájčům zákazu násilí či sexuálních scén v televizi a počítačových hrách (Jasinski 2001: 484, srov. Lacey 1998: 32).

Koncept reprezentací je spjat s počátky společenských věd, přijmeme-li běžné chápání Émile Durkheima jako jednoho z jejich zakladatelů. Durkheim totiž vytvořil typy reprezentací, nejdůležitějšími byly 1) individuální reprezentace a 2) kolektivní reprezentace. Kolektivní reprezentace byly pro Durkheima zásadní, umožnily podle něho vědění v nejširším slova smyslu. Obsah reprezentací nezůstává stejný (objektivní, esenciální); reprezentace se proměňují. Pokud se však mění příliš často, ztrácejí stabilitu, která je přitom zásadní pro funkci reprezentace jako prostředku vědění. Durkheim též mluvil o společnosti jako systému reprezentací (srov. se Stuartem Hallem výše) a o sociologii jako o vědeckém zkoumání reprezentací. Svět podle Durkheima není poznatelný sám o sobě, nelze jej poznat jinak než prostřednictvím jeho reprezentací (srov. Pickering 2000: 2-3).

Některé reprezentace jsou nekontroverzní, třeba reprezentace deště ve filmu. Jiné reprezentace se týkají kulturního a politického života – reprezentace genderu, věkové skupiny, státu, národa. Přísllovečný pes je zakopán v inherentní charakteristice každé reprezentace – v nevyhnutelnosti procesu výběru, při kterém jsou některé znaky reprezentovaného privilegovány před jinými. „Schopnost něco reprezentovat je tak vlastně dosažena vždy *mis*reprezentací; akt reprezentace něco odhaluje a něco zároveň ukrývá“ (Jasinski 2001: 486). Je pak zřejmé, že velmi záleží na tom, jak jsou různá politická témata reprezentována např. ve zprávách, filmech, ale i v běžné konverzaci (Hartley 2004: 202).

Reprezentace jsou mnohdy hybnou silou ve smyslu "návodu pro jednání". Tuto logiku lze vyjádřit poučkou, že popis znamená zároveň i předpis, neboli *jak něco nebo někoho (ne)vnímáme a (ne)vidíme, jak si něco (ne)představujeme, do značné míry ovlivňuje to, jaký postoj k tomu zaujmeme, jak budeme či nebudeme jednat* (srov. Barša 2011: 17, Campbell 1992: 165, Dyer dle Hartley 2004: 202, Höijer 2011: 2). Lene Hansen (2006: 55) říká, že neplatí, že každá reprezentace/konstrukce identity si vynucuje konkrétní politiku. Empiricky lze prokázat, že v souvislosti s jedním typem konstruované identity lze nalézt několik různých politik („návodů k jednání“). Jde o to, že zatímco jediný text sám o sobě neformuluje politiku, je zároveň umístěn v širší

diskursivní doméně, která už ovlivňuje (strukturuje), jak jsou konstrukce identit čteny a vnímány. O vlivu diskursu bude pojednáno níže.

Hansen (2006: 5) dokládá, jak šlo ruku v ruce *vyjednávání* interpretací událostí v Bosně 90. let politiky v Evropě a USA s tím, jaké politiky pak byly v Bosně uplatňovány. Dlouho se bojovalo na lingvistické úrovni o to, jak bude situace vlastně definována – označit ji jako vnitrostátní konflikt, válku, genocidu?; každá z možností nesla jiné důsledky pro praktickou politiku. Clintonovou administrativou byla Bosna často reprezentována jako „Balkánská válka“. Z této reprezentace plynulo vnímání situace jako války barbarských, násilím zmítaných lidí s „Balkánskou identitou“, kteří se navzájem nesnášeli již stovky let. To pak umožnilo učinit z války nezvladatelný „problém z pekla“¹⁷, jak ji označil tehdejší ministr zahraničí USA Warren Christopher – a tím i USA nemající prostředky, jak problém řešit, což v praxi znamenalo politiku neintervence (srov. Hansen 2006: 5).

Mirzoeff ukazuje stereotypní zobrazování konfliktu v Kongu v 60. letech, opakující se reprezentace „pověřivých vesničanů, černých extremistů a protizápadních povstalců“ v časopisech jako *Life* či *the Observer* (srov. Mirzoeff 2012: 181-185); Bradley S. Klein (1990) předkládá ukázkou tvorby politické a kulturní identity „Západu“ skrze praktiky reprezentace v souvislosti s ukončením bipolární konfrontace a uvažování o roli NATO v mezinárodních vztazích.

Jiným příkladem mohou být vzájemné reprezentace a (mis)percepce států východní Asie při stále neukončeném procesu usmiřování s Japonskem. Například japonský masakr v Nankingu byl úplně vymazán z japonských učebnic mezi 50. a 70. lety, mnoho Japonců až do 90. let vůbec netušilo, co někteří jejich předci dělali během druhé světové války. Určité reprezentace zde tedy chyběly či chybějí. Složitý proces usmiřování to velmi komplikuje, což obzvlášť kontrastuje

¹⁷ Tato rétorická figura dokonce „upírala problému skutečnost“. K této poznámce mě dovedla práce Ondřeje Horkého o mediálních stereotypech Jihu, zejména subsaharské Afriky jako překážkách veřejné diskuse. Horký cituje časopis *Lidé a země*: „Charakteristické je tvrzení „kde končí asfalt, tam začíná Afrika“, které esenci Afriky klade za hranice civilizace a později zde dokonce „definitivně končí svět a další cesta vede rovnou do pekla“, čímž částečně regionu upírá dokonce skutečnost“ (srov. Horký 2010: 117).

s procesem usmiřování s Německem v Evropě (srov. Liu – Atsumi 2008: 327-340).

Další příklad, se týká knihy Cynthie Weber, kterou jsem již výše zmiřoval. Ta ukázala, že důležitou podmínkou *legitimity* většiny „Západních“ intervencí (od intervencí koncertu velmocí ve Španělsku a Neapoli až po intervence USA na konci 20. století v Grenadě či Panamě) byly reprezentace států, do kterých se mělo intervenovat, oddělující politické elity (ti „zlí“) a ostatní obyvatelé (ti „trpící“). Intervenci pak bylo snazší prosadit s poukazem na ochranu nevinných a konfliktem zasažených obyvatel – nikoli jen skrze neurčitý národní zájem (srov. Weber 1995). Opět je třeba zdůraznit, že se jednalo o jednu z obrovského množství množností, jak státy reprezentovat. Reprezentace citlivých témat si coby výzkumný problém vysloužily poměrně dostatek pozornosti, zmínit lze výzkumy odhalující implicitní rasismus v mnoha filmech, ponižující vyobrazení žen (srov. Hartley 2004: 202-203), či neadekvátní zpodobnění islámu jako hrozby, např. v britském tisku (srov. Baker et al. 2013).

Abych zmínil příklad, který nevznikal na akademické půdě, zmiřuji policy paper Světové banky *The Projection of Development: Cinematic Representation as An(Other) Source of Authoritative Knowledge*, který se, jak vyplývá z názvu, zabývá zobrazováním rozvojových zemí a jejich obyvatel ve filmech – a potenciálními problémy vnímání těchto míst a lidí ve spojení s rozvojovou spoluprací (srov. Lewis et al. 2013). Reprezentace států či částí světa tedy zajímají i aktéry mezinárodních vztahů, kteří jsou běžně spojováni s praktickou politikou – nejde o nějakou bezvýznamnou akademickou kratochvíli. Zkoumat mediální reprezentace Číny je zkoumat, jak tyto reprezentace vytvářejí realitu českého vnímání této země, nikoli zkoumání reflexe či zrcadlení reality¹⁸, přičemž „přiliš nezáleží, zda jsou praktiky reprezentace nereflektovaným zvykem či plánovaným záměrem“ (Shapiro 2009: 5).

Co se týče fotografií, logika reprezentace je stejná. Přesto několik poznámek. „Obrazy zapletené v procesu konstrukce identity je vhodné zkoumat

¹⁸ Studying Media Representations. University of Minnesota. Dostupné zde: <http://www.tc.umn.edu/~rbeach/teachingmedia/print/module5.doc> (1. 3. 2014).

proto, že tak lze označit specifický typ vidění, jak obraty určují doménu ne/viditelného, což úzce souvisí s hodnocením specifických politických jednání a deklarácí jako legitimních či nelegitimních¹⁹ (Shim – Nabers 2011: 12).

„Soudobá politická komunikace je stále více ztělesňována televizivními obrazy“, píše známý teoretik bezpečnosti Michael C. Williams (Williams, M. C. 2003: 512). Vizualita obecně (srov Mirzoeff 2012) a „vizuální reprezentace konkrétně hrají v dobách narůstající přeshraniční propojenosti ohromně důležitou roli z důvodu politických důsledků jejich formování našeho způsobu vidění – a tedy konstruování reality“ (Shim – Nabers 2011: 6). Cílem analýzy vizuálních reprezentací není hodnotit, zda jsou pravdivé. Jejich výzkum se ptá, jaké mají funkce, jaký je jejich dopad (Campbell 2007: 379). Poslední podkapitola metodologické části zohlední formou jednoduchého analytického aparátu rozdíly v analýze textů/reprezentací Číny ve formě článků a textů/reprezentací ve formě fotografií. Nyní se přesunu k diskursu, dalšímu ústřednímu konceptu.

2.3 Od reprezentací k diskursům

Analýzy diskursů v mezinárodních vztazích umožnily vzniknout pestré variaci výzkumných projektů, většina z nich se přitom koncentruje na lingvistické strategie utvářející jinakost, (ne)přátelství atd. Podle Jefa Huysmanse výzkum diskursů „odhaluje úroveň zprostředkujících struktur; zdůrazňuje, jak změny v kategoriích a praktikách „vyplňujících“ pozice přátel a nepřátel následně ovlivňují změny v praktikách mezinárodních a rovněž identity jednotek mezinárodních vztahů“ (Huysmans dle Fournier 2012: 23).

Jsou-li diskursy (zprostředkující struktury) jsou identifikovatelné skrze lingvistické strategie, analýza musí sestoupit na úroveň jazyka. Jazyk je chápán

¹⁹ Jako příklad lze uvést obrazy (fotky, TV vysílání) spojené s válkou, konflikty. Hansen (2006) uvádí různé příklady, např. v souvislosti s konfliktem v Bosně pojednává o reportážích a fotografiích amerického žurnalisty Roye Gutmana, který odhalil a ukázal „koncentrační“ tábory (termín užitý Gutmanem) Omarska, Brčko a Kereterm. Jedním z důsledků bylo (kromě změny reakcí veřejnosti na „Západě“) to, že se o situaci začalo mluvit též v souvislosti s možnou genocidou – a dříve navrhovaná politika neintervence „Západu“ se v tu chvíli začala jevit úplně jinak než před zveřejněním reportáží a fotografií. Spekulovat lze o různých navrhovaných politikách pro současnou Sýrii. Jakou roli sehrály různé vizuální reprezentace Sýrie v různých etapách tamního konfliktu? Nelze nedoporučit oficiální webové stránky Davida Campbella, který se tématem vizuality v mezinárodních vztazích hojně zabýval, dostupné jsou zde: <http://www.david-campbell.org> (25. 3. 2014).

jako realitu spolu-vytvářející (Hansen 2006: 15) a někdy přímo performativní, určitá vyjádření či promluvy jsou totiž zároveň činy (Miller 2007: 52). Performativita jazyka je jako idea známá z aplikace v mezinárodních vztazích v souvislosti s teorií sekuritizace Kodaňské školy (srov. Buzan - Wæver – de Wilde 2005, dále např. Williams, M. C. 2003, Taureck 2006).

Myšlenka konstitutivní role jazyka a diskursivních praktik je opět stopovatelná až do antiky, třeba sofist Gorgias věřil, že rétorická praxe byla slovním ekvivalentem magie, která pomáhala lidem překonávat pocity úzkosti spojené s nemožností vědět o světě nic s naprostou jistotou (Segal dle Jasinski 2001: 488). Jazykové koncepty však „nestructurují pouze naši řeč, ale rovněž naše myšlení, postoje a akce“ (Lakoff – Johnson dle Heradstveit – Bonham 2007: 424).

Jak tedy chápat diskurs? Jak jej identifikovat, pokud víme, že je neoddělitelně spjat s jazykem? Nejprve je třeba učinit analytické rozlišení mezi *textem* a *diskursem*. Text je produkt a objekt; diskurs je proces a aktivita. Textem přitom nemám na mysli pouze psaný text, ale rovněž obraz či zvuk – i ty lze „číst“ (srov. Talbot 2007: 10). Jako texty tedy vnímám všechny články o Číně, ale zároveň i fotografie Číny tyto články často doprovázející.

Mary Talbot zmiňuje různé využití konceptu diskursu. Pro tuto práci je vhodné využití ovlivněné prací Michela Foucaulta. Diskursy jsou pro něho struktury možností a omezení umisťující lidi jako subjekty společnosti do různých pozic. Diskursy tak zprostředkovávají vztah mezi jedincem a společností. Diskurs vždy rámuje význam a redukuje možnosti interpretace, nejde o žádnou historickou pravdu (Hansen 2006: 6). Rozdíl mezi textem a diskursem Foucault demonstruje jednoduchým příkladem – kterékoli knihy. Kniha je jednotná, svázaná, má začátek a konec. Je to však pouze „jedna z jejích jednot“, nikoli ta nejdůležitější. Foucault přichází s myšlenkou intertextuality (srov. s aplikací Hansen 2006, Li 2009). Každý text je součástí intertextuální sítě, která vytváří pevnější jednotu diskursu. Text má tedy „něco“ více než jen fyzickou podobu, existuje ve vztazích k ostatním textům a funguje jako uzel

v síti.²⁰ Diskurs tak Foucault nechce chápat pouze jako skupinu znaků (strukturalismus), ale jako něco víc než jen tyto znaky, jako praktiky systematicky utvářející objekty, o kterých diskurs mluví (poststrukturalismus) (Talbot 2007: 11-12). Logika je podobná jako u identity – také identita (význam) textu je utvářena v síti jiných textů, k nimž se vztahuje.

Diskurs vzniká praktikami, funguje a působí jako soubor pravidel, struktur, zákazů, které dohromady umožňují, že některá tvrzení cirkulují více a jiná méně. Ve společnostech Západu existuje mnoho náboženských textů – stačí ale srovnat Bibli (tedy jeden text, který je však neustále vydáván, jsou mu věnovány celé teologické katedry, odborné časopisy, objevují se nové a nové interpretace) s ostatními texty, které takovou „strukturální“ podporu jednoduše nemají (Mills 2003: 53-54). Jiným příkladem diskursu je idea orientalismu, tedy západní koncepce, nahlížení soubor textů, Evropanů (Západu) o neevropských, „orientálních“ společnostech (srov. Said 1978, Wallerstein 2008: 37-51). S „orientálními“ motivy (a praktikami tento diskurs vytvářejícími) se setkáváme téměř každý den – v obchodě nalezneme orientální doplňky, mnohá hudební produkce má „orientální“ motivy, v restauracích se servírují „orientální“ (což obvykle znamená také pikantní) pokrmy.

„Realita je neoddělitelná od diskursů, v nichž je popisována“ (Slačálek 2008: 146). Svět sice existuje nezávisle na naší řeči, nicméně existence světa je jednoduše *nemyslitelná* mimo doménu jazyka a tradice naší interpretace. O světě bychom bez naší řeči a vědění prostě neuměli a nemohli myslet. Rozlišení na doménu diskursivní a nediskursivní tak nemá (alespoň v této práci) smysl.

Podobně nesmyslné je pak i odlišení vlivu materiálna a idejí, což je jedna z důležitých dichotomií v teorii mezinárodních vztahů. Ideje ani materiálno nemají samy o sobě, od sebe odděleny, smysl. Kniha Lene Hansen poskytuje nádhernou ilustraci. „Tank není pouze smontovaný kov a guma, ale i objekt válečnictví či peacekeepingu, objekt jehož materiální i sociální produkce je umístěna uvnitř abstraktního diskursu národní bezpečnosti („státy by měly zbrojit, aby se mohly bránit“), i uvnitř konkrétního, lokálního diskursu

²⁰ Toto potvrzuje prakticky jakýkoli akademický text, který explicitně cituje či odkazuje na texty jiné.

(„Sovětské vojsko už nás dříve ohrožovalo a my nemáme žádný důvod se domnívat, že jejich vojenskou doktrínu změnili, stejně tak nevíme, jestli se ještě pořád nechápou jako expanzivní mocnost“)²¹ (Hansen 2006: 19).

Co přináší diskurs pro moji práci? Jaký může být vliv diskursů? Na chvíli se vrátím k debatě o zobrazování cizinců, k vysílání pořadu *Zaostřeno na cizince* a odpovědi Filipa Renče na návrh, že by neměl točit stereotypizující scény zobrazující cizince (v tomto případě muslima) při kontroverzním činu bez jakékoli možnosti čin vysvětlit či obhájit. Renč odpovídá *očekávatelně*, zároveň e podivuje: „proč by jedna scéna ze seriálu nemohla být o tom, že se nějaký muslim chová jako gauner“²¹. Renč pravděpodobně vůbec nechápe, v čem je konkrétní scéna problematická až nebezpečná. Režisér dokonce cituje současného prezidenta ČR Zemana, když „neříká, že všichni muslimové jsou teroristé, ale každý terorista je muslim“ – už samotné citování Zemana je možné chápat jako intertextualitu a přítomnost jednoho z českých diskursů o islámu a muslimech, který islám a jeho vyznavače interpretuje jako hrozbu, hlavní strůjce světového terorismu atd. Důkazem síly tohoto diskursu je jiný moment Renčovo výpovědi, v tom jmenuje rozdíly v rámci „islámské civilizace, různé proudy islámu, různé interpretace Koránu“ – čili ví, že existují velké rozdíly v islámu. Přesto mu cosi nedovolí, aby o islámu a muslimech nemluvil negativně, stejně tak o dalších cizincích. Toto cosi je konkrétní diskurs.

Analogii zmiňuje mohutná diskursivní analýza mediálních reprezentací islámu v britském tisku v letech 1998 – 2008 (srov. Baker et al. 2013) analyzující přes 200.000 článků. Rovněž v kontextu britského tisku lze mluvit o převažujících negativních reprezentacích a diskurzech o islámu. „Fokusní skupiny v roce 2010 zaměřené na náboženství a média zjistily, že diváci a čtenáři si byli vědomi islamofobních reprezentací a také toho, že se o islámských extremistech psalo „ve velkém“, dotazovaní lidé však říkali, že je těžké nebýt takovými příběhy ovlivňován, protože je tu tak málo pozitivních příběhů nabízejících jinou perspektivu“ (ibid: 258).

²¹ Český rozhlas. *Zaostřeno na cizince*, 18. 1. 2014, dostupné zde: <http://hledani.rozhlas.cz/iradio/> (7. 2. 2014).

Důležité je, že mediální diskurs má na jedince kumulativní efekt, mediální teoretik George Gerbner mluvil o tzv. kultivační teorii médií. Zpočátku je efekt malý, ale roste s tím, jak je divák vystavován opakovaným obrazům, konceptům, podobiznám jiných (Gerbner dle Baker et al. 2013: 3, srov. McCombs 2009: 59). Gerbnerovu teorii převzali teoretikové diskursu jako Norman Fairclough. „Jediný text sám o sobě je nevýznamný [ve smyslu jeho efektu], efekty moci médií jsou kumulativní, vzniká opakováním konkrétních způsobů zobrazování aktérství a kauzality, konkrétních způsobů umístování čtenáře atd“ (Fairclough dle Baker et al. 2013: 25-26).

„Opakování a šablonovitost ukazují, že významy spojované s hodnocením nejsou čistě osobní, ale široce sdílené v diskursivní komunitě, slůvko, fráze či konstrukce pak může spustit kulturní stereotyp“ (Stubbs dle Baker et al. 2013: 25-26). Analýza tisíců českých zpráv o Číně má smysl právě z tohoto důvodu a je vhodná pro identifikaci šablon, které ovlivňují čtenářskou obec. Zbývá krátce pohovořit o třetím hlavním konceptu – o symbolu.

2.4 Čína jako politický symbol

Koncept symbolu je těsně spjat s koncepty reprezentace i diskursu. Reprezentace většinou bývá zároveň nositelem symbolu či zároveň symbolem. Všechny kulturní reprezentace jsou zároveň symbolické. Pouze díky symbolickým reprezentacím jsme schopni strukturovat a uchopit naše. Kulturní svět je svět utvářený symboly (Lenk 2008). Společným rysem všech symbolických forem navíc je, že jsou aplikovatelné na jakýkoli myslitelný objekt (Cassirer dle Edelman 1985: 11-12). Cassirer pak charakterizuje člověka jako jediného tvora se symbolickou imaginací a inteligencí. Proto definuje člověka nikoli jako *animal rationale*, ale jako *animal symbolicum* (Lenk 2008²²).

Symbol v politické teorii či teorii mezinárodních vztahů je zásadně odlišný od jeho užívání v laických diskurzech, kde bývá slovo symbol používáno

²² Lenk (2008) toto tvrzení upravuje. Zmiňuje výzkumy týkající se užívání nástrojů šimpanzy, podle kterých jsou zejména primáty schopni užívat některých znaků a objektů symbolickým a rituálním způsobem, jsou schopni osvojit si symbolická gesta. Člověk je pak unikátní (od zvířat odlišný) na metaúrovni symbolické interpretace, kognice a řeči. Jinými slovy, člověk je schopný o symbolech, kognici a řeči přemýšlet.

často nekoherentně, spíše v obecném smyslu reprezentace (něco vyjadřuje něco jiného). Existuje navíc velké množství různých konceptů politického symbolu (srov. O'Neill 1999: 3-8).

Teorie symbolické politiky Murrayho Edelmana, ze které zde vycházím, rozlišuje dva typy symbolů. *Symbol referenční* a *symbol kondenzační*. Referenční symboly jsou ekonomické způsoby referování k objektům či situacím, přičemž tyto jsou definovány stejně nebo podobně různými lidmi – jsou užitečné, neboť usnadňují chápání situace a její řešení (proto ekonomické). Oproti tomu kondenzační symbol v lidech evokuje *emoce* se situací spojené. Do jediného znaku, aktu či symbolické události nahušťují (kondenzují) celé spektrum emocí – zašlou slávu, hrdost, úzkost, strach, příslib lepší budoucnosti, ponížení – některé kondenzační symboly vyvolávají jednu emoci, jiné vyvolají emocí více (Edelman 1985: 5). Je přitom prokázáno, že symbolický význam je posilován prostorovou odlehlostí. Jedná-li se o kondenzační symbol, nemáme šanci ověřit si pravdivost informace, ze které symbolický význam utváříme se zapojením emocí (ibid: 5-6).

Pokud psané texty/obrazy (zprávy) nezprostředkovávají objektivní informace, ale spíše evokují citové odezvy na straně čtenáře/diváka, je možné je charakterizovat nikoli jako *informativní*, ale jako *normativní*. Jinými slovy, zprávy nám neříkají a neukazují (pouze to) co se děje, ale říkají nám, jak se máme *cítit* při čtení/prohlížení fotografií toho, co se děje (srov. Shim-Nabers 2011: 16). V úvodu jsem uvedl domněnku, že většina obyvatel ČR pravděpodobně nikdy nebyla v Číně. Čína je perfektním kondenzačním symbolem – v každé zprávě a na každé fotografii v českém deníku, která ji nějak reprezentuje! Protože si ne můžeme ověřit přímo, zda je to informace pravdivá. Mnohem více (byť si to neuvědomujeme) v nás různé zprávy o Číně vyvolávají emoce.

Holý (2001: 10) cituje Kertzera: „[c]elkem vzato jsou postoje utvářeny spíše symbolickými formami než utilitárními kalkulacemi“. A zde je místo pro často citovanou pasáž, ve které Edelman (1985: 5) vysvětluje symbolickou formu politiky: „[p]olitika je pro většinu obyvatel státu po většinu času jen pomíjivou přehlídkou abstraktních symbolů; [j]elikož politika viditelně přiděluje bohatství,

bere životy, vězní a osvobozuje lidi, a rovněž reprezentuje historii doprovázenou silnými emocionálními a ideologickými asociacemi, její procesy se stávají snadnými objekty, do kterých lze projektovat soukromé emoce, zejména silné obavy a naděje“. Všechny symboly působí zhuštěně, mnohovýznamově a ve své podstatě nejednoznačně; jsou vždy otevřeny k potenciální reinterpretaci, která umožňuje podpořit novou politiku či nové vůdce (Holý 2001: 46).

Edelman (1985: 5) dále vysvětluje: „[p]ro většinu lidí po většinu času je politika řadou obrazů v hlavě, které tam umístily televizní zprávy, noviny, časopisy či diskuse, [t]yto obrazy vytvářejí pohyblivé panorama odehrávající se ve světě, kterého se masa veřejnosti nikdy nedotkne, ale který veřejnost někdy oslavuje, aby se ho jindy bála, reaguje přitom často s vášní i konkrétním jednáním“. V centru dění jsou tak opět představy, myšlenkové pochody, zkušenosti. Opět je lze možné v této práci ztotožnit s reprezentacemi Číny, psanými texty v novinách a fotografiemi. Nesou v sobě symboly otevřené interpretacím a možnost spustit emoce.

Holý (2001) uvádí v knize *Malý český člověk a velký český národ* mnoho příkladů symbolických bojů o významy různých událostí – třeba interpretace a významy spjaté se sebeupálením Jana Palacha (srov. Holý 2001: 46-48), ale i „[z]vláštní význam, který pobaltské republiky bývalého SSSR přisoudily tajným dodatkům paktu Ribbentrop-Molotov, [a který] se stal hlavním výchozím bodem pro jejich boj za nezávislost“ či reinterpretaci maďarské „kontrarevoluce“ na „lidové povstání“, která měla rovněž dalekosáhlé důsledky pro boj za změny maďarského politického systému (ibid: 47). Pokleknutí a slzy Willyho Brandta ve varšavském ghettu znamenaly jistou symbolickou manipulaci s válečnými hrůzami některých Němců, jejich symbolické uznání samotnými Němci, zároveň však uznání, které mohly ostatní národy vnímat jako skutečné. Skrze vyjádření lítosti umožnily první krůčky k procesu usmiřování a začleňování Západního Německa „zpět do Evropy“²³, není snad třeba dodávat, že obrovskou roli v procesu hrály lidské emoce (srov. Liu – Atsumi 2008: 339).

²³ Diskurs *návratu do Evropy* byl rovněž uplatněn v československé/české a „středoevropské politice“ první poloviny 90. let (srov. Hansen 2006: 35). Primárním cílem zahraniční politiky (a tak i identity)

Tvrzení, že informace jsou více normativní, než informativní je poměrně radikální. Věřím tomu, že mnozí lidé čtou noviny „jen pro informace“. Normativita a zasažení emocí *pouze u některých* lidí, kteří zprávu čtou či prohlížejí fotku – tedy emocionální dimenze a symbolická forma politiky jsou však klíčovým bodem Edelmanovy teorie. Jde právě o to, že symboly jsou emocionálně zasažení jen někteří – byť jich může být většina. Pro jiné lidi, hlavně pro politické praktiky vědomé si emocí ostatních, však může politika znamenat úplný opak – chladný kalkul bez velkých emocí.

O významy a interpretace reprezentací Číny se svádí politický boj. Emocionální nádech, který v sobě zprávy o Číně mají, může být zároveň zdrojem určité legitimacy pro *instrumentální politické cíle praktiků*. Veřejnost je o politických událostech v Číně českými politiky informována, politici zaujímají různá stanoviska. Ta lze s Edelmanem rozdělit na dvě základní – *ujištění* a *hrozbu* (srov. Edelman 1985: 11-12). *S emocemi, které s sebou nesou ujištění/hrozba se mohou pojit instrumentální politické cíle úzké elity*. Jsou-li politické cíle spojené se symboly ze strany politiků zamýšlené, lze dokonce hovořit o politické manipulaci. „Manipulací se rozumí snaha autora diskurzu přivést adresáta (skupinu adresátů) k názoru, který se obvykle příliš neshoduje (tj. shoduje se jen částečně) s jeho vlastními názory (Holly dle Kraus 2003: 21). „Cílem manipulace pak je vytvořit předpoklady pro to, aby adresát vykonával činnosti (nebo si alespoň vytvořil dispozice pro vykonávání činností), které autorovi manipulativního diskurzu přinášejí užitek“ (ibid: 21).

Zde končí přehled tří konceptů. Je však ještě nutné pohovořit o práci Rudolfa Fürsta. Bez jeho pionýrského výzkumu by tato práce vznikala obtížně.

v československém/českém případě bylo především směřovat k „Západu“ a začlenit se do „euroatlantických“ struktur, jak cíl slavně pojmenoval Václav Havel.

2.5 Politické vnímání Číny v ČR – dílo Rudolfa Fürsta

Fürst se *politickému vnímání* Číny zabýval nejprve v článku (Fürst 2005), jehož upravená verze je součástí knihy *Česko-čínské vztahy po roce 1989* (Fürst 2010a: 115-143). Fürst zkoumá historický vývoj vnímání Číny na „našem“ území a dívá se až do první poloviny dvacátého století. Poté analyzuje vnímání Číny v Československu doby normalizační (Fürst 2010a: 124-127), kde je zdůrazněn až extrémní vliv ideologických brýlí českých sinologů této doby. Pro tuto práci klíčová kapitola se týká „pohledu na Čínu v české demokracii po roce 1989“ (ibid.: 127). Fürstovým cílem bylo zjistit, jestli jsme v ČR schopni „věcně popsat, analyzovat a pochopit politickou situaci“ v Číně – dochází k závěru, že „tato schopnost je poněkud limitovaná“ (ibid.: 115).

Zde se však má práce s prací Fürstovou dostává do jemné konfrontace. Vzhledem k reálným podmínkám, které v ČR v současnosti panují – financování vysokých škol, vědy a výzkumu, absence vědeckých projektů zaměřených na Čínu, nízký počet mediálních pracovníků přímo v Číně atd. – si nelze dobře věcnost či objektivitu našeho vnímání Číny představit. Fürst (2013: 7-8) to koneckonců sám zmiňuje v souvislosti s mediální produkcí: „Česká mediální deformace čínské reality je velkým problémem, snahy o autocenzuru či selekci negativních témat jsou však nepřijatelné, [z]lepšit práci médií může jen posílení expertního pokrytí, pro které česká veřejná média nedisponují kapacitami“.

Za největší přínos Fürstovy práce považuji identifikaci tří „skupin“, tří diskursů, jejichž vnímání Číny je určitým způsobem nevěcné. Mým záměrem není ověřovat věcnost vnímání těchto skupin, ale použít charakteristiky skupin jako koncepty v analytické části, a porovnávat je s vlastními zjištěními. Těmito skupinami jsou 1) *fascinovaní*, 2) *romantici* a 3) *extrémní levice* (srov Fürst 2010a).

Diskurs *fascinovaných* je hlavním proudem politického středu, fascinace spočívá v nekritickém přijímání všech možných makroekonomických statistik o stavu čínské ekonomiky a spatřování Číny jako „ráje“ pro české exportéry a obchodníky. Fascinace je rovněž spojena s kritikou českých kritiků Pekingů za jeho zacházení s menšinami, zejména v Tibetu. Fascinovaní zjednodušeně věří,

že tato kritika může „zavírat dveře“ českému exportu. *Romantici* jsou pak zejména tito kritici Číny a jejich lidsko-právních excesů. Další skupinu uvnitř romantiků tvoří lidé ideově navazující na starší myslitele a sinology, kteří vnímali Čínu výhradně skrze její („pokročilou“, „vyspělou“) kulturu a filozofii, zabývali se čínským uměním či písmem – jejich soudobí pokračovatelé jsou především znechuceni dekadencí „Západu“, romanticky Čínu obdivují. *Extrémní levice* se v politické sféře překrývá především s Komunistickou stranou Čech a Moravy (dále jen KSČM), zacházení s Tibetany interpretuje jako vysvobození od teokracie a obecně k Číně vzhlíží a téměř nekriticky její politický systém obdivuje (srov. Fürst 2010a: 127-140).

Problémem všech tří identifikovaných typů vnímání Číny spočívá v jejich nestabilitě, která je ale pro diskurs běžná. Není tak ale možné pevně přiřadit nějaký ze tří jmenovaných diskursů např. k politické straně, ideologii atd. Fürst samotný v původním článku (Fürst 2005) tento bod potvrzuje, když například zmiňuje, že v ČR paradoxně chybí možná oprávněná kritika Číny z levicových pozic. Krajiní levice slepě Čínu obdivuje, ale neumí kritizovat bezohlednost čínské verze kapitalismu, na mnoha místech příšerný stav životního prostředí, nedostatečnou právní ochranu atd. (srov. Fürst 2005: 38). Jinde se pak Fürst více dotýká důležitosti (národní) identity, když zmiňuje projekci českého příběhu a české minulosti zejména na problematiku Tibetu, což opět vnímání Číny výrazně ovlivňuje (srov. Fürst 2010b: 92-94).

Dovolím si nyní krátce shrnout Fürstovo dílo. Jedná se o jediný prozatímní pokus české akademické obce toto téma nějak uchopit a řešit. Už jen tento fakt dílu dává velkou autoritu a důležitost. Je však potřeba zdůraznit, že Fürst do značné míry mapuje „jen“ myšlenky a názory politických elit a určitý segment mediální produkce. Jak mi v rozhovoru sám potvrdil, „šel po stereotypch, o kterých věděl, že v českém mediálním diskursu existují“ a zaměřoval se především na promluvy vysoce postavených českých politiků²⁴.

²⁴ Rozhovor s Rudolfem Fürstem v Ústavu mezinárodních vztahů v Praze, 19. 3. 2014.

2.6 Dílčí shrnutí

Reprezentace Číny v českých denících jsou pouze dílky vypovídající o celku, vždy neúplné. Jestliže je Čína někde reprezentována skrze komunismus, jinde za ní může vypovídat kapitalismus, někdy ji reprezentuje jeden člověk, jindy celá skupina, jednou přírodní katastrofa, podruhé spor s Japonskem; neznamená to, že ve zprávách nelze nalézt kombinace, např. kapitalismu a komunismu a podobně. – *nikdy* však nelze v jedné zprávě vystihnout nepředstavitelně komplikované aspekty sociální reality spojené s tímto státem, kde žije zhruba sedmina lidské populace. Přijmu-li, že produkce a čtení těchto zpráv, jsou vlastně každodenní praktiky, dostávám se k tomu, že jednotlivé reprezentace Číny jsou součástí každodenních praktik spousty obyvatel ČR, jednotlivé reprezentace – praktiky – pak kumulativně vytváří diskursy, diskursy inherentně nestabilní. Nestabilita plyne z možnosti nových a nových reprezentací Číny, které nabourají ty již diskursivně etablované a převažující. Na úrovni diskursů však můžeme pozorovat určité šablony vnímání Číny a významů s nimi spojených – možná podobné Fürstovu dělení na *fascinované*, *romantiky* a *krajní levici*.

Inherentní každé identitě je snaha fixovat odlišnosti jiných pomocí reprezentací těchto jiných – zkrátka není identita bez odlišností (srov. Campbell 1992, Connolly 2002, Shim – Nabers 2011). Politickým problémem se stávají převažující reprezentace fixující (negativní) identitu jiných, pokud se jedná o vysloveně negativní reprezentace, které popírají jednak empirické důkazy (př. „každý terorista je muslim“), ale i možnost reprezentovaného měnit se v očích a představách pozorovatelů. Ti pak mohou jednat s každým (domnělým či skutečným) nositelem negativně chápané identity, jak jim velí jejich pocity, emoce, přesvědčení. Čili iracionálně a mnohdy naprosto neadekvátně. Důležitou součástí možného vlivu reprezentací Číny je vliv na české politické dění skrze symboliku přinášející emoce veřejnosti na jedné straně – a možnosti benefitovat a naplňovat instrumentální cíle různě vznikajících úzkých skupin na druhé straně.

2.7 Vybrané limity teoretické části

Význam této práce je podle mého soudu tvořen právě tím, že analyzuje velké množství textů, aby poodhalila pevnější a vyšší struktury v podobě diskursů. Nikoli však pro odhalení diskursů samotných, diskursů pro diskursy (což jsou ostatně opět jen myšlené vědecké konstrukce), ale pro porovnání různých soupeřících diskursů v ČR. Diskursy ovlivňují lidské jednání a životy, účelem je tedy především ukázat některé efekty, stejně jako efekty převažujících reprezentací Číny na instrumentální využití v české společnosti, politice.

Z toho důvodu lze za hlavní limity považovat limity samotného datového/textového korpusu, které popíšu v metodologické části. Přesto lze zmínit obrovské množství limitací, se kterými se předložený teoretický rámec může jen těžko vypořádat. Jen samotný vztah mezi médií a politikou znamená obrovský souhrn vědění a akademické práce s mnoha protichůdnými školami, teoriemi, tezemi.

Samotná mediální studia přichází s různými koncepcemi publika (aktivní, pasivní), s teoriemi rámování, nastavování agendy, zpravodajských hodnot atd. Cílem zde je ale analyzovat samotné, již existující mediální reprezentace Číny, přičemž v práci není ošetřeno, jak je v praxi reprezentace produkována. Není jisté, jak tvůrce (novinář, editor atd.) reprezentace vytváří (např. přiřazuje fotografii k textu vědomě či spíše náhodně?), jistá není ani reakce publika – zde široké veřejnosti. Nelze si představovat, že každý profesionální novinář vždy pracuje za účelem nastolení nějakého pocitu u čtenářů. Motivace novináře může být úplně jiná, např. povinnost v podobě dokončení článku před tzv. deadline, povinnost vůči šéfredaktorovi. Tvorba reprezentací a jejich významů je tak možná mnohdy ovlivněna více vnitřním chodem redakce, pravidly a diskursy uvnitř redakce²⁵. Mechanismy interpretace (článků, fotografií) publika pak budou nepochybně ovlivněny obrovským počtem dalším proměnných, o kterých zde zkrátka nelze uvažovat.

²⁵ Je možné si představit, že některá redakce může být nakloněna podpoře produkce reprezentací a výrazných kondenzačních symbolů vyvolávajících spoustu emocí, typicky by mohlo jít o bulvár.

3) Metodologie práce

“If you don't read the newspaper, you're uninformed. If you read the newspaper, you're mis-informed.” (Mark Twain)

Kapitola vyčleněná metodologii zahrnuje krátkou debatu nad metodologickými variantami, které připadaly v úvahu. Poté následuje popis sestavování a redukce korpusu článků, jakož i problémy a limity sestavování. Krátce jsou uvedeny základní informace k sledovaným deníkům. Poslední části patří analytickému aparátu, který je zaměřen na úroveň užívaného jazyka v člancích.

3.1 Metodologické volby

Metodologickou část této práce lze dobře charakterizovat jedním slovem – dilema. Ve skutečnosti je to dilema složené z dilemat dílčích, která se týkají např. role badatele, vztahu výzkumného problému a literatury, dosavadních teorií, vztahu teorie a metody atd. Nabízely se tři hlavní metodologické varianty: obsahová analýza, diskursivní analýza a zakotvená teorie. Dilema se tím však rozhodně nevyřešilo, spíše naopak. Neexistuje jediná správná obsahová ani diskursivní analýza, stejně tak ani jediná zakotvená teorie. Ba naopak; jen diskursivní analýza bývá často ještě dělena na kritickou diskursivní analýzu, foucaultovskou historickou diskursivní analýzu a další typy (srov. Beneš 2009: 99-109, Vašát 2008: 101-2, pro přehled foucaultovských diskursivních analýz v mezinárodních vztazích viz Fournier 2012: 23-8).

Co se týče vztahů mezi třemi metodologickými variantami, setkáme se s názory, které od sebe některé varianty přísně oddělují (k opozici diskursivní a obsahové analýzy viz Beneš 2008: 97-98), ale stejně tak se lze dočíst o kompatibilitě²⁶ a hybriditě (srov. Altheide 1987, Kovács 2009: 98, Kovács 2010: 31) různých variant. Úlevu při řešení dilematů nabízí Lene Hansen navrhuující chápat metodologii jako „křehkou“ věc (*contested issue*) či způsob

²⁶ "Zakotvená teorie je metodologie, v jejímž rámci lze používat veškeré kvalitativní i kvantitativní metody sběru dat, jako například rozhovory, terénní výzkum, pozorování, analýza textu (např. obsahová analýza)" (Glaser dle Braun 2008: 206).

komunikování voleb a strategií; voleb, které jsou však nevyhnutelné u *každé* akademické práce (Hansen 2006: xvi-xvii, kurziva doplněna).

Zvolit zakotvenou teorii je vhodné „v oblastech, kde teorie dosud vůbec neexistují nebo jsou nedostatečně propracované“ (Braun 2008: 223). V úvodu jsem sice zmiňoval, že výzkumný problém této práce je v našem kontextu poměrně marginální. Na druhou stranu práce Fürsta zanechávají velmi výraznou stopu, jíž nelze ignorovat. Existuje málo prací a teorií, avšak nikoli žádné. Má-li být zakotvená teorie cestou propojování konceptů v kategorie až k budování zcela nové teorie, nelze ignorovat Fürstem vytvořené kategorie vnímání Číny v českém politickém diskursu. Zakotvenou teorii vnímám přesto jako inspirativní, zejména s ohledem na neustálé srovnávání, vytváření kategorií a abstrahování, což souvisí s induktivním postupem práce. Následuje zhodnocení variant v podobě obsahové a diskursivní analýzy.

Beneš (2008: 98) staví obsahovou analýzu *proti* analýze diskursivní; obsahovou analýzu chápe pouze kvantitativně, jako „doplňek kvalitativních (hermeneutických) metod, jež zohlední proměnlivost významu (kategorií)“. Původně byla obsahová analýza opravdu čistě kvantitativním nástrojem. Vznikla ve 20. letech minulého století v USA s cílem zkoumat obrovské množství textů, přičemž základním pravidlem pro chápání významu (důležitosti) byla frekvence slov – čím více slov a zmínek, tím důležitější byl fenomén, postava, názor atd. (Mayring 2004: 266, Altheide 1987: 66) Toto striktně kvantitativní chápání významu bylo brzy kritizováno a obsahová analýza obohacována o vhledy různých disciplín (srov. Mayring 2004: 266-7). Helmut Scherer (2011: 29-30) zmiňuje dva typy obsahové analýzy, kvantitativní a hermeneutickou, přičemž „mezi těmito dvěma ideálními typy leží široká škála smíšených forem; [m]ůžeme také použít kombinovaný přístup obou těchto metod“.

Za konkrétní smíšenou formu *par excellence*, jakýsi „most“ mezi (kvantitativně pojatou) obsahovou analýzou i diskursivní/hermeneutickou analýzou, považuji etnografickou obsahovou analýzu Davida Altheideho, metoda kombinuje kvantitativní a kvalitativní přístup (Altheide 1987). Má-li být význam a jeho tvorba a proměny stále hlavním cílem analýzy, může být dle Altheideho

etnografie metodologickou orientací bez ohledu na předmět výzkumu (Altheide 1987: 66). Dochází tedy k aplikaci etnografických postupů na texty. Terénem je datový korpus, který lze zkoumat reflexivně, což umožňuje metodu neustálého srovnávání, neustálého pohybu mezi kategoriemi – tedy postup, který používá i zakotvená teorie! Dokládá to jistou kompatibilitu a blízkost metodologických variant.

3.2 Datový korpus – sběr dat a jejich selekce, limity korpusu

Má data jsem nashromáždil s pomocí databáze Anopress IT. Již samotný proces sběru výrazně ovlivňuje výslednou analýzu, lépe řečeno *je součástí* analytické části. Proto je nutné co nejdříve proces sběru a selekce popsat. Databáze provádí monitoring médií od roku 1997²⁷. Rozhodl jsem se, že tímto rokem začne i má analýza. Protože jde v práci o sledování reprezentací, „stopování diskursů“, témat a slov v dlouhém období (srov. Altheide 2006: 8-9), aby bylo možné určit, zda a jak se v čase proměňují, rozhodl jsem se období uzavřít až rokem současným – sledované období je pak ohraničeno přesnými daty: 1. 1. 1997 – 1. 1. 2014. Celostátní deníky monitorované databází byly při sběru dat rozděleny na současné a historické zdroje²⁸. Prvním zadáním klíčových slov byl pokus zadat slovo „Čína“ pro jeden kalendářní rok. Takto jsem se dostal k počtu článků, kde bylo slovo Čína zmíněno, v řádech sta tisíců ročně, čili případný korpus sestávající z milionů článků. Bylo tedy jasné, že nemohu vyhledávat ani řetězcem slov s Čínou spojených, různých druhů slov, zástupných označení (jako „Peking“), jmen vrcholných čínských politiků atd., jako to činil kolektiv autorů v jejich diskursivní analýze islámu v britských denících (Baker et al. 2013). Uvádím výšeč jejich vyhledávacího řetězce (celý je na čtyři řádky).

Alah OR Allah OR ayatollah! OR burka! OR burqa! OR chador! OR fatwa! OR hejab!

(*printscreen* elektronické verze knihy, Baker et al. 2013: 28)

²⁷ Více informací k databázi a jejímu využití na webu, který je dostupný zde: <http://www.anopress.cz> (11. 3. 2014).

²⁸ Ibid. (11. 3. 2014).

Pokud bych podobný řetězec zadal, získal množství článků, které by nebylo možné stihnout analyzovat. Proto jsem se rozhodl rozsah zredukovat tím, že jsem klíčové podstatné jméno „Čína“ a jeho obměny v různých pádech vyhledával pouze v *titulcích* článků. Po této úpravě jsem se dostal na číslo 12.313 článků. Databáze Anopress IT však při takovémto množství článků téměř vždy generuje nějaké chyby, číslo článků v korpusu musí být bráno s rezervou, byť se jedná řádově o desítky „vadných“ článků.²⁹

Korpus jsem se rozhodl redukovat i dále, z 18 celostátních deníků jsem ponechal jen ty, které byly ve sledovaném období nepřetržitě, odstranil jsem i deník Sport, stejně jako sportovní rubriky všech šesti zbylých deníků. Důvodem byly pochybnosti s transparentností výběru zpráv z těchto rubrik. Zatímco někdy se ve sportovní rubrice objevila zajímavá zpráva, jindy byla zpráva jen přehledem výsledků nějakého závodu, tenisového turnaje atd. Odstraněním nadbytečných článků (zhruba 1700) jsem se dostal na číslo 10.643 článků. Číslo je to nutně orientační, kromě již zmíněných chyb lze ještě zmínit např. identické zprávy databází vygenerované dvakrát (dvakrát naprosto identická zpráva ve stejném zdroji), přesto si myslím, že podobný postup by vygeneroval velmi podobné číslo. Takové množství článků bylo i přesto stále příliš vysoké číslo, měl jsem strach, že analýza by byla při takovém objemu dat velmi povrchní a uchýlil jsem se k další redukci a přesnějšímu zaměření.

Z debaty o metodologických volbách plyne, že při analýze nebudu potřebovat žádný předem vytvořený rámec, žádný pevný aparát – ale analýza vyplyne z neustálého srovnávání a přiřazování kategorií ke zprávám o Číně. Vzhledem k časové tísní jsem byl nucen toto stanovisko přehodnotit – a aparát pro analýzu vytvořit. Při mé časové dotaci není možné dosáhnout takové míry „zahuštěnosti“ kategorií a jejich srovnávání jaké dosáhl dále např. Altheide (1987: 70-76), a proto jsem dospěl k následujícímu zaměření.

Prvotní práce s korpusem a autokódování korpusu klíčovými slovy v MAXQDA odhalily opakující se témata, z nichž mnohá se zdála být poměrně

²⁹ Jak jsem zjistil, do korpusu se „přimotaly“ i některé zprávy, které neměly Čínu (a obměny slova) v titulku, ale až v textu. Bylo jich zhruba 150.

irelevantní, alespoň co se týče teoretického zaměření práce. Např. spousta zpráv z ekonomiky byla tvořena (nikoli překvapivě) pouze makroekonomickými údaji, čísla o zvyšování/snižování produkce, cen, investic, ekonomickými předpověďmi atd. Na druhou stranu bylo možné identifikovat opravdu velké množství zpráv, které prostřednictvím jazykových tropů a deiktických formulací konstruovaly odlišnost a identitu. Ideálním řešením v situaci nedostatku času bylo najít takové téma, takovou část korpusu, která by se vyskytovala opakovaně po sledovanou dobu a zároveň by korespondovala s teoretickým zaměřením.

Tímto tématem se staly „Tibet“ a „Taiwan“. Autokódování pomocí obratu „tibe“ našlo všechna spojení, která začínala právě tímto obratem bez ohledu na velikost počátečního písmena. Při autokódování obraty „tchaj“ a „taiw“ jsem pak získal všechny články zmiňující Taiwan. Při zohlednění faktu, že v 168 člancích se vyskytovaly obě témata, tvořilo tento korpus dohromady 1884 článků. Již toto číslo je zajímavým zjištěním. Ze zhruba 10.600 článků, jejichž společnou charakteristikou byl výskyt slova Čína (a obměn) v titulcích, se jich hned 1884 (zhruba 18 %, tedy téměř každý pátý) zmiňovalo o Tibetu, Taiwanu (území, které Číně oficiálně nepatří), nebo obou naráz. Výběr fotografií je popsán v části analytické. Aparát pro analýzu korpusu následuje po krátkém přehledu analyzovaných deníků a limitech korpusu.

3.3 Sledované deníky – základní informace

Nyní zmíním několika větami základní údaje o sedmi denících a v tabulce nastíním jejich odhadovanou čtenost v posledních letech pro ilustraci jejich potenciálního vlivu na distribuci informací o Číně mezi českou veřejností. Následující odstavec je celý převzat z webových stránek Unie Vydavatelů, jedná se o informace vygenerované průzkumem z roku 2011, zmiňuje jej citace pod čarou.

Informace v denících čtou téměř všichni občané České republiky. V posledních 14 dnech si zprávy z denního tisku přečetlo 65,7 % obyvatel České republiky, což znamená 5 855 000 osob ve věku 12 – 79 let (údaje za 2. pololetí roku 2011). V druhém pololetí roku 2011 si denně alespoň jeden deník

přečetlo 40,5 % obyvatel České republiky. Deníky se tak každý den dostanou do rukou nejméně 3 613 000 čtenářů (není promítnuto, pokud jedna osoba přečte za den více než jeden titul deníku). Denně se v roce 2011 v průměru prodalo 1 118 000 výtisků deníků – každý prodaný výtisk se dostal do rukou více než 3,2 čtenáře.³⁰

Myslím, že předchozí odstavec lze chápat jako dostatečně ilustrativní v tom smyslu, že odhadovaná čtenost na vydání deníků se v průběhu sledovaného období dramaticky nelišila, byť na obecné úrovni čtenost novin klesá. Tabulka ukazuje čtenost v letech 2006 – 2013, podobně detailní data pro roky 1997 – 2005 se mi nepodařilo nalézt.³¹

Tabulka č. 1. Vývoj čtenosti českých deníků³² – odhad čtenosti na vydání, průměr pro kalendářní roky 2006-2013 (v tisících).³³ Dle Media Projekt, Median.³⁴

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Blesk³⁵	1.537 tis.	1.561	1.477	1.400	1.395	1.335	1.223	1.153
MfD	1.096 tis.	1.122	1.076	973	840	815	804	797
Právo	488 tis.	458	411	450	419	417	377	333
Sport	304 tis.	291	338	278	270	250	273	245
LN	228 tis.	238	220	209	213	231	209	194
HN	205 tis.	190	223	201	187	194	193	178

³⁰Media projekt, SKMO, realizace GfK Czech & Media, 1. 7. – 17. 12. 2011, ABC ČR 2011. Dostupné zde:

http://www.unievydavatelu.cz/cs/deniky/fakta_cisla_denicich/zakladni_fakta_denicich# (11. 3. 2014).

³¹ Kancelář ověřování nákladu tisku nabízí pro zmíněné roky alespoň náklady, pro každý měsíc počítané zvlášť. Z nich lze spekulativně kalkulovat odhad čtenosti (kolika čtenářům se jedno vydání dostalo do ruky). Dostupné zde: <http://www.abccr.cz/overovana-data/periodicky-tisk/> (11. 3. 2014).

³² Zkratky v tabulce: MfD – Mladá fronta Dnes; LN – Lidové noviny, HN – Hospodářské noviny.

³³ V tabulce není zahrnut deník Haló noviny, protože není součástí Unie Vydavatelů – členství v ní je dobrovolné. Přesto jsem našel jeden dokument zmiňující odhadovanou čtenost Haló novin v letech 2002, 2003 a 2004; pohybovala se zhruba mezi 30 a 50 tisíci přečtení na vydání, přičemž konkrétně ve druhém a třetím čtvrtletí roku 2004 tvořily Haló noviny 0,9 % trhu deníků, zatímco Hospodářské noviny 3, 1 %, LN 5, 4 %, Právo 11, 2 % a MfD 21, 6 %. Tím lze opět ilustrovat *relativní podíl* pěti sledovaných českých deníků na českém trhu – a tedy i podíl na šíření informací o Číně v ČR. Předpokládám, že tento podíl se ve sledovaných letech výrazně neměnil (např. v řádu desítek procent). Dokument je ke srovnání dostupný zde: www.unievydavatelu.cz/gallery/files/ISctenost04.pdf (23. 2. 2014).

³⁴ Media Projekt, Median. Dostupné zde:

<http://www.median.cz/index.php?lang=cs&page=1&sub=8> (23. 2. 2014).

³⁵ Bez Nedělního Blesku, jeho čtenost je počítána zvlášť.

3.4 Limity korpusu

Lze říci, že ideální korpus by zahrnoval všechny zmínky obměn slova Čína, ale dále i články referující např. o „Peking“ (zástupné označení pro sídlo vlády i samotné město) či jiných geografických lokalitách, o konkrétních Číňanech. Velikým limitem je fakt, že analyzuji pouze zprávy – v mediálně-komunikační terminologii pouze *sdělení* – a nikoli *reakce* mediálního publika/veřejnosti, které by bylo možné jednoduše operacionalizovat např. jako dopisy redakci či komentáře v online diskusích. Dále by bylo možné sledovat (případně) odlišnosti reprezentací Číny dle typu článků v novinách jako editorial, komentář, glosa (srov. Hansen 2006: 55). Korpus a práce také neanalyzuje a nezjišťuje, zda v České republice existují nějaké reprezentace Číny vyprodukované samotnými Číňany.

Práce dále neřeší vztah textu a jeho čtenáře, přesněji řečeno onu stěžejní tvorbu významu. Je význam ukrytý v textu, tedy stvořený autorem, a po přečtení přenesený na čtenáře, nebo si čtenář text interpretuje a význam utváří on sám, čili vytváří význam úplně jiný, než který chtěl vytvořit autor? (srov. Talbot 2007: 8). V neposlední řadě je velice problémové i ono vnímání mediální produkce – práce je zaměřena na vnímání novinových textů a fotografií. Je však třeba zdůraznit, že „všichni lidé zažívají média jako soubor vzájemně provázaných a interagujících systémů“ (Bowker dle Lacey 1998: 1). Nedostatky snad lze chápat jako podněty k dalším výzkumům, bylo by velmi zajímavé srovnat reprezentace Číny ve sděleních (zprávách) a reakcích (třeba komentář v online diskusích u zpráv).

3.5 Analytický aparát

Jakými mechanismy lze zachytit reprezentace právě na úrovni jedné zprávy v novinách – 1) v podobě psaného textu, 2) v podobě fotografie? Jak analyticky zachytit zmínky o identitách, zmínky identity konstruuující? Jak identifikovat diskursy? Jak zprávy analyzovat v souvislosti s jejich symbolickou dimenzí? Pokusím se vytvořit tři rámce odpovídající třem konceptům. Terénem

všech tří rámců bude jazyk všech článků, v rámci pro reprezentace je i rámec pro analýzu fotografií.

3.5.1 Rámec pro reprezentace

3.5.1.1 Texty/články

Jedním z důležitých aspektů tvorby významu v mediálním diskursu je reprezentace sociálních aktérů (či účastníků zpráv), různé možnosti reprezentace aktérů s sebou nesou i důsledky pro mocenské vztahy konstruované mezi těmito aktéry či skupinami (Li 2009: 94). Norman Fairclough vytvořil (analytické) kategorie identifikace reprezentací aktérů. Některé uvádím je v následující tabulce.

Tabulka č. 2. Vybrané analytické kategorie konstrukce identity sociálních aktérů či skupin na úrovni jazyka novinových zpráv dle Fairclough dle Li (2009: 94).

Kategorie pro reprezentace sociálních aktérů	Specifikace
zahrnutí/vyloučení (inkluze/exkluze)	
aktivní/pasivní	aktér reprezentován jako: schopný ovlivňovat X výhradně ovlivňován (jinými aktéry, strukturami)
osobní/neosobní jmenování/klasifikování	jsou zmiňována jména aktérů? kterých? nebo je aktér popsán neosobní kategorií, klasifikován?

Jak jsou konstruováni pro moji práci relevantní aktéři? Jak Číňané? Jak obyvatelé Taiwanu, jak obyvatelé Tibetu? Jak jsou reprezentováni Češi, český národ? Jelikož se práce vztahuje k Číně, je nutné doplnit rámec pro reprezentace článků ještě dalšími dimenzemi reprezentací – mimo ty týkající se sociálních aktérů. Jsou jimi zmínky/konstrukce časové, prostorové (geografické) a etické. Hansen (2006: 42) radí chápat tyto tři dimenze času, prostoru a odpovědnosti (etický postoj) jako analytické čočky, kterými lze nahlížet *politický obsah* konstruovaných identit. Jak naznačila již teoretická část, konstrukce identit s sebou nese i prostorové členění a ideu hranice. Konstrukce prostorů nabývá mnoha různých podob, stejně jako konstrukce časů (např. konstrukce identity EU se podle Wævera vyznačuje především vymezením se proti vlastní minulosti [Wæver dle Hansen 2006: 36]) Reprezentace a konstrukce historie jsou důležité

proto, že ovlivňují, jak je současnost nahlížena různými „čočkami“ minulosti, co minulého a jak je připomínáno v současnosti atd. (Liu – Atsumi 2008: 330).

3.5.1.2 Texty/fotografie

Lacey (1998) ukazuje, že analýza („čtení“) obrazů je poměrně složitým procesem, který je poskládán z několika dílčích oblastí analýzy. Analyzována je např. forma, obsah, kontext, kontakt (s publikem) a poselství, jaké obraz může nést. Jelikož kontextem této analýzy obrazů je tato diplomová práce, jeví se mi jako dostačující analýza *obsahu* fotografií, jejichž výběr je popsán výše. Předpokladem dle Laceyho je, že vše na fotografii je tam z nějakého důvodu, vše má nějaký význam, který má být interpretován (srov Lacey 1998: 20). Tentýž autor pak rozděluje obsah fotografie na tři hlavní analyzovatelné části: subjekt, světlo a kompozici. Následující tabulka tyto části specifikuje a přidává ještě některé konvenční způsoby (kódy) interpretace.

Tabulka č. 3. Obsah fotografie a vybrané interpretační kódy dle Lacey (1998: 20-22).

Analyzovaná část	Specifika	Kódy (konvence interpretace)
subjekt	cokoli viditelného, jeden X mnoho, pokud je subjektem člověk/lidé, lze uplatnit aspekty nonverbální komunikace ³⁶ a vzhledu fotkou zachycené	Světlo: <i>hlavní:</i> technika high: optimismus technika low: ponurost, melancholie
světlo	většinou kontrolované, ne přirozené, tři hlavní aspekty: 1) směr světla (zepředu, zezadu, ze strany, zesponu); 2) intenzita světla (stejná, různá); 3) odkud světlo přichází Obvykle „třístupňové“ osvětlení: a) hlavní světlo, b) doplňkové světlo, c) světlo na pozadí.	<i>doplňkové:</i> je přirozené, nedostatek tohoto světla vytváří silný kontrast mezi světlem a tmou <i>na pozadí:</i> půvab, efekt svatozáře Zaostření (hloubka): <i>hluboké (ostré):</i> důležité <i>mělké (rozmazané):</i> nostalgie, romantika
pozadí (umístění)	samozřejmé nebo nepatřičné?, lze jej rozdělit na popředí (v něm obvykle umístěn subjekt) a pozadí	<i>selektivní zaostření:</i> určuje, co je a co není důležité Vzdálenost: <i>detailní snímek:</i> publikum v intimním vztahu se subjektem <i>snímek z dálky:</i> umísťuje subjekt do širšího kontextu

³⁶ Pohled, gesta, držení těla, tělesný kontakt (např. potřesení rukou), oblečení, vzhled (Lacey 1998: 12).

3.5.2 Rámec pro diskursy

Diskurs je řádově na vyšší úrovni než reprezentace. Jak analyticky zachytit proces tvorby diskursů, různé diskursy spojené s Čínou ve výše nadefinovaném korpusu? Pro tento účel vidím jako vhodný koncept intertextuality, který může být použit i jako analytický nástroj při četbě článků korpusu. Jaké texty převažují? Na jaké texty odkazují, navazují, jaké zmiňují, vůči jakým se vymezují?

Intertextualita zkoumá právě *vazbu* k ostatním textům, která je utvářena např. odvoláváním se na konkrétní téma, událost či hlavního aktéra. Text může zmínit, vybrat jen určitý element z jiného textu (vytrhnout z kontextu, dekontextualizovat) a zároveň uvést tento element v kontextu novém (rekontextualizovat) – tím i vytvořit nový význam (El Naggar 2012: 81). Mění se tedy částečně význam textů ostatních (ty jsou reprodukovány a „oživovány“), a zároveň se utváří význam zcela nový, unikátní pro daný text. Význam jednoho textu však postrádá hlubší *smysl* bez jeho vztahů k ostatním, bez sítě. Lene Hansen identifikovala několik forem intertextuality, které zmiňuji.

Tabulka č. 4. Formy intertextuality dle Hansen (2006: 51).

intertextualita	intertextuální vazby
explicitní	citace (přímé) reference (nepřímé)
implicitní	druhotné zdroje konceptuální intertextualita (např. demokracie a podobné velké koncepty) fráze (např. „střet civilizací“)

3.5.3 Rámec pro symboly

Edelman (1985:12) říká, že „politická analýza musí probíhat na dvou úrovních zároveň“. Obě úrovně přitom spojuje politická akce – ta je *instrumentální* a zároveň *expresivní* zároveň. Instrumentální charakteristika souvisí s hmatatelnými statky, které určité skupiny chtějí od vlády (a dostanou je), zatímco ostatní skupiny (většina lidí) z dané politické akce nezíská nic víc než expresivní „statky“ v podobě deklamací, které buď většinu udobří, uklidní

(*placate*) a symbolizují tak *ujištění* – nebo probudí, zburcují, vystraší (*arouse*) a symbolizují tak *hrozbu*.

Co z toho plyne pro analýzu? Zvláštní pozornost budu věnovat zprávám, které se týkají zmínek *jakýchkoli* českých aktérů, obzvláště pak pokud by zpráva zmiňovala nějaké hmotné statky přidělené české (politické) skupině. Následuje analytická část.

4) Analytická část

Jako první jsem se rozhodl analyzovat zprávy z deníku Blesk. Jejich nízký počet umožnil sledovat, jak se ne/měnilo jejich zaměření v čase právě v jednom deníku. Situace s ostatními deníky už byla složitější, popis dalších kroků následuje po analýze Blesku.

4.1 Deník Blesk

Bulvární deník Blesk je nejčtenějším českým deníkem, ve finálním korpusu se jeho produkce (15 článků) týkala nejvíce tématu sporů pevninské Číny a Taiwanu (9x z 15). Nejčastější byla konstrukce Číny ve formě synekdochy, která vytváří dojem celistvosti a odhodlanosti země, zejména směrem k násilnému připojení Taiwanu, tato konstrukce byla často samotným titulkem („*Čína hrozí Tchaj-wanu*“, „*Čína straší*“, „*Čína utrpěla tvrdou porážku*“, „*Čína se vzteká*“). Podobně byl synekdochicky konstruován i Taiwan („*Tchaj-wan nechce k Číně*“, „*Tchaj-wan zlobí Čínu*“).

Jak byli reprezentováni čeští aktéři? Miss Hortová byla „*křehká, půvabná a šťastná*“. V souvislosti s protesty ochránců lidských práv proti odsouzení tibetského politického vězně k trestu smrti byl zmiňován Jan Ruml jako „*šéf Výboru pro olympijské hry 2008 ve svobodné a demokratické zemi*“. Zpráva o hudebnících mířících na hry zmiňovala „*hudebníka Karla Vágnera a našeho nejlepšího kytaristu Lubomíra Brabce*“, kteří „*plánovali vystoupit na koncertech v olympijské vesnici; Brabec bude hrát, Vágnér zpívat české lidovky*“. Všechny reprezentace Čechů tak byly vesměs kladné.

Jaké reprezentace se jevily jako netypické, marginální? Ve zprávě o „*tvrdé porážce Číny*“, jak Blesk interpretoval zvolení kandidáta „*Demokratické pokrokové strany a stoupence nezávislosti ostrova Čen Šuej-pien*“ prezidentem Taiwanu, který ukončil „*půlstoletí vlády Kuomintangu*“, se na konci uvádí: „*[z]bývající poražení prezidenští kandidáti se museli schovávat před davy, které je viní za volební neúspěch; Tchajwanská policie už nasadila vodní děla proti třem tisícovkám osob, jež obléhaly sídlo dosud vládního Kuomintangu. Taiwan*

byl většinou reprezentován abstraktně, skrze deklarace politických lídrů o touze po nezávislosti či odmítání připojení k Číně. Popis konkrétních a poměrně negativních událostí spjatých s dalšími aktéry taiwanské společnosti (nespokojené davy) byl ojedinělý.

Zpráva citující telefonát Billa Clintona Ťiang Ce-minovi, o Clintonově „*ujištění že USA stojí na straně politiky "jedné Číny", kterou prosazuje Peking vůči snahám Tchaj-wanu o nezávislost*“, pak vyvolávala v kontextu tohoto malého diskursu Blesku dojem, že Tchaj-wan je Číně ponechán napospas – role USA, jejich moderace mezi pevninou a ostrovem a bezpečnostní garance zůstaly naprosto upozaděny. Zajímavé byly dva totožné příklady intertextuality. Dvě z devíti zpráv konstruovaly vojenskou hrozbu a odhodlanost Číny intervenovat na Taiwanu v případě „nutnosti“ („*[č]ínské ozbrojené síly včetně pozemních vojsk, námořnictva a letectva plánují rozsáhlé společné vojenské cvičení podél východního pobřeží Číny, a to jako jasné varování Tchaj-wanu*“; „*Čína vytvořila zvláštní vysoce postavený vojenský útvar pro případ použití síly proti Tchaj-wanu*“), přičemž pokaždé byl citován „*hongkongský list/deník Ming Pao Daily News, z něhož citovala agentura Reuters*“.

Další fáze čtení článků ze zbylých deníků znamenala další selekci, která vybrala články, v nichž se explicitně hovoří o českých aktérech, což bylo ovlivněno konceptem kondenzačního symbolu a instrumentálních cílů. Těchto článků bylo 320. Nejvíce byly přítomny v Mladé frontě Dnes, nejméně pak v Haló novinách.

4.2 Rok 1997

V prvním analyzovaném roce mezi 18 články (z 320) jasně dominovala dvě protichůdná témata, de facto odpovídající rozporu „obchod vs. lidská práva“. Ztělesněním sporu se stala na jedné straně česká parlamentní rezoluce proti porušování lidských práv „v Číně a v Tibetu“ – a na straně druhé obchodní příležitosti, především desetimiliardový kontrakt na stavbu elektrárny v Šen-tou konsorciem českých firem. Poprvé (v mém korpusu) se rovněž objevila podpora i pochybnosti spojené s návštěvou dalajlámy. Parlamentní vyjednávání o rezoluci

(„*Od listopadu 1989 [to bylo] vůbec poprvé, co se parlament takovým způsobem [obrátil] na vládu jiného státu*“). MfD, 21. 3. 1998) se protáhla i do roku 1998, rezoluce byla intertextuálně komentována i později.

Zajímavé bylo, že rezoluci („*A to dokonce v tvrdší variantě, tak jak ji požadují různé nevládní organizace*“). MfD, 18. 12. 1997) poměrně rychle schválili senátoři (byť „*[j]eště před vlastním hlasováním si členové výboru vyslechli zástupce ministerstva zahraniční Lukáše Hlavatého, který naznačil, že odezva Číny může být ostrá*³⁷“). Ibid.), zatímco jednání v poslanecké sněmovně trpěla mnohem větší rozštěpeností – rezoluci navrhovala skupina koaličních a opozičních poslanců, jiní koaliční a opoziční poslanci byli zase proti ní, či pro „jemnější“ znění textu.

V obhajobách pro a proti rezoluci je dobře reflektováno užívání různých konstrukcí týkajících se různých identit, které pak v sobě nesou zároveň jistý postoj či odkazují k autoritě, která má postoj zaštitovat: „*[p]řed příchodem Číny byl Tibet zaostalou zemí,*“ řekl komunista Miloslav Ransdorf. *S rezolucí ovšem nesouhlasili i někteří koaliční zástupci. "Hned první věta zní, že jsme přesvědčeni, že lidská práva a svobody mají univerzální charakter. To není pravda, a já proto nemohu hlasovat," sdělil například Jiří Payne (ODS). Člen zahraničního výboru Daniel Kroupa (ODA) názory poslanců ostře napadl. "Formulace v rezoluci nejdou za rámec toho, co přijal Evropský parlament. Naopak některé státy volí mnohem ostřejší stanoviska," řekl Kroupa*“ (MfD, 3. 10. 1997). Ransdorfův Tibet jako „před příchodem Číny (civilizující síla?) zaostalá země“ se diskursivně potkává s Payneovo odmítnutím univerzalizmu lidských práv a svobod – instrumentálním cílem u obou je odmítnutí znění rezoluce. Kroupa se jako zastánce znění rezoluce odvolává na rezoluci přijatou

³⁷ Tato „intervence“ českého politika, která měla de facto varovat poslance před možnými důsledky (zejména pro obchod) byla de facto totožná s deklaratorními varováními ze strany různých čínských politiků v ČR, kteří varovali před přijímáním dalajlámy, vyvěšování tibetské vlajky atd. Příkladem budiž rozhovor Haló novin s velvyslancem Yan Pengem po 15. sjezdu KS Číny, Peng v něm uvedl: „*Máme za to, že čínsko-české vztahy mají dobrou perspektivu, pokud v budou v budoucnosti obě strany trvají na principech vzájemného respektování, rovnoprávnosti, vzájemné výhodnosti, vzájemného nevměšování se do vnitřních záležitostí atd., za takového stavu se budou vztahy přátelství a spolupráce obou zemí ve všech oblastech úspěšně rozvíjet*“). Haló noviny, 1. 10. 1997).

„Evropským parlamentem“ (citace v celém odstavci pocházejí z článku v MfD, 3. 10. 1997).

V diskursu, který obhajoval podporu (či kritiku porušování) lidských práv se vyskytovala spojení *oddělující* Tibet od Číny, Tibet tím byl konstruován jako politické území *mimo* jurisdikci Číny, nepatřící Číně. Hned v prvním článku korpusu stálo: „*Žabomyší války senátorů i poslanců kvůli rezoluci proti porušování lidských práv v Číně a Tibetu nabývají nebývalých rozměrů*“ (MfD, 13. 1. 1997). Toto diskursivní oddělení se pak opakuje u velkého množství článků v průběhu všech let, uvádím jen vybrané příklady: „[v]ýbor se zabýval návrhem petice, který připravil sněmovní petiční výbor na základě písemné iniciativy více než 5000 lidí, kteří protestují proti porušování lidských práv v Číně a v Tibetu.“ (HN, 25. 9. 1997); „[p]odle informací z Černínského paláce nenaznačila návštěva nějaký průlom v náhledu Pekingu na dodržování lidských práv v Číně a Tibetu“ (HN, 18. 9. 1998); „*Žádáme vás [tehdejšího premiéra Mirka Topolánka – pozn.], abyste toto gesto dále podpořil tím, že se v rozhovorech se svými čínskými hostiteli vyslovíte na podporu lidských práv v Číně a Tibetu,*“ (HN, 13. 8. 2008). Lze argumentovat, že právě takové jazykové spojení umožňuje konstruovat Tibet jako oběť čínské zvůle, lidskoprávní diskurs pak spojení kombinuje často s časovou konstrukcí Číny, která lidská práva porušuje permanentně od roku 1949 – od nástupu komunistů – konstrukcí, která vyvolává dojem neměnnosti, absence vývoje a možnosti změny (k lepšímu, horšímu) na poli lidských práv v Číně.

Jak vypadal „diskurs obchodu“? I v něm samém bylo možné číst velké rozpory, týkaly se zejména šancí a konkurenceschopnosti českých firem a atraktivity čínského trhu. V březnu 1997 např. přinesly HN článek napsaný „zástupcem českých firem v Číně s mnohaletými zkušenostmi“, „*Za nejdním neúspěchem českých firem v Číně stojí zkreslené představy a především podceňování možností této země, přeceňování našich ekonomických možností a konkurenceschopnosti. Dovolávání se tradic, "zlatých českých ručiček", to je slabé. Představa, že Čína je jen jediným obrovským trhem, je pošetilá. Pokud jde*

o klasické strojírenské výrobky, jsme lepší než domácí čínská konkurence. Bohužel, je to znehodnoceno vysokou cenou.“

Článek Práva v červnu s titulkem „Pozvání dalajlámy asi našim firmám miliardový kontrakt v Číně nezkaží“: *Zástupci české průmyslové sféry však v odpovědích Právu připustili, že první dalajláмова návštěva v ČR na čas negativně ovlivnila obchodní česko-čínské vztahy. Návštěva zkomplikovala připravované obchodní kontrakty i jednání o založení společných podniků našich firem, které se snaží proniknout na atraktivní čínský trh. Vzniklo najednou zdání, že se nebude pokračovat. Objevují se tu tedy reprezentace „atraktivního“ čínského trhu, kde mají uspět „naše firmy“ (ve skutečnosti dvě), a zároveň nelibost jednat s dalajlámou. Dále je zmíněn i zájem úzké skupiny: „Šen-tou je zřejmě největší obchodní šance českých podniků v Číně. O podmínkách rozšíření elektrárny jednají již několik let. Čínskou zakázku připravuje obchodní společnost Škodaexport a na projektu by měly výrazně profitovat Škoda Plzeň a Škoda Praha“.*

Haló noviny se ve všech případech postavily na stranu „atraktivního trhu“, zároveň však vždy zdůrazňovaly, že jde v případě Číny o socialismus – *„I když je v plánu rozsáhlá privatizace malých a středně velkých podniků, vedení země rozhodně nemá v úmyslu experimentovat s kapitalistickou cestou.“* (Haló noviny, 2. 10. 1997), či dokonce používaly diskursivní obraty jako: *„Čína se rozhodla k dalšímu velkému skoku při elektrifikaci země“*. Kromě glorifikace jakékoli čínské politiky však Haló noviny „kupodivu“ využívaly intertextuálně velmi často západních zdrojů, které citovaly. Ukázkové bylo doporučení následující po (z kontextu vytržené) citaci experta Světové banky, říkající, že Čína není hrozba: *„Naši dnešní mocní by měli víc studovat západní materiály o Číně. Snad by pak pochopili, že nesmíme zůstat na chvostě a že právě oni by měli pomáhat vzájemně výhodné česko-čínské spolupráci“* (Haló noviny, 2. 10. 1997).

Deník tedy doporučoval četbu *západních* materiálů proto, aby česká vláda pomohla firmám na čínský trh – tak, jako to dělají „ostatní státy“, jejichž *„firmy se opírají zpravidla o maximální pomoc ze strany státních orgánů při vytváření politických předpokladů (u nás tomu zatím akce Dalajlama a Tchajwan, bohužel,*

nenasvědčují)“ (Haló noviny, 14. 7. 1997). Implikuje to, že všechny světové státy a firmy už ČR v Číně předběhly a neváhají upřednostnit obchod před kritikou porušování lidských práv, což lze označit za naivitu či ideologickou slepotu.

Co se týče politických cílů, je třeba zdůraznit, že privilegium obchodu obhajovaly Haló noviny stejně jako část článků v HN či Právu – reprezentace se příliš nelišily. Pokud bych zašel dále časově, je až neuvěřitelné, jak se některé obraty a jejich reprodukce Haló novinami podobají s obraty a deklaracemi, které lze nalézt na stránkách Čínského investičního fóra roku 2013³⁸, což je česká platforma věnovaná výhradně ekonomickým vztahům s Čínou.

Lze pozorovat, že konstelace reprezentací (identit Číny, Tibetu, „Západu“, ČR, českých firem atd.) je v diskurzech naprosto odlišná. Článek v MfD navrhuje, že *„[p]okud někdo ze zvolených zástupců skutečně pochybuje o flagrantním porušování lidských práv v nejlidnatější zemi světa, tak by se měl své funkce vzdát“* (což by znamenalo, že porušování LP v Číně je záležitost nepolitická – není třeba o ní v českém parlamentu jednat, kdo zpochybňuje, má jít) zároveň pochybuje o významu obchodu s Čínou: *[p]řijetí rezoluce proti Číně není jednoduchou politickou záležitostí, ale rozhodovat v tomto případě jenom s ohledem na ekonomické projekty (zde však Česká republika výrazně pokulhává za většinou evropských zemí), je krátkozraké“* (MfD, 13. 1. 1997). Oproti tomu články obhajující obchod se vyznačují glorifikací „obrovského, atraktivního“ trhu Číny, bylo by možné je do jisté míry ztotožnit s Fürstovou kategorií „fascinovaných“ čínským ekonomickým „zázrakem“.

Jelikož by bylo mimo možnosti této práce postupovat analyticky podobně s každým dalším rokem, rozhodl jsem se záměrně zkrátit analýzu a zaměřit se

³⁸ Jsou dostupné zde: <http://www.ciforum.org>. Fórum si kladlo za cíl věnovat se výzvám a příležitostem vyplývajícím z tzv. Varšavské iniciativy, která vznikla roku 2012 při příležitosti ekonomického summitu mezi zeměmi střední Evropy a Čínou ve Varšavě. Na stránkách fóra 2013 jsou klíčové pasáže projevu čínského premiéra z Varšavy: *„Přestože mezi Čínou a zeměmi Střední a Východní Evropy existují rozdíly ve společenském zřízení, ve vnitrostátních podmínkách či v kultuře, nemohou tyto rozdíly změnit naše společné přání a pevnou důvěru v rozvoj přátelských vztahů. Postačí, když se budou obě strany i nadále vzájemně respektovat, zachovávat rovné zacházení a budovat oboustranně výhodnou spolupráci, pak budeme jistě moci upevnit tradiční přátelství a realizovat společný rozvoj v tomto roce zaznamenává ekonomická situace ve světě jisté zlepšení, avšak základy obnovy jsou velice slabé, existuje zde relativně velká nejistota. Čína a země Střední a Východní Evropy musejí společně čelit těmto výzvám, a to v souladu se základními zájmy obou stran. Čínská strana si co nejupřímněji přeje prohloubit přátelské vztahy se zeměmi Střední a Východní Evropy, usilovně povznést úroveň pragmatické spolupráce a vytvořit štěstí pro lid obou regionů“*. Na webu jsou pak k dispozici i přepisy projevů českých politiků.

vědomě na vybraná období, což bylo podmíněno předchozí prací s korpusem. Rozhodl jsem se dále zařadit téma olympijských her a roky 2012 a 2013 (hlavně z důvodu aktuálnosti a možnosti srovnání s rokem 1997).

4.3 Olympijské hry v Pekingu

V červenci 2001 se objevily první polemiky o vhodnosti konání her v Pekingu. Petr Uhl v Právu (16. 7. 2001) označil hry jako „šanci pro lidská práva v Číně“. Pro lidská práva v Číně má být vhodnější aktivita a kontakt, Uhl pak zavrhuje srovnávání Číny s nacistickým režimem (objevovalo se rovněž v korpusu). „Kdo dnes srovnává Čínu s nacistickým Německem, nevidí si na špičku nosu, v horším případě možná koketuje s autoritářskými poměry či diktaturou podle Pinochetova vzoru, které by nás měly chránit před "komunismem". Zajímavé je, že jako hlavní argument pak uvádí tento: „čínská realita sama mě přesvědčuje o správnosti volby Pekingu“; postupně [se] začíná prosazovat v Číně zásada presumpce neviny, odstátňuje [se] advokacie formou družstevních advokátních poraden, z úplné závislosti na KS Číny [se] vymaňuje prokuratura“ atd. Jakoby Uhl čínskou realitu poznal, skutečně věděl, jak to je – opět v korpusu často opakovaný jev. Článek pak zakončuje přesvědčením, že: „[o]chrana lidských práv je věcí univerzální a nemohou existovat zásadně odlišné koncepce této ochrany, pro svět bohatý, "třetí", nebo pro Čínu“. Stejně jako mnozí další autoři, i Uhl používá obraty jako „nelze si představit“ či „je tomu tak vždy“ – zavrhuje možnost jiného vývoje.

Článek v LN (23. 7. 2001) pojednává o skončené desetidenní návštěvě sněmovního zahraničního výboru v Číně a Severní Koreji, přičemž vágně sděluje, že poslanci (Payne za ODS, Ransdorf KSČM, Tollner KDU-ČSL a Laštůvka ČSSD) „[...] se zajímali o dodržování lidských práv a o možnost ekonomické spolupráce s oběma zeměmi“. Návštěva poslanců přišla v době, kdy bylo rozhodnuto právě o konání her v roce 2008 v Číně. Payne, který dříve odsoudil parlamentní rezoluci (viz výše) kvůli přesvědčení o neplatnosti univerzalizmu lidských práv, dále komentoval: „Je to příspěvek k tomu, aby Čína víc komunikovala se světem, a to je bezesporu prospěšné právě pro otázku

*lidských práv; [bojkot] nikam nevede. Článek končí zmínkou o aktivitě dvou českých senátorů: „Jan Ruml a Michael Žantovský oznámili, že chtějí založit mezinárodní výbor, který by sledoval dodržování lidských práv v Číně. Pokud se situace do roku 2005 nezlepší, měla by se olympiáda konat jinde, případně by ji měly národní olympijské výbory bojkotovat“.*³⁹

V roce 2004 vedl V. Buchert z MfD (1. 10. 2004) rozhovor s čínským velvyslancem, narážel i na konání her. Za pozornost stojí ale více obrátů, hlavně kvůli konstrukcím identit. Na otázku, zda se mají malé země bát Číny, velvyslanec odpovídá očekávatelně „*všechny země jsou rovnoprávné bez ohledu na to, zda jsou velké, nebo malé, bohaté, nebo chudé. Také však chceme, aby ostatní respektovali odlišné společenské systémy*“. Na to reaguje Buchert překvapující otázkou: „*[l]ze toto vaše tvrzení aplikovat i na Českou republiku?*“. Evokuje to pocit, že ČR je územím, o které má Čína jako rostoucí velmoc velký zájem, což by „*nás*“ mohlo ohrozit. Další generalizace přichází s Tibetem, novinář se ptá: „*Čechy by zajímalo, zda se někdy tibetský dalajlama vrátí do vlasti?*“. Za které Čechy však mluví, už nedodává.

HN (27. 6. 2005) přinesly článek s titulkem „*Paroubek v Číně o lidských právech zatím nehovořil*“. Tehdejšímu premiérovi za ČSSD měl čínský prezident Chu Ťin-tchao navrhnout možnost, aby se české firmy podílely na výstavbě sportovišť pro hry, „*zatím žádný konkrétní projekt pro Čechy ale není*“. Paroubek dále zmínil, že se s prezidentem shodli na tom, „*[ž]e možnosti spolupráce nejsou zdaleka vyčerpány, že je na co navazovat, že Češi znají čínský trh. Amnesty International a výbor Olympic Watch Paroubka požádaly, aby na tento problém [nedodržování lidských práv] v Číně upozornil*“. Opět sledujeme obraty napomáhající glorifikaci trhu, navíc opět s kolektivní reprezentací českého národa („*Češi znají čínský trh*“), byť „*zatím žádný konkrétní projekt pro Čechy není*“.

³⁹ Výbor skutečně založili, v korpusu se objevil v dalších člancích. Šlo o Výbor s názvem Olympic Watch, jehož webové stránky stále existují, dostupné jsou zde: <http://www.olympicwatch.org/czech/index.php> (7. 4. 2014). Otázkou zůstávalo, jak by senátoři zlepšení situace do roku 2005 poznali.

Haló noviny ve dvou článcích z roku 2006 (11. 3. a 27. 5.) vykreslují Čínu jako skvělé místo k životu, patrná je i fascinace. V obou zprávách promlouvají čeští komunističtí poslanci, kteří Čínu navštívili. Jiří Maštálka popisuje rozsáhlé návštěvu Pekingu: „[ž]ádná návštěva nemůže minout náměstí Nebeského klidu a také palác v tzv. Zakázaném městě. A i když jsem měl možnost navštívit tuto historickou památku při minulé cestě, její rozloha a velkolepost je taková, že v ní pokaždé návštěvník najde něco nového z čínské historie“. V části, kde Maštálka zmiňuje přípravy na olympijské hry, lidská práva nenajdeme, zato je však poslanec zmiňuje při výčtu nových politik KS Číny: „[s]amozřejmě, že se také dozvídáme zajímavé informace o postupu nového čínského vedení“, zmíněny jsou pilíře politiky, např. „upevňování státnosti (ke které patří nejen novelizace ústavy, předložené k celospolečenské diskusi, a která nově pojímá i problematiku lidských práv)“. Čínská vláda jedné strany je reprezentována jako vláda osvícených, která dbá blaha svých obyvatel a předkládá propracované návrhy pro celospolečenskou diskusi.

Druhý článek je rozhovorem s poslankyní Bebarovou-Rujbrovou, ta byla v Číně s dalšími kolegy. Na otázku o cílech jejich cesty odpovídala: „Čína je často mediálně zmiňována v souvislosti s pochybnostmi o dodržování lidských práv národnostních menšin a náboženských svobod; přijali jsme proto pozvání čínské strany, abychom se na místě přesvědčili o tom, jaká je situace ve skutečnosti“.⁴⁰ Jakýkoli problém v Tibetu, který rovněž navštívila, popřela

⁴⁰ Poslední dvě slova jsou stěžejní – jak je to „ve skutečnosti“. Tento „model“, kdy se politici stylizují do role výzkumníků porušování lidských práv (jehož skutečnou podstatu chtějí v nejlidnatějším státu světa odhalit během období v řádu dnů až týdnů) se vyskytuje poměrně často. Poslanci či senátoři obhajují cesty do Číny právě symbolikou lidských práv. Článek ze 7. 3. 1998 v MfD je ukázkovým případem, zároveň však ukazuje zajímavou věc – totiž to, že řada českých politiků si je vědoma „limitovaných“ až žádných dopadů takových cest na situaci v celé Číně. Skupina senátorů chtěla v dubnu 1998 navštívit na 13 dnů Čínu „zjišťovat, nakolik jsou zde porušována lidská práva“, přičemž celá akce měla vyjít na více než milion korun. Proti tomu se však postavilo vedení Senátu, v článku je citována Jaroslava Moserová (ODS) a Zdeněk Vojtíš (ČSSD). Moserová: „Byla to nesmírně nákladná cesta, která neměla žádný smysl; [...] nebudu to raději ani komentovat, to snad ani nemohli myslet vážně“. A Vojtíš se připojil: „[...] cesta nebyla připravena ani projednána s druhou stranou, [n]emohla by mít jakýkoli výsledek“. Za iniciátory „výletu“ mluvil další senátor z ČSSD, Egon Lánský, který byl o správnosti a smysluplnosti cesty přesvědčen: „[m]yslím si, že by to byla jedna z mála cest senátních delegací, která by měla svůj smysl a mohla být přínosem. Jestliže k nám jezdili za socialismu politici z respektovaných zemí, bylo to všechno jiné, jenom ne bezvýznamné“. V té době se projednávala výše zmiňovaná rezoluce a Lánský cestu dále obhajoval s tím, že „senátoři potřebují informace právě nyní, kdy se v Senátu projednává rezoluce proti porušování lidských práv v Číně a Tibetu“. V březnu 1998 už tedy byla ČR „respektovanou“ zemí, jejíž názor podle Lánského v Číně mohl přinést kýžený efekt. V závěru článku však připustil senátor

zajímavou strategií: „[m]ohu říci, že přes vysokohorskou polohu Lhasy, kterou jsme v Tibetu navštívily, jsem neviděla žádný rozdíl mezi Lhasou a dalšími čínskými městy. A to pokud jde o vybavenost, zásobování, tak zejména pokud jde o obyvatelstvo. Výslovně jsme se ptaly místních obyvatel na to, zda se cítí být více příslušníky národnostní menšiny nebo Číňany; [o]dpověď vesměs zněla, že jsou především občany Čínské lidové republiky“. Na další otázku týkající se nezaměstnanosti odpovídala: „[p]tala jsem se na to. V ČLR je fakticky nulová nezaměstnanost. Souvisí to nejen s obrovským rozvojem země ve všech oblastech, ale také s úžasnou pracovitostí Číňanů. Řekla bych, že je to asi nejcharakterističtější vlastnost zdejších lidí. Když jsme vyšli ráno z hotelu a odpoledne jsme se vraceli, na stavbě budovy proti hotelu vyrostlo další patro. Čína se skutečně mění před očima“. Světová banka i čínské statistické úřady přitom uvádí, že nezaměstnanost se v letech 2004 až 2008 pohybovala okolo čtyř procent⁴¹, nehledě na to, že poslankyně vyvozovala stav celé země na základě jednodenní zkušenosti, navíc vytvořila stereotypní dojem Číňanů jako typicky pracovitých lidí. Na druhou stranu je potřeba dodat, že poslankyně uváděla i zajímavé souvislosti, které se v ostatních novinách téměř nevyskytovaly, např. snahy o rovnoprávnost žen v Číně.

Z roku 2008 vybírám zmínky, které budou korespondovat s již zmíněnými články. Článek MfD (9. 2. 2008) s titulkem „*Jed'te do Číny a pocítíte, co je to jiný svět*“ zmiňuje, že „[t]urista si nejspíš ani nebude mít příležitost nějakého porušování lidských práv všimnout; [p]opravy, prodávání orgánů popravených do světa, aktivity zaměřené proti Tibeťanům či "jen" bloggerům nebo lidem odmítajícím se vystěhovat ze svého domova, jsou však na denním pořádku“. Autoři dále pokračují: „asi k nejrozšířenějšímu porušování lidských práv, které západní svět příliš nevidí - nebo nechce vidět, dochází v různých továrnách a manufakturách, kde pracují dělníci, často mladiství a také děti, a to za nelidský

nákladnost celé akce: "[z]ejména z hlediska hospodářské situace by se měly cesty výrazně omezovat. Kdyby ale naše cesta do Číny splnila svůj účel, tak bychom náklady třeba oželeli." Sám tedy nakonec nepřímou připustil, že naplnění účelu cesty není zcela jisté, což dobře ilustruje, jak je v politickém diskursu s hesly jako „lidská práva“ de facto obchodováno.

⁴¹ Srovnat lze např. s údaji Světové banky zde:

<http://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?page=1> (8. 4. 2014).

ch podmínek, [...] paradoxně se na těchto praktikách podílíme tak trochu i my, Západané, chtějící nakupovat zboží co možná nejlevněji“. To je jeden z mála případů, kdy k takovému srovnání a explicitních zdůraznění, že na nerespektování lidských práv v Číně má jistý podíl i „Západ“, např. zmíněné porušování lidských práv v čínských továrnách je oproti Tibetu v mediální produkci zastoupeno velmi zřídka.

Další debatou byla debata o roli českých sportovců a politiků na olympijských hrách, rovněž na té lze demonstrovat roztříštěnost názorů. Václav Havel spojil (HN, 25. 3.) přítomnost českých politiků i sportovců s pomocí Tibetu: „[p]okud pojedou na hry, aby tam dělali jen "stafáž", nijak Tibetu nepomohou; [k]ladu si otázku, pakliže jsou sportovci zavázáni se politicky neprojevovali na sportovištích, znamená to, že jinde se mohou politicky projevit“. Nutno dodat, že projevy chtěl nechat na sportovcích samotných.

HN (27. 3.) pak naznačovaly: „[n]abízí se otázka, zda protest proti olympiádě v Číně není jen chytrý tah politiků - k bojkotu se už dříve připojila Strana zelených i místopředseda vlády Alexander Vondra (ODS)“. Vedle sebe přitom článek postavil Rumla a Olympic Watch, váhajícího premiéra Topolánka. Na straně druhé stál český olympijský výbor, jehož členové byli označeni Rumlem za zbabělé. Výbor tvrdil, že „nepůjde cestou některých dalších evropských zemí, které sportovcům důrazně připomněli, že mají během her mlčet, [n]apříklad v Británii a v Belgii zakázaly výbory olympionikům mluvit o "jakýchkoli politicky citlivých tématech". Rovněž sportovci byli konstruováni jako váhající: [o]štěpařka Barbora Špotáková sice už dříve prohlásila, že podporuje Tibet. Když si ale chtěly HN před týdnem tento názor ověřit, její manažer vzkázal, že už se vyjadřovat nebude. A že kritiku Číny prý mistryně světa "tak nemyslela".⁴²

LN (10. 4.) a článek s titulkem „Češi chtějí své sportovce v Číně“ citovaly průzkum veřejného mínění společnosti Empirica, přičemž „[v]ýsledek průzkumu nás velmi překvapil, [m]ysleli jsme, že ten postoj bude negativnější, [l]idé více

⁴² V korpusu byl i rozhovor se Špotákovou, ve kterém naopak jasně deklarovala, že Tibet podporuje a o žádnou politickou podporu ze strany českých politiků příliš nestojí – politici naopak měli za to, že je sportovci uvítají a budou rádi, když jim přijdou fandit.

oddělují politiku od sportu, nebo si to tak sami zdůvodňují", promlouval jeden z tvůrců výzkumu.

16. 7. už LN přinesly zprávu, že *„Premiér otočil, pojedje podpořit sportovce do Číny“*. Topolánek přitom zdůrazňoval, že jeho cesta je hrazena z výdajů olympijského výboru, které byly vyhrazeny dopředu, navíc chtěl jednat o české přítomnosti na Expo 2010 v Číně.

MfD (26. 7.) přinesla rozhovor s předsedou českého olympijského výboru Milanem Jiráskem. Na zmínku novináře, že *„[o]lympiáda třeba pomohla už propagandě Hitlerova režimu v nacistickém Německu v roce 1936“*, odpovídal Jirásek: *„[t]o nelze srovnávat. Tenkrát byl Hitler na vzestupu a olympijské hry v tom už nemohly sehrát žádnou negativní roli. Kdežto režim v Číně je spíše ve stadiu zlepšování na poli lidských práv - i když velmi pozvolného. Olympiáda může přispět k pozitivnímu vývoji. A lobbistou za hry v Číně byl i dalajlama, takže si to vyřídíte s dalajlamou.“* Pod rozhovorem pak byl uveden výčet sportovců, kteří dali najevo svou podporu Tibetu *„[m]nozí němečtí sportovci se chystají během her v Pekingu navléci zelenomodré náramky s nápisem "Sport for Human Rights" (Sportem za lidská práva) a použít i další doplňky vyjadřující solidaritu s obyvateli okupovaného Tibetu. Kapitán vodních pólistů Sören Mackeben přišel s nápadem nastoupit proti Číně v "mnišských" oranžových hávech (což by symbolizovalo solidaritu s Tibetem).*

Je patrné, že diskurs lidských práv ve spojení s konáním her v Pekingu konstruoval porušování práv převážně ve spojení s Tibetem. Výčet sportovců (ze „Západu“) destabilizoval dřívější výpověď výboru (výše), který zmiňoval „západoevropské země“ Belgie a Velkou Británii jako příklady, kde olympijské výbory „umlčely sportovce“. Cílem výboru bylo ukázat, že i státy obvykle považované za obhájce demokracie a lidských práv, mohou jednat jinak – řadu dalších, kteří se pro podporu vyslovili, však zamlčel. Za instrumentální cíl (s ohledem na užívání konstrukcí jako „Západ“ a jiných reprezentací) českého olympijského výboru pak samozřejmě bylo možné označit konání her za každou cenu

Na závěr této olympijské části vybírám ještě zajímavé úryvky z dvou článků z 9. 8. 2008 (Právo a LN), což bylo den po slavnostním zahájení her. Právo intertextuálně reprodukovalo zprávy náhodně vybraných evropských novin z předchozího dne a otitulovalo je „*Hry znamenají podle tisku vznik nové Číny*“. Posbírané úryvky (ital. La Stampa, švýcar. Tages-Anzeiger, britský Daily Telegraph, norský Aftenposten, franc. Le Monde) daly dohromady optimistický tón a naznačily velké změny, kterými Čína prošla a prochází.

Ekonom Karel Kříž pak v LN ve svém komentáři nazvaném „*V Číně nevládnou komunisté*“ napsal: „*V zemi pořádající olympiádu je kapitalismus a tamní režim se liberalizuje v každém ohledu*“. Kříž pokračoval: „*[k]omunismus je jasně definovaný myšlenkový směr a přesně vymezené ekonomické a politické zřízení. Nynější čínský ekonomický systém je hluboce liberální. Míra privatizace tamní ekonomiky je zhruba na české úrovni a řadu zákonných norem mají lepší než my (vynikající pružnost pracovního trhu, liberální pravidla vstupu a výstupu z odvětví, skvělá stavební legislativa, jež zamezuje nekonečnému zdržování ze strany úzkých zájmových skupin a racketeeringu ze strany specializovaných "zelených" vyděračských organizací). Nevíme, zda čínští vůdci strategicky směřují k demokracii (spíše ne), ale tamní střední třída je k tomu brzy přinutí. Komunisty máme v našem parlamentu. V tom čínském dávno nejsou.*“ Zde lze sledovat fascinaci ekonomickým úspěchem, která jde ruku v ruce s vyloučením „zelených vyděračů“. Spojení „nepřirozená ideologie“ evokuje, že Křížem hájená liberalizace a tržní systém je tou přirozenou a jedinou správnou cestou, která nakonec i Čínu přinutí demokratizovat se, tedy klasickou neoliberální doktrínu, kterou ve vztazích s Čínou hájil třeba i Václav Klaus.

4.4 Roky 2012 a 2013

V posledních dvou analyzovaných letech jsem se opět zaměřil na hlavní rozpor – tedy obchod (export) proti lidským právům. Článek z MfD (23. 5. 2012) v mutaci z libereckého kraje ukazuje, že spor je reprodukován i na nižších úrovních, např. krajských či obecních. Glosa Jana Stránského „*Kam až v Jablonci zajdou kvůli vidině zisku*“ přímo srší ostrým jazykem a stereotypy:

jablonecký starosta byl u dohody s čínskou firmou a zároveň odmítl vyvěsit na radnici tibetskou vlajku. Stránský dohodu označil za „*komplot*“ a odmítnutí vyvěšení vlajky okomentovat tak, že se zastupitelé „*symbolicky postavili na stranu Číny*“. Přitom se primátor Beitzl obhajoval takto: „*[n]eviděl bych tam rovnici, že když nevyvěsíme vlajku, že neuznáváme lidská práva. Problematiku jsem studoval a myslím si, že je velmi složitá. Stavět se otevřeně na jednu či druhou stranu městu nepřísluší*“, což označil novinář za pokrytecké, přičemž si „*naivně myslel, že byl pan Beitzl zvolen za liberální ODS, nikoliv za komunisty, jak by to podle jeho postoje mohlo vypadat*.“ Na závěr pak Stránský přechází k málo pochopitelnému a zároveň stereotypnímu srovnání a fabuluje, kam by mohl Jablonec zajít kvůli vidině zisku: „*[co] třeba až bude v ekonomickém laufu takový Írán. Zavřou v Jablonci všechny masny s vepřovým, popřou holokaust a nakáží místním ženám nosit burky, aby se líbily Ahmadínežádovi?*“ Z jeho článku tedy plyne, že kdokoli odmítne vyvěsit vlajku Tibetu, a zároveň „*dělá byznys*“ s Čínou, je na straně „*komunistů*“, tedy vyloučen a hoden zavržení. Stránský navíc reprodukuje představu jasných postojů politických stran, zástupce „*liberální ODS*“ podle jeho představ o této straně nemůže obchodovat s Čínou, zároveň nevyvěšovat tibetské vlajky a nekritizovat porušování lidských práv.

MfD (12. 9. 2012) reagovala na v té době novou „*kauzu*“ „*dalajlámismu a pussyriotismu*“, „*módními ideologiemi*“, před jejichž podporou varoval tehdejší premiér Petr Nečas: „*politici neměli stát za ruskou skupinou Pussy Riot, jejíž členky poslal Putinův režim za mříže, či tibetským dalajlamou a poškozovat tak vývozní zájmy v této oblasti*“. Nečas se vlastně pokusil tyto projevy potlačit a sekuritizovat. Zpráva MfD obchodní příležitosti v Číně relativizuje, když ukazuje, že export do Číny a Ruska znamená dohromady pouze pět procent celkového objemu českého vývozu, přičemž Čína znamená pouhé jedno procento.

HN (14. 9. 2012) přinesly obsáhlý rozhovor s viceprezidentem Svazu průmyslu a obchodu Radkem Špicarem. V něm dával najevo, že si nemyslí, že podpora Tibetu by měla jakkoli zhatit šance českých firem. Zároveň na otázku, co považuje za nepřekročitelnou čáru při porušování lidských práv, kdy má

obchod ustoupit, odpověděl věcně – „[t]o si musí rozhodnout česká vláda, je to čistě politická věc“, tvrzení, které je zajímavé srovnat s jinými zprávami, které z porušování lidských práv Čínou dělají věc *nepolitickou*, o níž se nediskutuje. Zajímavým a důležitým postřehem, který se jinde příliš neobjevoval byl postřeh o problému nekonceptnosti politiky: „*ať už si k některým zemím stanoví Česká republika jakoukoliv politiku, musí ji umět udržovat. Nekonceptnost považuji za největší problém diplomacie vůbec. Neustálé změny, které nás činí nečitelnými, jsou nešťastné*“. A dodal, že takto nerozhodnost a nekonceptnost ČR vnímají i Číňané, což by dávalo smysl, vzhledem k jejich opakované touze po stabilitě, stabilních obchodních vztazích atd. Špicar naznačoval, že pro Čínu samotnou je mnohem lepší partner, který ji uceleně kritizuje a zároveň obchoduje (např. Německo, konkrétně Angela Merkel), než partner, který jednou kritizuje, podruhé obchoduje, přičemž není jisté, co bude následovat dál.

Jako poslední článek zde uvedu rozhovor HN s dalajlámou (17. 9. 2013) při příležitosti jeho další návštěvy ČR, nesl titulek „*Je důležité dobře vycházet s Čínou*“. Jednou z nejzajímavějších dalajlámových výpovědí byla ta, ve které vládu komunistů v Číně v posledních šedesáti letech rozdělil na čtyři období. „*Za Maa měla hlavní slovo ideologie. V éře Tenga se Peking soustředil na hospodářství. Teng liberalizoval čínskou ekonomiku. Země, která se nazývá socialistická, je teď prakticky kapitalistická – a autoritářská. Ekonomické podmínky ve velké části země se výrazně zlepšily. Stává se otevřenější*“.

Dalajláma tedy uznává postupnou změnu a rovněž se přiklání k názoru, že jde o systém kapitalistický a autoritářský, nikoli socialistický. Na otázku, co je nyní hlavním problémem Tibetanů odpovídá, že má dvě hlavní obavy – týkají se „*ochrany tibetského životního prostředí a tibetské kultury*“. Jako první rozvádí problém se životním prostředím. „*Mnoho ekologů se obává, že Tibet, položený ve velmi vysoké výšce, může vyschnout, a proto potřebuje zvláštní ekologickou ochranu. Nejen šest milionů Tibetanů, ale přes miliardu lidí v Pákistánu, Indii, v povodí Mekongu a v Číně je závislých na řekách pramenících v Tibetu. Druhá obava – o tibetskou kulturu – zdůrazňuje „kulturu míru a soucítění“ a situaci v Tibetu pak dalajláma přirovnává k „návratu poloviční kulturní revoluce*

poškozující tibetskou kulturu“. *Kultura je v lidské mysli, je to vzdělání. A když někdo kontroluje vzdělávání, jak je pak možné, aby kultura přežila?“* Dalajlamova slova tedy reprezentují Čínu jako autoritářský a kapitalistický stát, byť se nazývá socialistickým. U problematiky Tibetu mluví o velké ekologické hrozbě – což je v lidskoprávním diskursu obecně marginální spojení, dominují spíše zprávy o hrozbě kultuře, konkrétně zprávy o represích, násilí, sebeupalování tibetských mnichů apod. Dalajlamova slova navíc znamenají, že na centrální úrovni se vyskytují snahy o nápravu, které zatím vážnou na lokální korupci a propojení s byznysem.

4.5 Dílčí závěr první analytické části

V tomto dílčím závěru se formou tabulky vrátím nejprve ke korpusu s 1884 články. V něm jsem pomocí autokódování vyhledával s ohledem na předchozí analýzu relevantní pojmy, tabulka ukazuje některá celá slova a spojení, ale i kořeny slov⁴³. V tabulce uvádím kvantitativní údaje, tedy četnost výskytu konkrétních slov či jejich kořenů. Připomínám, že tento původní korpus spojoval výskyt témat Tibet a/nebo Taiwan. Údaje v tabulce se nutně nevztahují vždy k Číně. Jsou to výsledky vyhledávání a autokódování ve všech 1884 člancích, jde tedy skutečně pouze o kvantitativní ukazatele, které jsou nicméně samy o sobě užitečné, mohou přispívat k stereotypizaci, fungovat jako výše zmíněný kultivační efekt atd. Údaje zkrátka ukazují, jaké jsou kvantitativní poměry mezi vybranými spojeními.

⁴³ Např. vyhledávání spojením „demokra“ vyhledá všechna slova s tímto kořenem, „demokracii“ i „demokrata“ atd.

Tabulka č. 5. Vybraná klíčová slova a jejich výskyt v korpusu s 1884 články, zpracováno v MAXQDA.

„komunistická Čína“ – 36 x „kapitalistická Čína“ – 0 x „liberál ⁴⁴ “ – 41 x „neliberál“ – 0x „svobod“ – 46 x „nesvobod“ – 0 x	„komunismus“ – 36 x „kapitalismus“ – 19 x „socialismus“ – 29 x „kapitalis“ – 112 x „komunis“ – 1176 x „socialis“ – 156 x
„maois“ – 25 x „mao“ – 311 x „marxis“ – 42 x „leninis“ – 10x „dalajl“ – 1203 x	„demokra“ – 759 x „nedemokra“ – 20 x „diktatur“ – 49 x „autoritář“ – 29 x „totalit“ – 75 x „liberaliz“ – 42 x

Vyhledávaná slova jsem umístil do jakýchsi shluků, např. dole uprostřed je shluk, který by mohl být volně označen jako „režim“. Za nejzajímavější údaje považuji velice vyrovnaný poměr kořenů „dalajl“ (všechna spojení spojená s dalajlámou) a „komunis“ (všechny obraty spojené s komunismem). Dále fakt, že zatímco u přesných slov je poměr zhruba 2:1 pro výskyt slova „komunismus“ nad „kapitalismem“ (a navíc se častěji než „kapitalismus“ vyskytovalo slovo „socialismus“), u kořenů slov je poměr více než 10:1 pro kořen „komunis“. Tento poměr je sice významný, ale lze předpokládat, že velkou část kořenu „komunis“ tvoří obraty spojené s Komunistickou stranou Číny. Zaujme i téměř identický výskyt kořenů pro „liberalizaci“ a „diktaturu“ (tedy obraty implikující naprosto protichůdné procesy, systémy). Zde lze připomenout, že dalajláma v posledních rozhovoru českým novinám označil Čínu za „kapitalistický“ a „autoritářský“ režim, což je reprezentace, která se vyskytovala *méně* než spojení diktatura či totalita. Následuje podobná analýza výskytu klíčových slov v korpusu s více než 10.000 články, která poukáže na kvantitativní poměry vybraných klíčových slov v tomto korpusu, způsob vyhledávání byl totožný jako u předešlé tabulky.

⁴⁴ Hledáno jako kořen slova, nikoli přesné slovo.

Tabulka č. 6. Vybraná klíčová slova a jejich výskyt v korpusu s 10.643 články, zpracováno v MAXQDA.

„komunistická Čína“ – 70 x „kapitalistická Čína“ – 0 x „liberál“ – 127 x „neliberál“ – 0 x „svobod“ - 1207 x „nesvobod“ – 18 x	„komunismus“ – 77 x „kapitalismus“ – 72 x „socialismus“ – 83 x „kapitalis“ – 383 x „komunis“ – 2877 x „socialis“ – 487 x
„maois“ – 61 x „mao“ – 781 x „marxis“ – 92 x „leninis“ – 21 x „dalajl“ – 1232 x	„demokra“ – 1592 x „nedemokra“ – 40 x „diktatur“ – 98 x „autoritář“ – 58 x „totalit“ – 145 x „liberaliz“ – 178 x

Výskyt klíčových slov ve druhé tabulce umožňuje zároveň srovnání s první tabulkou pro korpus definovaný výskytem témat Tibet a/nebo Taiwan v každém z 1884 článků. Je vidět, že výskyt kořenu označujícího dalajlámu byl téměř identický v obou tabulkách. Znamená to, že dalajláma byl jinde než ve spojení s Tibetem a/nebo Taiwanem (rozdíl mezi korpusy, tj. 8759 článků) zmíněn pouze 29 krát, což kvantitativně vyjadřuje nesmírný význam a důležitost samotného dalajlámy pro Tibet. Jinak řečeno, mimo zmínky o Tibetu dalajláma takřka neexistuje. Zaujme opět poměr mezi doslova vyhledávanými slovy „komunismus“, „kapitalismus“ a „socialismus“ – téměř 1:1:1. U kořenů slov je situace obdobná jako v první tabulce, výskyt kořenu pro komunismus více než pětinašobně převyšuje kořen pro socialismus, je téměř sedminásobkem výskytu kořenu pro kapitalismus. Výskyt „totality“ a „diktatury“ jasně převyšuje výskyt „mírnějších“ označení (autoritářský, nedemokratický, neliberální, nesvobodný). Tyto velmi negativní konstrukce se přitom nevyskytují u diskursu, který obhájí obchod – ten má spíše tendenci mluvit o Číně jako o zemi, která se mění. Diskurs lidských práv pak často užívá právě označení jako diktatura či totalita. Plyne z toho, že škála označení pro režim, která by zjednodušeně mohla mít na pólech „demokracii“ a „totalitu/diktaturu“ se v mediálním diskursu obecně vyznačuje tím, že častěji jsou užívána právě označení a konstrukce extrémní, což vytváří

ostrý kontrast a dualismus. Paleta reprezentací režimu mezi oběma póly je využívána méně než extrémy.

4.6 Analýza fotografií

Pro analýzu fotografií jsem vybral období současné, přesně období mezi 31. březnem a 9. dubnem 2014. Zamezil jsem tak subjektivnímu výběru fotografií ke článkům z analyzovaného korpusu – a zařadil tedy fotografie z článků mimo korpus. Hledal jsem na webových stránkách pěti deníků, přičemž pro Právo jsem zvolil web www.novinky.cz, nikoli www.pravo.cz – to kvůli faktu, že druhý web nabízí pouze přehled zpráv pro den, ve kterém je prohlížen – a neobsahuje archiv zpráv.

Vyhledával jsem pouze v rubrice zahraničních (či světových) zpráv, ale nikoli pouze obměny slova Čína, ale všechno, co by s Čínou mohlo souviset. Výsledkem bylo celkem sedm zpráv, tři pro Haló noviny a po jedné pro zbývající deníky. Výjimkou byly Hospodářské noviny, kde existuje samostatná rubrika Čína – ve sledovaném období žádnou zprávu neobsahovala, tak jsem zařadil poslední zprávu z této rubriky datovanou k 18. březnu 2014. Uvádím vždy zdroj, datum, titulek, perex a fotografii, případně její popis, byl-li přítomný pod fotografií.⁴⁵

Analýzu fotografií jsem zařadil pouze pro dokreslení fungování mediálního diskursu, pro zachycení faktu, že obraz je nedílnou součástí mediální produkce a navíc působí tak, že mnohdy napomáhá určité interpretaci informací z článků. V závěru se k fotografiím vracet nebudu.

⁴⁵ Zde musím zmínit, že Haló noviny a Lidové noviny používají na webu nejprve (ve směru odshora dolů) fotografii, až poté titulek a perex.

1) ihned.cz, 18. 3. 2014

Čína chce do roku 2020 přestěhovat 100 milionů zemědělců do měst. Budou tam víc utrácet⁴⁶

Urbanizace je budoucnost. Čína chce svůj hospodářský růst založit na domácí spotřebě. K tomu jí má dopomoci plán na přestěhování milionů čínských zemědělců do měst. Vláda hodlá investovat do škol, nemocnic i infrastruktury.

Peking (orig. popisek – pozn.)

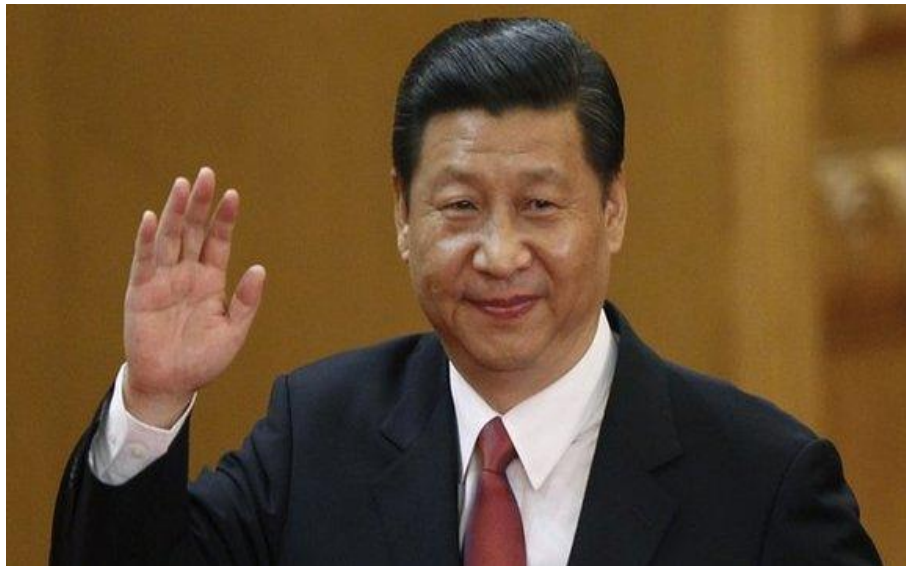
Subjektem fotografie je velkoměsto, Peking. Kompozičně dominují dvě domény – 1) vysoké a tmavé mrakodrapy a 2) osvětlené mnohaproudové silnice s „typicky“ rozmazanými čarami – světly automobilů. Tato technika pomáhá vytvářet dojem překotného pokroku, což jde ruku v ruce s titulkem o obrovském přesunu obyvatelstva, které by mělo víc a víc utrácet, generovat větší zisk, hospodářský růst, táhnout čínský rozvoj. Město je však zároveň temné a zdánlivě nekončící (pozadí). V kontrastu s představou příchozího čínského zemědělce působí město skoro nebezpečně, nevládně, lze se v něm ztratit. Světelný kontrast (posiluje jej i nebe, které je místy velmi tmavé, místy světlejší) působí tak, že mrakodrapy mohou reprezentovat velkoměsto jako chladné, odosobněné a neútulné místo k životu, čemuž trochu dopomáhá i úhel – domy se tyčí spíše nad divákem. Fotografie tak může reprezentovat rozpor mezi požadovaným rychlým rozvojem na jedné a měnící se strukturou společnosti danou masovou migrací, měnícím se způsobem života (více a více urbanizace) v Číně.

⁴⁶ Dostupné zde: <http://zpravy.ihned.cz/svet-cina/c1-61870870-cina-chce-do-roku-2020-prestehovat-100-milionu-zemedelcu-do-mest-budou-tam-vic-utracet> (9. 4. 2014).

2) halonoviny.cz, 1. 4. 2014

Hedvábná stezka - z minulosti do budoucnosti⁴⁷

Během dvou návštěv Kazachstánu a Indonésie v září a říjnu 2013 vyzval čínský prezident Si Ťin-pching ke společnému rozvoji »Ekonomického pásu podél Hedvábné stezky« a »Námořní hedvábné stezky 21. století«. »Pás« a »Stezka« jsou dvě významné iniciativy Číny za účelem prohloubení reform a otevírání se světu a rozvinutí diplomacie ve vztahu k sousedům. Byly zapsány do dokumentů 3. pléna 18. ÚV KS Číny, Setkání k diplomacii ve vztahu k sousedním zemím a Ústřední ekonomické pracovní konference, a byly nadšeně přijaty doma i v zahraničí.

Čínský prezident Si Ťin-pching (orig. popisek – pozn.)

Celkový dojem z fotky posiluje slovní spojení z perexu jako „společný rozvoj“, „otevírání se světu“, „rozvinutí diplomacie ve vztahu k sousedům“, „nadšené přijetí“. Prezident Si Ťin-pching je jediným subjektem fotografie, jeho důležitost posiluje rozostřené pozadí. Uplatnit lze i analytický rámeček kódů nonverbální komunikace – pokynutí pravicí a poměrně přirozeně vypadající úsměv reprezentují a konstruují vlídnost prezidenta – a tím i celé Číny s ohledem na její asijské „sousedy“. Fotografie jako by říkala, „myslíme to s vámi dobře“. Na abstraktní úrovni zde tedy Čína působí spíše jako ekonomický a rovnocenný partner, nikoli jako ekonomický soupeř či dokonce kolonizátor.

⁴⁷ Dostupné zde: <http://www.halonoviny.cz/articles/view/19388348> (9. 4. 2014).

3) halonoviny.cz, 1. 4. 2014

Investiční dohoda EU-Čína⁴⁸

Potřebu uzavření chystané investiční dohody zdůraznili včera zástupci Evropské unie při jednání s čínským prezidentem Si Ťin-pchingem. Jeho země by si přála také uzavření dohody o volném obchodu, podle dobře informovaného zdroje z EU je taková smlouva možná ale až ve střednědobém horizontu.

Subjektem fotografie jsou dvě vlajky – vlajka Číny a vlajka EU. Je téměř do očí bijící, že čínská vlajka je téměř dvakrát větší než vlajka EU. Jedná-li se o investice, je vždy dobré zajistit jich co nejvíce – třeba formou dohody. Perex zdůrazňuje „potřebu“ – a to posiluje i fotka. Čína je obrovská a skýtá příležitosti. Dokonce lze vidět propojení obou domén (červené i modré vlajky) – v podobě žlutých hvězd. Evokuje to společný zájem. Evropská vlajka je navíc jaksi složená, „zvadlá“ – symbolizuje a reprezentuje to ekonomickou krizi, zatímco napjatá vlajka Číny její dobrou ekonomickou kondici a potenciál („vytáhnout“ EU z krize)?

⁴⁸ Dostupné zde: <http://www.halonoviny.cz/articles/view/19525928> (9. 4. 2014).

4) novinky.cz, 1. 4. 2014

Bohatí Číňané zabíjejí a jedí tygry⁴⁹

Zabijení a následná konzumace tygrů se staly zvrácenou zábavou bohatých podnikatelů a vládních činitelů v jižní Číně, kde tygr symbolizuje moc. Potvrzují to informace a záznamy, které se v poslední době objevily v čínských sdělovacích prostředcích a na internetu, napsal zpravodajský server France24.

Ilustrační foto (orig. popisek – pozn.)

Subjektem fotky je pokojně a ušlechtilě vypadající tygr, přičemž není jisté, zda spící či mrtvý. Jde o oběť „zvrácených“ čínských podnikatelů a vládních činitelů. Na obecnější rovině by tato činnost mohla reprezentovat prohnílost a zkorumpovanost čínské vlády, dokonce všech bohatých Číňanů. Na druhou stranu jsou citovány i „čínské sdělovací prostředky“, což znamená, že akt zabíjení a konzumace tygrů nejspíše nebude všemi v Číně podporován. Naopak, informují-li o tom čínská média, je taková činnost vystavena možné kritice „obyčejných“ (ne-bohatých) Číňanů. Spojení se symbolem moci (tygr), který je zlikvidován (ještě mocnějšími) Číňany může symbolizovat na abstraktnější rovině i jakousi perverzi, zvrácenost čínské moci. Příliš mocnou Čínu a její bohaté jako nebezpečné a zvrácené.

⁴⁹ Dostupné zde: <http://www.novinky.cz/zahranicni/332111-bohati-cinane-zabijeji-a-jedi-tygry.html> (9. 4. 2014).

5) lidovky.cz, 2. 4. 2014

Zvrácenost čínské smetánky: hostiny se zabíjením tygrů či zlatá umyvadla⁵⁰

Tygra zavřeného v kleci nejprve usmrtí elektrickým proudem, pak rozčtvrtí a následně servírují jako delikatesu. Šokující zálibu čínských podnikatelů odhalila v minulých dnech policie. Zvráceným choutkám zdejší smetánky podle čínských médií padají za oběť desítky přísně chráněných zvířat.

foto: Record China (orig. popisek – pozn.)

Totožná zpráva v podání webu lidovky.cz popisuje aktivity „zvrácené čínské smetánky“ ještě drastičtěji. Zvrácená smetánka má zvrácené choutky a tygry doslova popravuje (usmrcení elektrickým proudem, rozčtvrcení a servírování), což je šokující. Opět jsou jako zdroj informací uvedena čínská média. Tygr na snímku vypadá jako skutečně mrtvý, navíc jako by provizorně umístěný na stůl, kde by mohla následovat „příprava“ jídla, to je ale na domyšlení diváka. Zvrácenost a šok podporuje umístění „vzhůru nohama“, tygr jako by visel hlavou dolů, pozice jeho hlavy a tlap umocňují dojem oběti. Lze tedy vidět, že pro stejnou zprávu volí dva různé weby zdánlivě totožné a přesto rozdílné reprezentace. Vyvolaný pocit (opovržení) je dle mého názoru intenzivnější u zprávy lidovek.

⁵⁰ Dostupné zde: http://www.lidovky.cz/zvracenost-cinske-smetanky-hostiny-se-zabijenim-tygru-ci-zlata-umyvadla-1q9-/zpravy-svet.aspx?c=A140401_123451_ln_zahranici_oka (9. 4. 2014).

6) halonoviny.cz, 7. 4. 2014

Čínský »urbanizační plán« má značné ambice⁵¹

Čína v polovině března zveřejnila »urbanizační plán« na léta 2014-2030. Jde o rozsáhlý dokument, který projednal a schválil na svém březnovém zasedání čínský parlament. V nejširším slova smyslu se týká rozvoje země a její další přeměny v jeden z nejrozvinutějších států na světě.

Zasedání Všečínského shromáždění lidových zástupců v druhém březnovém týdnu schválilo urbanistický plán. Ilustrační FOTO – archiv (orig. popisek – pozn.).

Fotografie zachycuje průběh jednání v jednom z nejdůležitějších orgánů čínského politického systému. Ambicióznost dlouhodobého urbanizačního plánu a její cíl (jeden z nejrozvinutějších států na světě) z perexu je podpořena i vizuálně. Kompozice je téměř „dokonalá“, dokonale symetrická. Celý prostor vytváří dojem mohutnosti, jedinci se naprosto ztrácí, individualita ustupuje vyššímu celku. Strana a její politika mají vše pod kontrolou. Interiér dokonce působí jako jeviště divadla, ve kterém se hraje hra, jejíž režisér má vše pod kontrolou. Jako by nebylo pochyb o úspěchu urbanizačního plánu.

⁵¹ Dostupné zde: <http://www.halonoviny.cz/articles/view/20051066> (9. 4. 2014).

7) idnes.cz, 9. 4. 2014

Čínští komunisté ohrožují Jeruzalém východu. Křesťané brání kostely⁵²

Ačkoliv je komunistická Čína domovem desítek milionů křesťanů, tamní věřící to mají těžké. Nyní úřady nařídili v provincii Če-ťiang zbourat desítky kostelů, údajně z bezpečnostních důvodů. Tamní křesťané si to však nenechali libit.

Čínští křesťané (ilustrační foto). | foto: Reuters (orig. popisek – pozn.)

V titulku je Čína opět reprezentována skrze „komunisty“. Křesťané jsou přitom reprezentováni jako křesťané, nikde v textu není popsáno, zda jde o katolíky, protestanty či jinou formu křesťanstva, jehož kostely mají být bourány. Fotografie zobrazuje spokojeně vypadající věřící a duchovního, který kompozici obrazu dominuje, zatímco věřící se k němu sklánějí. Sklon hlavy duchovního a jeho držení těla jej vyobrazují podobně jako jsou vyobrazovány mnohé křesťanské duchovní autority, působí nevinně. Obecná úroveň tedy evokuje bezbranné, nevinné a utlačované menšiny (zde „křesťany“), které trpí zásahy komunistické vlády.

⁵² Dostupné zde: http://zpravy.idnes.cz/cinsti-komuniste-ohrozuj-i-je-ruza-lem-v-ycho-du-k-re-sta-ne-brani-kostely-1jx-/zahranicni.aspx?c=A140409_121510_zahranicni_vrl (9. 4. 2014).

4.7 Dílčí souhrn

Krátce zde shrnu některé poznatky plynoucí z analyzovaných dat. Jedním z nejdůležitějších aspektů dat pro mě je dualismus mezi diskursy obchodu s Čínou na jedné, a diskursy obhajoby lidských práv na druhé straně. Aniž jsem si to zpočátku uvědomoval, měli oba tyto protichůdné strukturující diskursy jedno společné – vždy se nějakým způsobem vztahovaly k české identitě, identitě státu, režimu či národa. V drtivé většině zpráv se na jejich pozadí, ať již šlo o exportní příležitosti v Číně či českou parlamentní rezoluci proti porušování lidských práv čínskou vládou, odehrávaly symbolické boje o interpretace českých dějin, společenských změn po roce 1989, podstatu režimu atd. Mnohokrát bylo možné sledovat vyjednávání identit na základě procesů diferenciací a srovnávání s ostatními identitami (sítě), vzpomenout lze Uhlův článek, iniciativu Olympic Watch, či slova Karla Schwarzenberga – Čína byla srovnávána s nacistickým Německem, stalinistické éry SSSR, jiné reprezentace zase vzpomínaly Pinochetovo Chile atd. Cílem však nebylo dlouze argumentovat a přesvědčit ostatní o podstatách různých režimů, ale hájit konkrétní etický postoj k Číně – např. podpořit olympijské hry v Pekingu, bojkotovat čínské zboží, demonstrovat před čínským velvyslanectvím v Praze atd.

Tyto samotné boje často mohly sloužit instrumentálním cílům úzkých skupin, jako když chtěla malá skupina poslanců na dva týdny navštívit Čínu, kde hodlala zjistit „skutečný“ rozsah porušování lidských práv, a zaštiťovala se přitom třeba i historickou paralelou s obdobím normalizace, kdy do Československa přijížděly za návštěvy z „respektovaného Západu“ s údajně pozitivním vlivem – návštěva Číny českými poslanci měla být podobná, alespoň v rétorické snaze finančně nákladnou cestu prosadit. Pointou je, že podstata českého režimu, naší historie nikdy nemůže být objektivně odhalena, aniž by od té chvíle zůstala nezpochybněna jinými interpretacemi. Využití k různým instrumentálním cílům však není pravidlem. Mnohá s Čínou i ČR spjatá témata jsou symboly, o kterých se často a s velkými emocemi mluví, aniž by kdo sledoval postranní cíle.

Korpus samotný je možné reprezentovat mnoha různými způsoby, což je současně jeho problémem. V závěru se pokusím o kritickou reflexi celé práce s korpusem, zmíním její nedostatky. Načrtnu i některé úvahy srovnávající moji práci s prací Rudolfa Fürsta, postřehy fungování celého mediálního diskursu.

5) Závěrečná diskuse

„Existuje-li nějaká pravda, pak ta, že pravda je předmětem bojů.“ (Bourdieu 1998: 64)

Na úvod závěru se pokusím o kritickou reflexi celé práce, která následuje těsně po dokončení analýzy. Největším problémem byl samotný rozsah korpusu. Nepokrytě musím konstatovat, že prvotní korpus s více než 10 tisíci články byl velkým soustem. Nepodařilo se mi předložit analýzu, která by jednoznačně naplnila cíle stanovené v úvodu, zachytila každý kalendářní rok sledovaného období, zároveň přesně určila, kdy a jak došlo k nejvýraznějším změnám reprezentací Číny, kdy a jak kdo mohl z reprezentací benefitovat. Práce je nepochybně více teoretická než empirická. Mé představy o zpracovávání korpusu, analýze článků a formě prezentace výsledků, se poměrně výrazně lišily s reálnými schopnostmi a nedostatky (hlavně času). Na druhou stranu se mohu ptát, zda by vůbec bylo možné cíle splnit, jak dlouhá by analýza musela být, zda jsou to cíle dosažitelné – a jestli by nebylo lepší formulovat cíle dílčí, konkrétnější.

Druhým problémem je pochybná aplikace analytického aparátu, který se mi zpětně jeví jako předimenzovaný. Aparát jsem vytvořil na základě načtené literatury, ale systematická aplikace všech jeho součástí se nezdařila, což by mohlo vést k dojmu, že jsem vybíral články a jejich aspekty, které se mi „hodily“ – intertextualita a symbolika je zmiňována spíše nahodile, čehož jsem si vědom. Vede mě to k opětovnému zamyšlení nad dilematem mezi metodologickými volbami, především k volbě, zda mít či nemít samotný analytický aparát. Kompromisem by mohl být jednoznačně aparát jednodušší. Ještě lepším řešením by pak byla redefinice cílů ve jménu jejich větší skromnosti. Jiná práce by se mohla zaměřit např. pouze na téma konstrukce čínských politiků proti konstrukcím dalajlámy, téma samotného porušování lidských práv (jaké jeho aspekty v Číně jsou v médiích upřednostňovány, jaké potlačovány), výrazně zkrátit sledované období (klidně na řady dnů či měsíců) atd. Některé z těchto aspektů či témat analýza sice postihuje, nelze však mluvit o systematickosti.

Snažil jsem se postupovat metodologicky transparentně a každou volbu (úpravu korpusu, práci v softwaru MAXQDA) popsat.

Nyní následuje závěrečná diskuse a interpretace mých zjištění, kterou budu srovnávat i se zmiňovanými kategoriemi politického vnímání Číny Rudolfa Fürsta a s jeho policy paperem s názvem *Má mít Česká republika dlouhodobou strategii ve vztazích s Čínou?* (Fürst 2013). Čína byla ve všech korpusech nejčastěji reprezentována jako „komunistická“. Toto označení bylo napadáno s poukazem, že Čína – zejména její ekonomický systém – prodělala a prodělává obrovské změny, které ospravedlňují nazývat ji „kapitalistickou“. Obě označení fungují zároveň jako mocné symboly, zejména spojení Číny s komunismem umožňuje aplikovat na čínský vývoj české/československé zkušenosti, české představy o „komunistické“ Číně jsou posilovány skrze informace o čínských disidentech, represivním státu, absenci či porušování lidských a občanských práv. Za antisociální jevy a porušování lidských práv v Číně bývá viněn spíše „komunismus“, nikoli kapitalismus – i když s každoročním růstem ekonomiky a zlepšováním životní úrovně se objevovaly i příběhy o korumpujícím vlivu peněz.

Lze říci, že obhajoba komunistického symbolu je spojená pouze s Haló novinami, které se opakovaně odvolávají na hesla o socialismu, marxismu-leninismu a podobně. Kapitalismus jako symbol se objevuje společně s reprezentacemi, které oslavují čínský trh jako místo obrovských příležitostí pro české firmy. Zároveň je tento symbol diskursu hájícího obchod s Čínou podrýván texty, které naopak čínský trh reprezentují jako nevyzpytatelný, plný nástrah, pro zahraniční firmy neférový atd. Obhájci čínského kapitalismu, liberalizace a obchodování s Čínou s oblibou opakují teorii, že postup liberalizace a kapitalismu vytvoří silnou střední třídu, což povede k demokratizaci (jakýsi fukuyamovský argument „konce dějin“). Oproti tomu kritici poukazují na to, že kapitalismus se v Číně etabluje už spoustu let, že právě kapitalismus je součástí represivních praktik a také překážkou demokratizace. Samozřejmě si zde netroufám hodnotit, co je pravda. A už vůbec ne předvídat, zda a kdy se Čína dočká „demokracie“.

Diskurs porušování lidských práv znamená v drtivé většině případů spojení s Tibetem. Široký katalog lidských práv, resp. jejich porušování v podobě poprav, šílených pracovních podmínek, potlačování protestů a organizace (snaha založit novou stranu, odbory) a nerespektování svobody slova, vlastnických práv, násilné a masové přesídlování obyvatel, je v celém korpusu „odstaven na druhou kolej“ problematikou Tibetu.

Zde je nicméně nutné zdůraznit, že mediální diskurs funguje tak, že se třeba několik dnů věnuje jednomu tématu – např. popravám – o němž informují téměř všechny deníky. Dobrým příkladem, který zároveň ukazuje, že novináři jsou si tohoto fungování vědomi, je článek MfD z 11. 6. 2008. V té době byla Čína po ničivém zemětřesení v provincii S-čchuan, titulek článku zněl „*Kvůli zemětřesení v Číně svět na Tibet zapomněl*“, což implikovalo, že zemětřesení naprosto zahltilo zpravodajství, vědomí autora, že to tak je, a navíc potvrzení „primátu“ Tibetu v českém diskursu o porušování lidských práv v Číně – článek nechtěl připomínat světu (= českému publiku) disidenty, otrockou práci atd.

Zároveň vyšlo najevo, že jednou ze zásadních (a logickou) součástí praxe českých deníků je monitorování článků ostatních českých deníků. Deníky mnohdy přinášely stejnou informaci ve stejný den, ale často na sebe reagovaly po několika dnech, mnohdy s ideologickým nádechem (např. Haló noviny reagující po několika dnech na článek v HN o hněvu amerických kongresmanů, kteří zjistili, že olympijský oděv amerických sportovců byl dodán čínskou textilkou). Občas se stalo, že celý mediální diskurs (všechny sledované deníky) byl ně několik dnů či týdnů naprosto „uchvácen“ jedním tématem. Dobrým příkladem bylo téma „návratu“ Hong Kongu pod čínskou správu, k němuž došlo 1. července 1997. Malý experiment, při němž jsem sledoval sled článků během zhruba jednoho měsíce (od 18. 6. do 19. 7. 1997) ukázal, že z celkem 60 článků se jich hned 31 věnovalo právě tomuto tématu, přičemž po samotném oficiálním návratu (1. 7.) zájem o téma výrazně opadnul. Podobný „únos“ diskursu jedním tématem byl dále častý u přírodních katastrof (velká zemětřesení a povodně) či tragických havárií (nehoda rychlovlaku). To byla zároveň témata, která mohla vyvolat dost emocí. Připustím-li, že mezi nejčtenější zprávy obecně patří

informace o katastrofách či nehodách, mohu smysluplně spekulovat o instrumentálním zájmu českých deníků přinášet hojně zprávy o takových událostech.

Přes tyto postřehy se vracím k druhému hlavnímu diskursu, k diskursu lidských práv. Jeho důležitým znakem po celou sledovanou dobu byl tlak na české politiky, kteří jsou „povinni“ téma lidských práv zmínit, kdykoli jednají s představitelem čínské vlády, kdykoli Čínu navštěvují. Z množství článků, které tuto povinnost předním politikům připomínali, jsem se utvrdil v přesvědčení, které prezentuji v následujícím argumentu.

Kritika porušování lidských práv českými politiky nabývá formy jakéhosi prázdného politického rituálu. Průběh rituálu (většinou za „zavřenými dveřmi“) a především jeho mediální výstup (vágní útržky typu „o lidských právech se zmínil“) přesně odpovídají Edelmanovu typu politického aktu *ujištění* politického publika masové veřejnosti (zároveň symbolické potvrzení české identity, české demokracie, která je konstruována v odlišnosti od čínské „totality“, „autoritářství“, „nedemokratičnosti režimu“)⁵³, že dojde k *nějaké* politické akci. Přesný průběh politických jednání však de facto nikdy není detailně popsán. Jde o samotnou rétorickou promluvu a politickou akci, ne o její důsledky, či snad důsledky na samotnou situaci lidí v Číně utiskovaných – ty totiž čtenář informace samozřejmě nemůže empiricky ověřit.

Jaké jsou aspekty vylučovacího vztahu mezi hlavními diskursy? Diskurs obchodu se často snaží umlčet protagonisty diskursu lidskoprávního. A to především skrze varování, že takové projevy jako vyvěšení tibetské vlajky, přijetí dalajlámy, může ztížit situaci českých firem se snahou expandovat na čínský trh. V korpusu se objevila jediná zpráva (HN, 5. 11. 2010), která citovala studii německých vědců s názvem „Dalajlama efekt“, neboli „*první empirickou analýzu, která vyčísluje ekonomické dopady těchto politicky citlivých přijetí*“. Ta měla ukázat, že: „*[z]emím, jejichž vysocí představitelé se setkali s tibetským*

⁵³ V této souvislosti mě napadá, že by bylo jistě nesmírně zajímavé zkoumat a srovnávat články o porušování lidských práv v Tibetu (a kdekoli jinde v zahraničí, např. v Rusku) a reakce (třeba online diskuse) na ně s články, které informují o porušování lidských práv v ČR – většinou se jedná o články zmiňující nějakou výroční zprávu příslušné agentury OSN či zprávy globálně působící NGO, případně zprávy specializovaných amerických agentur.

duchovním vůdcem dalajlamou, poklesl export do Číny v následujících dvou letech v průměru o 8,1 procenta“, přičemž: „*porovnávali údaje o 159 zemích obchodujících s Čínou v letech 1991 až 2008. Zjistili, že vývoz zemí do Číny klesl pouze po schůzce dalajlamy s hlavou státu, jako je prezident, premiér, král či papež. Setkání s níže postavenými činiteli nemělo vliv“.* Vzhledem k tomu, že studie byla citována médii pouze jednou, lze ji považovat za nevýznamnou pro českou politickou praxi. Pokud by odpovídala skutečnosti a obhájci obchodu s Čínou by se jí zaštiťovali, bylo by možné argumentovat tím, že jde především o problém kapitalismu – nedemokratické umlčování (ohrožení svobody slova?) českých kritiků čínských poměrů ve jménu exportu a obchodní expanze.

Existují ale i „extrémní“ podoby lidskoprávního diskursu (např. článek o jabloneckém starostovi), které konstruují porušování lidských práv v Číně jako věc, o které není třeba debatovat. Pokud někdo porušování lidských práv popírá či neuznává, pokud někdo dělá obchod a zároveň nevyvěsí vlajku Tibetu, stává se terčem útoků, je vyzýván k rezignaci, označován jako kolaborant s diktaturou apod. Myslím si, že ani jedna z extrémních pozic obou diskursů, neodpovídá demokratickému politickému jednání, jelikož umlčuje oponenty. Pokusy o umlčování oponentů přitom často využívají druhý typ Edelmanova politického aktu – *hrozbu*. Jednou jsou ohroženy „demokratické principy a polistopadové změny“ (budeme-li obchodovat), podruhé „obchodní zájmy“ (budeme-li příliš kritizovat Čínu). Ve většině případů se tedy oba diskursy vylučují, velmi málo textů zmiňuje možnost dělat obojí.

Tím se dostávám k srovnání s policy paperem o vhodnosti koncepční a ucelené politiky směrem k Číně. Troufám si tvrdit, že vylučovací vztah mezi diskursem obchodu a diskursem lidských práv a stejně tak strukturální faktory jako malé pokrytí Číny českými mediálními pracovníky, bude ještě dlouho jakékoli ucelenosti české politiky a vnímání Číny bránit. Oba diskursy se často legitimují „národním zájmem“, oba si nárokují privilegium na úkor druhého.

Pokud bych měl nějak srovnat svou práci s třemi Fürstovými kategoriemi, musím říci, že nelze nijak přiřazovat kategorie „fascinace“, „romantismus“, „krajní levice“ k jednotlivým deníkům. Sice platí, že např. krajní levice (ve

smyslu glorifikace čínských úspěchů a jejich ztotožnění se socialismem) se vyskytuje výhradně v Haló novinách, avšak jiná část produkce tohoto deníku je až neuvěřitelně blízká obchodnímu diskursu v produkci ostatních deníků (HN, LN, MfD, Právo). Dalším častým úkazem bylo užití stejných intertextuálních autorit, jeden příklad za všechny je citace článku amerického odborníka Davida Shambaugh, který publikoval v září 2004 v časopise *Current History* šestistranný článek *China and Europe: The Emerging Axis*. Citovaly jej nejprve Haló noviny (4. 11. 2004), poté dvakrát HN (3. 12. 2004 a 21. 1. 2005), byť byl tón článků odlišný – Haló noviny jej interpretovaly jako úspěch Číny a EU, HN spíše jako zdroj obav USA.

Na úplný závěr dodám, že by bylo vhodné porovnat mediální diskurs o Číně s dalšími, hlavně s oficiálním diskursem, tj. např. s prohlášeními na půdě Poslanecké sněmovny, oficiálními texty ministerstev a dalších aktérů české (zahraniční) politiky, exportních strategií apod. Vynikající by bylo, kdyby někdo vytvořil studii typu *diskursivního setkání* (*discursive encounter*), jak ji modelově nazývá Lene Hansen (2006: 68) Jde jednoduše o to, že jsou stejným způsobem zohledněny obě strany (jakkoli je nadefinujeme) a jejich produkce, představy o straně druhé. V souvislosti s mojí prací by to znamenalo, že někdo vytvoří analýzu *čínských* médií, přičemž hlavním předmětem jejich produkce v čase budou reprezentace a diskursy o ČR. Pochopitelně to vyžaduje znalost čínštiny. Taková práce by poskytla odpověď na otázku, jak moc a co ČR v Číně znamená, jak jsme pro Čínu ne/důležití.

Práce neměla žádným způsobem hanit či oslavovat Čínu, hanit či oslavovat „Západ“, ani ČR. Pokud jsem kriticky studoval alespoň dílčí fungování českého mediálního diskursu, neznamená to, že bych si dělal iluze o mediální produkci v Číně, spíše naopak. Bylo by plodné vytvořit studii věnovanou mediálním výstupům čínských deníků, např. s ohledem na reprezentace Tibetu. Umožnilo by to porozumět tomu, co běžný obyvatel Číny (na rozdíl od analytika v ČR) čte či vidí, tedy co může „považovat za dané“ (srov. Altheide 2006: 8). Kupříkladu pokud by se ukázalo, že většina reprezentací Tibetu a Tibeťanů v čínských denících je negativních, konstruujících Tibeťany tak, že ostatní

obyvatelé Číny vnímají represivní politiky k Tibetu jako spravedlivé, znamenalo by to rovněž to, že jakékoli snahy o pomoc Tibetu ze „Západu“ mohou být vnímány jako pokračování expanze kolonizátorů, vměšování – a to i mezi občany Číny, nejen mezi špičkami čínské vlády, jejíž útržkovitá prohlášení (a často i propaganda) v českém mediálním diskursu cirkulují. To jsou však jen návrhy a spekulace.

Na úplný závěr musím přiznat pocit, že text v mnoha ohledech neuniká jakési „pasti subjektivity“ Například selekce klíčových slov pro zjištění jejich kvantitativních poměrů v analytické části je zásadně ovlivněna předešlou prací s korpusem, mohl být vybrán úplně jiný soubor klíčových slov, jiné citované pasáže atd. Práce si nečiní žádný nárok na vyčerpávající odpověď na otázky, jak byla a je Čína v ČR vnímána.

6) Seznam použitých zdrojů

6.1 Literatura

Adler-Nissen, Rebecca (2012): *Why International Relations Theory Needs Bourdieu*. Dostupné zde: <http://www.e-ir.info> (1. 3. 2014).

Altheide, David L. (1987): Ethnographic Content Analysis. *Qualitative Sociology*, Vol. 10, No. 1, s. 65-77.

Altheide, David L. (2006): *Terrorism and the Politics of Fear*. Oxford: AltaMira Press.

Anderson, Benedict (2006). *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London and New York: Verso.

Baker, Paul – Gabrielatos, Costas – McEnery, Tony (2013): *Discourse Analysis and Media Attitudes: The Representation of Islam in British Press*. Cambridge: Cambridge University Press.

Barša, Pavel (2009a): Předmluva. In: Barša, Pavel a kol. *Dialog teorií: filozofická dilemata výzkumu mezinárodních vztahů*. Praha: Sociologické nakladatelství, s. 9-10.

Barša, Pavel (2009b): Úvod. Pět dilemat společenské vědy. In: Barša, Pavel a kol. *Dialog teorií: filozofická dilemata výzkumu mezinárodních vztahů*. Praha: Sociologické nakladatelství, s. 13-29.

Barša, Pavel (2011): *Orientálcova vzpoura: a další texty z let 2003-2010*. Praha: Dokořán.

Beneš, Vít (2008): Diskurzivní analýza. In: Drulák, Petr a kol. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, s. 92-124.

Bourdieu, Pierre (1998): *Teorie jednání*. Praha: Karolinum.

Braun, Mats (2008): Zakotvená teorie. In: Drulák, Petr a kol. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, s. 203-226.

Buzan, Barry (2004): Conclusions: how and to whom does China matter? In: Buzan, Barry – Foot, Rosemary. *Does China Matter? A Reassessment. Essays in Memory of Gerald Segal*. London and New York: Routledge, s 143-164.

Buzan, Barry – Wæver, Ole – de Wilde, Jaap (2005): *Bezpečnost: nový rámec pro analýzu*. Brno: Centrum strategických studií.

Campbell, David (1992): *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Campbell, David (2007): Geopolitics and Visuality: Sighting the Darfur conflict. *Political Geography*, Vol. 26, No. 4, s. 357-382.

Connolly, William E. (2002): *Identity\Difference: Democratic Negotiations of Political Paradox*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Drulák, Petr (2008): Epistemologie, ontologie a operacionalizace. In: Drulák, Petr a kol. *Jak zkoumat politiku. Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, s. 14-28.

Drulák, Petr (2013): Moc proměn a proměny moci. Salon, *Právo* 26. 9. 2013, s 5, 8.

Edelman, Murray (1985): *The Symbolic Uses of Politics*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.

El Naggar, Shaimaa (2012): Intertextuality and Interdiscursivity in the Discourse of Muslim Televangelists: The Case Study of Hamza Yusuf. *Critical Approaches to Discourse Analysis across Disciplines*. Vol. 6, No. 1, s. 76-95.

Fialová, Marta (2011): *EURO 2008 a mediální reprezentace národní identity*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita.

Fournier, Philippe (2012): Michel Foucault's Considerable Sway on International Relations Theory. *Bridges: Conversations in Global Politics*, Vol. 1, No. 1, s. 16-43.

Fürst, Rudolf (2005): Politické vnímání Číny v Čechách: mezi věcností a nevěcností, orientalismem a okcidentalismem. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 40, No. 3, s. 24-43.

- Fürst, Rudolf (2010a): *Česko-čínské vztahy po roce 1989*. Praha: Karolinum.
- Fürst, Rudolf (2010b): Podpora Tibetu, Tchaj-wanu a lidských práv v Číně: Evropská avantgarda nebo český kýč? In: Drulák, Petr – Horký, Ondřej. *Hledání českých zájmů. Obchod, lidská práva a mezinárodní rozvoj*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 80-101.
- Fürst, Rudolf (2011): Co si počít s českou konstrukcí zlé Číny? In: Strítecký, Vít a kol. *Česká zahraniční politika: mezi politickým (ne)zájmem a byrokratickou efektivitou*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 115-125.
- Fürst, Rudolf (2013): *Má mít Česká republika dlouhodobou strategii ve vztazích s Čínou?* Policy paper. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Giles, David (2012): *Psychologie médií*. Praha: Grada.
- Hansen, Lene (2006): *Security as Practise: Discourse Analysis and the Bosnian War*. London and New York: Routledge.
- Hartley, John (2004): *Communication, Cultural and Media Studies: The Key Concepts*. London and New York: Routledge.
- Heradtstveit, Daniel – Bonham, Matthew G. (2007): What the Axis of Evil Metaphor Did to Iran. *Middle East Journal*. Vol. 61, No. 3, s. 421-440.
- Höijer, Birgitta (2011): Social Representations Theory.: a New Theory for Media Research. *Nordicom Review*, No. 32, s. 3-16.
- Hollis, Martin – Smith, Steve (2000): *Teorie mezinárodních vztahů: interpretace a porozumění*. Brno: CDK.
- Holý, Ladislav (2001): *Malý český člověk a skvělý český národ: národní identita a postkomunistická transformace společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Horký, Ondřej (2010): Mediální stereotypy Jihu jako překážka veřejné diskuse: důsledky pro českou rozvojovou spolupráci. In: Drulák, Petr – Horký, Ondřej. *Hledání českých zájmů. Obchod, lidská práva a mezinárodní rozvoj*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 102-124.

Jasinski, James (2001): *Sourcebook on Rhetoric: Key Concepts in Contemporary Rhetorical Studies*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.

Joch, Roman (2014): Ochrana svobody projevu aneb Hanba novým cenzorům. *Česká pozice*. Dostupné zde: <http://www.ceskapozice.cz> (7. 2. 2014).

Klein, Bradley S. (1990): How the West Was Won: Representational Politics of NATO. *International Studies Quarterly*, Vol. 34, No. 3, s. 311-325.

Kovács, Melinda (2009): The Violence of Others: 'Eastern' and 'Western' Press Discourses. *Politics in Central Europe*, Vol. 5, No. 2, s. 95-110.

Kovács, Melinda (2010): 'We Lied by Day, We Lied by Night' – The 50th Anniversary of the 1956 Hungarian Revolution and the Political Discourse of Lying. *Politics in Central Europe*, Vol. 6, No. 2, s. 24-39.

Kraus, Jiří (2003): Vyjadřování polemičnosti a významových opozic v politickém diskurzu. In: Čmejrková, Světlá – Hoffmannová, Jana. *Jazyk, média, politika*. Praha, Academia, s. 13-39.

Lacey, Nick (1998): *Image and Representation: Key Concepts in Media Studies*. New York: Palgrave.

Leichtová, Magdaléna (2010): *Západní vektor zahraniční politiky Ruské federace: percepce a mispercepce ruské zahraniční politiky vůči Západu*. Dizertační práce. Plzeň: Západočeská univerzita.

Lenk, Hans (2008): What Makes Human Beings Unique? *Philosophy Now*, No. 69. Dostupné zde: <http://philosophynow.org>, nestránkováno.

Lewis, David – Rodgers, Dennis – Woolcock, Michael (2013): *The Projection of Development: Cinematic Representation as An(other) Source of Authoritative Knowledge?* Policy Research Working Paper 6491. The World Bank Development Research Group. Dostupné zde: <http://econ.worldbank.org>.

Ley, Graham: *The Misunderstanding (Le Malentendu)* by Albert Camus. Dostupné zde: <http://spa.exeter.ac.uk/> (20. 12. 2013).

Li, Juan (2009): Intertextuality and National Identity: Discourse of National Conflicts in Daily Newspapers in the United States and China. *Discourse & Society*, Vol. 20, No. 1, s. 85-121.

Lippmann, Walter (1998): *Public Opinion*. London and New Brunswick: Transaction Publishers.

Liu, James H. - Atsumi, Tomohide (2008): Historical Conflict and Resolution between Japan and China: Developing and Applying a Narrative Theory of History and Identity. In: Sugiman, Toshio – Gergen, Kenneth J. – Wagner, Wolfgang – Yamada, Yoko (eds.). *Meaning in Action: Constructions, Narratives, and Representations*. Tokyo: Springer Japan, s. 327-344.

Mayring, Philipp (2004): Qualitative Content Analysis. In: Flick, Uwe – von Kardorff, Ernst – Steinke, Ines. *A Companion to Qualitative Research*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications, s. 266-269.

McCombs, Maxwell (2009): *Agenda setting: nastolování agendy: masová média a veřejné mínění*. Praha: Portál.

Miller, Derek B. (2007): *Media Pressure on Foreign Policy: the Evolving Theoretical Framework*. New York: Palgrave.

Mills, Sara (2003): *Michel Foucault*. London and New York: Routledge.

Mirzoeff, Nicholas (2012): *Úvod do vizuální kultury*. Praha: Academia.

Nabers, Dirk – Shim, David (2011): *North Korea and the Politics of Visual Representation*. Working Paper No. 164. Hamburg: German Institute of Global and Area Studies.

O'Neill, Barry (1999): *Honor, Symbols, and War*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.

Pickering, W.S.F. (2000): Introduction. In: Pickering, W.S.F. (ed.). *Durkheim and Representations*. London and New York: Routledge, s. 1-8.

Pouliot, Vincent (2007): „Subjectivism“: Toward a Constructivist Methodology. *International Studies Quarterly*, Vol. 51, No. 2, s. 359-384.

Profant, Tomáš (2013): Boj Kamila Filu: eurocentrizmom proti eurocentrizmu. A2. Dostupné zde: <http://a2larm.cz> (7. 2. 2014).

Profant, Tomáš (2014): Polemika: Absence (auto)cenzury přispívá k diskriminaci menšin. *Česká pozice*. Dostupné zde: <http://www.ceskapozice.cz> (7. 2. 2014).

Said, Edward (1978): *Orientalism*. New York: Pantheon.

Scherer, Helmut (2011): Úvod do metody obsahové analýzy. In: Schulz, Winfried – Scherer, Helmut – Hagen, Lutz – Reifová, Irena – Končelík, Jakub. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Praha: Karolinum, s. 29-50.

Shapiro, Michael J. (2009): *Cinematic Geopolitics*. London and New York: Routledge.

Slačálek, Ondřej (2008): Kapitola pátá. Postmodernismus (Ashley, Walker, Der Derian, Campbell). In: Barša, Pavel a kol. *Dialog teorií: filozofická dilemata výzkumu mezinárodních vztahů*. Praha: Sociologické nakladatelství, s.145-176.

Steans, Jill – Pettiford, Lloyd – Diez, Thomas – El-Anis, Imad (2010): *An Introduction to International Relations Theory: Perspectives and Themes*. Essex: Pearson.

Sugiman, Toshio – Gergen, Kenneth J. – Wagner, Wolfgang – Yamada, Yoko (eds.) (2008): *Meaning in Action: Constructions, Narratives, and Representations*. Tokyo: Springer Japan.

Střítecký, Vít (2011): Úvod. In: Střítecký, Vít a kol. *Česká zahraniční politika: mezi politickým (ne)zájmem a byrokratickou efektivitou*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 7-12.

Talbot, Mary (2007): *Media Discourse. Representation and Interaction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Taureck, Rita (2006): Securitization Theory and Securitization Studies. *Journal of International Relations and Development*, Vol. 9, No. 1, s. 53-61.

Tesař, Filip (2007): *Etnické konflikty*. Praha: Portál.

Trampota, Tomáš – Kučerová, Kateřina (2011): Světy „těch druhých“: agenda zahraničního zpravodajství českých televizních stanic. *Pražské sociálně vědní studie*, Mediální řada. Dostupné zde: <http://publication.fsv.cuni.cz> (23. 2. 2014).

Vašát, Petr (2008): Kritická diskursivní analýza: sociální konstruktivismus v praxi. *Antropowebzin*, Vol. 4, No. 2-3, s. 101-112.

Wallerstein, Immanuel (2008): *Evropský univerzalizmus: rétorika moci*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Weber, Cynthia (1995): *Simulating Sovereignty: Intervention, the State and Symbolic Exchange*. Cambridge: Cambridge University Press.

Williams, Andrew (2003): Introduction. In: Williams, Andrew – Mandaville, Peter. *Meaning and International Relations*. London and New York: Routledge, s. 1-7.

Williams, Michael C. (2003): Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics. *International Studies Quarterly*, Vol. 47, No. 4, s. 511-531.

Wodak, Ruth – de Cillia, Rudolf – Reisigl, Martin – Liebhart, Karin (2009): *The Discursive Construction of National Identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

6.2 Ostatní zdroje

Anopress IT. Korpus článků generovaných skrze vyhledávací mechanismus na oficiálních stránkách databáze. Dostupné zde: <http://www.anopress.cz>. (11. 3. 2014).

Anopress IT. Sledovaná média. Dostupné zde: <http://www.anopress.cz>. (11. 3. 2014).

Český rozhlas. Mapa zahraničních zpravodajů. Dostupné zde: <http://www.rozhlas.cz/> (2. 3. 2014).

Český rozhlas. Zaostřeno na cizice. Dostupné zde: <http://hledani.rozhlas.cz/iradio/> (22. 3. 2014).

Česká televize. Novou zpravodajkou ČT v Číně bude Barbora Šámalová. Dostupné zde: <http://www.ceskatelevize.cz/> (2. 3. 2014).

David Campbell. Visual storytelling: Creative Practice and Criticism. Dostupné zde: <http://www.david-campbell.org/> (27. 3. 2013).

Goodreads. Mark Twain Quotes. Dostupné zde: <https://www.goodreads.com/> (15. 1. 2014).

Halonoviny.cz, 1. 4. 2014. Hedvábná stezka – z minulosti do budoucnosti. Dostupné zde: <http://www.halonoviny.cz/> (15. 4. 2014).

Halonoviny.cz, 1. 4. 2014. Investiční dohoda EU-Čína. Dostupné zde: <http://www.halonoviny.cz/> (15. 4. 2014).

Halonoviny.cz, 7. 4. 2014. Čínský »urbanizační plán« má značné ambice. Dostupné zde: <http://www.halonoviny.cz/> (15. 4. 2014).

IDnes.cz, 5. 6. 2011. Masakr se nekonal na Tchien-an-men, naznačují depeše diplomatů USA. Dostupné zde: <http://zpravy.idnes.cz/> (30. 12. 2013).

IDnes.cz, 9. 4. 2014. Čínští komunisté ohrožují Jeruzalém východu. Křesťané brání kostely. Dostupné zde: <http://zpravy.idnes.cz/> (15. 4. 2014).

IHNed.cz, 18. 3. 2014. Čína chce do roku 2020 přestěhovat 100 milionů zemědělců do měst. Vláda hodlá investovat do škol, nemocnic i infrastruktury. Dostupné zde: <http://www.zpravy.ihned.cz/> (15. 4. 2014).

Kancelář ověřování nákladu tisku. Dostupné zde: <http://www.abccr.cz/> (11. 3. 2014).

Lidovky.cz, 2. 4. 2014. Zvrácenost čínské smetánky: hostiny se zabíjením tygrů či zlatá umyvadla. Dostupné zde: <http://www.lidovky.cz/> (15. 4. 2014).

Median. Media Projekt. Dostupné zde: <http://www.median.cz/> (23. 2. 2014).

Media projekt. SKMO, realizace GfK Czech & Median, 1. 7. - 17. 12. 2011, ABC ČR 2011. Dostupné zde: <http://www.unievydavatelu.cz/> (11. 3. 2014).

Novinky.cz, 1. 4. 2014. Bohatí Číňané zabíjejí a jedí tygry. Dostupné zde: <http://www.novinky.cz>.

Rozhovor s Rudolfem Fürstem v Ústavu mezinárodních vztahů v Praze, 19. 3. 2014.

University of Minnesota. Studying Media Representations. Dostupné zde: <http://www.tc.umn.edu> (1. 3. 2014).

World Bank. Indicators. Dostupné zde: <http://data.worldbank.org> (10. 4. 2014).

7) Resumé

The thesis asks broad questions like „what is China in Czech Republic“, „how is China represented in Czech Republic“. Such broad questions are then narrowed to suit the focus on the Czech media production covering China. Such media discourse, further narrowed to include the most read Czech national daily newspapers, then serves as the research terrain where Czech imaginations about China come to existence. The time scope of the study is framed by years 1997 and 2013 respectively.

The theoretical framework of the study is constituted mainly of three interrelated concepts of representation, discourse and condensation symbol – each one dealing with the language of the media texts, language considered here as performative and constitutive (not only descriptive) of objects. The framework further discusses the theories of identity construction, especially the relational approach.

The methodology deals with several choices and their description. It also presents the way the data were collected and further worked with in the data corpus, as well as the tool for this work – MAXQDA software for textual analysis. Much like the theoretical part, the methodological part also addresses its limits.

The analysis is dedicated especially to examples of two main Czech media discourses on China – 1) the human rights discourse and 2) the trade or commerce discourse. The selected texts from the year 1997 are analysed as well as the issue of Summer Olympic Games of 2008 in Beijing with the closing parts constituted by years 2012 and 2013.

The conclusion begins with a critical reflection of the thesis, continues with final interpretation of two discourses, juxtaposition of the findings with the pioneering work of Rudolf Fürst and few ideas for further research.